

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Departement Onderwijs

Arbeidsmarktrapport

Basisonderwijs en secundair onderwijs

Juni 2004

Dit rapport werd opgemaakt door de afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Basisonderwijs en de afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Secundair Onderwijs, en met actieve medewerking van de andere afdelingen van het departement Onderwijs.

Inhoud

Inleiding	5
Verantwoording van de werkwijze	6
Beleidssynthese	7
Het kleuteronderwijs.....	7
Het lager onderwijs.....	7
Het secundair onderwijs.....	8
Beleidsaanbevelingen.....	9
Hoofdstuk 1. Basisonderwijs	13
1.1. De vraag.....	13
1.1.1. De demografische evolutie en doorstroming.....	14
1.1.2. De vergrijzing.....	15
1.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen.....	17
1.1.4. Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers en onderwijzers in de periode 2004-2007.....	18
1.1.4.1. <i>Kleuteronderwijzers</i>	18
1.1.4.2. <i>Onderwijzers</i>	19
1.1.5. De vervangingen.....	20
1.2. Het aanbod.....	22
1.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen.....	23
1.2.1.1. <i>Evolutie sinds 1980</i>	23
1.2.1.2. <i>Potentieel aanbod op de arbeidsmarkt</i>	25
1.2.1.3. <i>Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector</i>	27
1.2.1.4. <i>Uitstroom van jonge leerkrachten</i>	28
1.2.1.5. <i>Prognose van het aanbod</i>	30
1.2.2. Werkzoekende leerkrachten ingeschreven bij de VDAB.....	31
1.2.2.1. <i>Jaarlijkse evolutie 1993-2003</i>	31
1.2.2.2. <i>Maandelijks evolutie</i>	32
1.2.2.3. <i>Overzicht per provincie</i>	35
1.2.3. Boventallige kleuteronderwijzers en onderwijzers.....	39
1.2.4. De stille reserve.....	40
1.3. Indicatoren van het huidige tekort.....	43

1.3.1. De vervangingspool	43
1.3.1.1. Algemeen	43
1.3.1.2. Kleuteronderwijzers	44
1.3.1.3. Onderwijzers	45
1.3.2. Onvoldoende gekwalificeerde leerkrachten	47
1.3.2.1. Kleuteronderwijzers	47
1.3.2.2. Onderwijzers	48
1.3.2. Herindiensttreding	51
1.4. Conclusie	52
1.4.1. Kleuteronderwijzers	52
1.4.2. Onderwijzers	52
Hoofdstuk 2. Secundair onderwijs	54
2.1. De vraag	54
2.1.1. De demografische evolutie en doorstroming	55
2.1.2. De vergrijzing	56
2.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen	57
2.1.4. Prognose van de vraag naar leerkrachten secundair onderwijs in de periode 2004-2007	58
2.1.5. De vervangingen	59
2.2. Het aanbod	61
2.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen	61
2.2.1.1. Opleidingen voor leraren gvso-groep 1	62
2.2.1.2. Opleidingen voor leraren gvso-groep 2	64
2.2.1.3. Getuigschriften pedagogische bekwaamheid	67
2.2.1.4. Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector	68
2.2.1.5. Uitstroom van jonge leerkrachten	69
2.2.1.6. Prognose van het aanbod	71
2.2.2. Werkzoekende leraren ingeschreven bij de VDAB	72
2.2.2.1. Jaarlijkse evolutie 1993-2003	72
2.2.2.2. Maandelijks evolutie	74
2.2.2.3. Overzicht per provincie	76
2.2.3. Boventallige leraars secundair onderwijs	79
2.2.4. De stille reserve	80
2.2.5. Instroom vanuit andere sectoren	82
2.3. Indicatoren van het huidige tekort	83

2.3.1. Een ontoereikende reserve voor de interim's.....	83
2.3.1.1. <i>De vervangingspool</i>	83
2.3.1.2. <i>Overwerk (en bijbetrekking)</i>	89
2.3.1.3. <i>Herindiensttreding</i>	89
2.3.2. Anders gekwalificeerde leerkrachten.....	90
2.3.2.1. <i>Evolutie van de voorbije schooljaren</i>	90
2.3.2.2. <i>Per vak of specialiteit</i>	91
2.3.2.3. <i>Volgens regio</i>	94
2.4. Conclusie.....	95
Bijlage	100

Inleiding

Naar aanleiding van de oprichting van de vervangingspool in het decreet van 8 juni 2000 werd beslist dat de regering jaarlijks een arbeidsmarktrapport zou opstellen om na te gaan of er nog een lerarentekort is, hoe groot dat is en hoe het beleid hierop moet inspelen. Voorliggend rapport is het vierde op rij.

De arbeidsmarkt gaat hand in hand met de economische situatie. Zoals ook al in het vorige rapport werd gesignaleerd is de economische hoogconjunctuur voorbij en is het globaal arbeidsmarktklimaat drastisch omgeslagen¹.

Tijdens de voorbije legislatuur heeft de Vlaamse overheid verschillende maatregelen genomen om het lerarentekort op te vangen. Sinds 1 september 2002 is de uitstapleeftijd voor de terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen opgetrokken van 55 naar 58 jaar (56 jaar voor kleuteronderwijzers). Hierdoor daalde het aantal personeelsleden dat vervroegd uitstapte in 2003 spectaculair: van 1.647 in 2002 naar 920 in 2003, oftewel een daling met 56%.

Daarnaast is de vervangingspool op volle toeren beginnen draaien: na een grondige evaluatie en herziening van het decreet betreffende het lerarenambt, zijn alle secundaire scholen, op een paar na, tot de pool toegetreden en stappen ook steeds meer basisscholen in het stelsel. In het huidige schooljaar (2003-2004) is 88% van de beschikbare betrekkingen in de vervangingspool ingevuld. Verder is het voor leerkrachten sinds 1 september 2000 aantrekkelijker om overuren te presteren, en kunnen leerkrachten tijdelijk uit hun verlof of pensioen terugkeren in actieve dienst.

De campagne "word leerkracht" om jongeren aan te zetten om te kiezen voor een job in het onderwijs heeft resultaat opgeleverd. De belangstelling voor het lerarenberoep blijft alleszins hoog, zoals blijkt uit de inschrijvingscijfers aan de lerarenopleidingen. Ook de GPB-opleiding (een opleiding tot leerkracht op maat voor wie reeds aan het werk is) kent een gestadige groei.

Daarnaast werd een specifieke campagne opgestart voor Brussel: "In Brussel kan je als leerkracht wonderen doen". Met betrekking tot de arbeidsmarktsituatie in Brussel werd voor dit rapport ook overlegd met de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Hun bevindingen stemden overeen met de onze.

Het moment is gekomen om een nieuwe stand van zaken op te maken en na te gaan in hoeverre de verschillende genomen maatregelen effect hebben of zullen hebben op de onderwijsarbeidsmarkt en wat het effect is van de nog steeds slabakkende conjunctuur.

Ludy Van Buyten,
waarnemend secretaris-generaal.

¹ "De Vlaamse werkloosheid groeit in 2003 met ongeveer 15% op jaarbasis (cijfers per 30 juni). Sinds het begin van de toename van de werkloosheid in september 2001 steeg het aantal niet-werkende werkzoekenden met meer dan 20%. De werkloosheidsgraad in Vlaanderen stijgt in 2002 voor het eerst sinds 1994. In 2002 bedraagt deze 7% en voor 2003 verwachten we een verdere stijging tot ongeveer 8%." Bron: Strategisch Plan Werkgelegenheid, administratie Werkgelegenheid.

Werkwijze

Om vraag en aanbod met elkaar te kunnen vergelijken, worden een aantal prognoses en berekeningen gemaakt. De berekening van de vraag gebeurt op basis van prognoses met betrekking tot de stijging of daling van het aantal leerlingen, de te verwachten uitstroom n.a.v. vergrijzing en de mate waarin nieuwe arbeidscreërende maatregelen worden genomen.

Aan aanbodzijde wordt een prognose gemaakt op basis van de inschrijvingscijfers van het aantal leerlingen aan de lerarenopleiding. Toch kunnen deze cijfers niet zonder meer beschouwd worden als een correcte indicatie van het aanbod aan nieuwe leerkrachten. Ten eerste stromen niet alle afgestudeerden effectief door naar het onderwijs - denk maar aan de aggregatiestudenten. Ten tweede is er ook een grote uitstroom uit het onderwijs gedurende de eerste vijf jaar na indiensttreding. Daarom worden de aanbodcijfers met het aantal afgestudeerden aan de lerarenopleidingen gecorrigeerd.

Vervolgens kunnen vraag en aanbod over een periode van vier jaar met elkaar vergeleken worden. Het verschil is de bepaling van het tekort of het overschot over een periode van vier jaar. Dat verschil wordt ten slotte gerelateerd aan de grootte van het huidige tekort of overschot.

Beleidssynthese

Het kleuteronderwijs

Het kleine tekort aan kleuteronderwijzers dat in het vorige arbeidsmarktrapport werd vastgesteld, is nog verder teruggelopen. Dit schooljaar (2003-2004) zijn er in de vervangingspool nog slechts 71 kleuteronderwijzers te weinig². De tekorten concentreerden zich bovendien uitsluitend in Brussel, Dilbeek, Halle en Antwerpen.

In hoofdstuk 1 wordt aangetoond dat de vraag naar kleuteronderwijzers de volgende jaren (tot en met 2007) zal toenemen en in totaal 969 bft's zal omvatten. Dit komt vooral door de uitstroom ten gevolge van TBS en pensioen.

Gelukkig blijft het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen stijgen. Hierdoor zal ook het aanbod aan kleuteronderwijzers dat nieuw op de arbeidsmarkt komt voor de periode 2004-2007 stijgen en in totaal 3.135 personen omvatten.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen wij aannemen dat er over een tijdsspanne van vier jaar – enkel en alleen op basis van de evoluties in het kleuteronderwijs – een overschot aan kleuteronderwijzers zal zijn van 2.166 bft's. Samen met het huidige tekort van 71 kleuteronderwijzers, betekent dit dat er over vermelde tijdsspanne een overschot aan kleuteronderwijzers zal ontstaan van **2.095** bft's.

Het lager onderwijs

Ook het tekort aan onderwijzers in de vervangingspool is tijdens het afgelopen schooljaar gedaald. Het blijft echter beduidend hoger dan het tekort aan kleuteronderwijzers: in het schooljaar 2003-2004 raken nog altijd 619 betrekkingen voor onderwijzer niet ingevuld³.

Het ziet er echter naar uit dat zich de volgende schooljaren een omgekeerde evolutie zal voordoen. In hoofdstuk 1 wordt aangetoond dat de vraag naar onderwijzers de volgende jaren (2004-2007) zal stijgen en in totaal 2.000 bft's zal omvatten. Vooral vanaf 2005 is er een stijging waarneembaar, doordat de uitstroom vanaf dat jaar opnieuw hoger is dan de twee voorgaande jaren.

Anderzijds zal er, door de verhoging van het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen tijdens de afgelopen jaren, een aanbod zijn van 4.921 onderwijzers.

² Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

³ Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen we aannemen dat de arbeidsreserve van onderwijzers – enkel en alleen op basis van de evoluties in het lager onderwijs – over een tijdsspanne van vijf jaar met 2.921 éénheden zal toenemen.

Samen met een huidig tekort van 619 onderwijzers betekent dit dat in de periode 2004-2007 een overschot van **2.302** onderwijzers zal ontstaan.

Het secundair onderwijs

Het secundair onderwijs bleef het voorbije schooljaar nog steeds kampen met bepaalde tekorten aan leraren, maar voelbaar minder.

Indicatie van het tekort

We hebben geprobeerd een indicatie van het tekort te verkrijgen op basis van de vergelijking van de minimaal noodzakelijke reserve (het kader van de vervangingspool) en de reële arbeidsreserve (de invulling van de vervangingspool).

Concreet waren er tijdens schooljaar 2003-2004 2.765 plaatsen in te vullen in de pool, waarvan er 2.603 effectief werden opgevuld. Dit betekent een invullingspercentage van 94%. **162** betrekkingen bleven oningevuld. Dit tekort concentreerde zich overwegend in een aantal vakken : katholieke godsdienst, Nederlands, ziekenhuisverpleegkunde, hout en metaal.

Een regionale vergelijking op basis van deze indicator bevestigt overigens wat algemeen wordt gedacht, namelijk dat verstedelijkte gebieden (zoals Antwerpen en Brussel) het veel moeilijker hebben om vervangers te vinden.

Prognose

De vraag naar leraren in het secundair onderwijs zal de volgende jaren (van 2004 tot en met 2007) lichtjes afnemen. In totaal zullen 11.921 vacante betrekkingen moeten worden ingevuld, dit omwille van de vergrijzing en het groeiend aantal leerlingen in het secundair onderwijs.

De prognose van het aanbod aan nieuwe leerkrachten voor het secundair onderwijs geeft aan dat in dezelfde periode 13.558 leerkrachten in het onderwijs zullen instromen. Dit betekent dat het secundair onderwijs zich over de periode 2004-2007 aan een overschot van 1.637 leerkrachten kan verwachten. Samen met het huidige tekort aan vervangers betekent dit een macro-overschot van **1.475**.

Beleidsaanbevelingen

Vooraf

Het is belangrijk om voorafgaande conclusies in hun juiste context te duiden en te nuanceren.

- De vermelde tekorten zijn de minimale of meetbare tekorten die kunnen worden berekend op of geëxtrapoleerd uit de invulling van de vervangingspool. Plaatselijk kunnen deze gegevens ook variëren, en het is goed mogelijk dat in sommige regio's (bijvoorbeeld Brussel) er zelfs een tekort is om de organieke (vacante) betrekkingen in te vullen. Tekorten op schoolniveau zijn evenmin in kaart gebracht. Een betrekking wordt uitgedrukt in budgettaire fulltime equivalent (bft). Deze meeteenheid komt niet noodzakelijk overeen met exact een persoon. Gemiddeld presteert een tijdelijke leerkracht 70% van een voltijdse betrekking, wat inhoudt dat er 1,4 personen nodig zijn om een opdracht in te vullen. Er kan dan ook worden vooropgesteld dat het reëel tekort altijd groter is dan het meetbaar tekort dat in deze studie wordt berekend.
- Het omgekeerde is uiteraard ook waar: niet elke leerkracht die op de arbeidsmarkt beschikbaar is, is daadwerkelijk te matchen met een concrete behoefte. Zelfs op momenten met grote tekorten blijven er bijvoorbeeld nog werkzoekende leerkrachten ingeschreven bij de VDAB.
- Het rapport gaat uit van een kwantitatieve – en niet kwalitatieve – benadering van het lerarentekort. Leerkrachten die worden aangesteld zonder de vereiste of voldoende geachte kwalificaties, worden in dit rapport als een indicator van een tekort naar voor geschoven. Het aantal leerkrachten dat op deze manier is aangesteld, wordt echter niet opgenomen bij de vaststelling van het huidig kwantitatief tekort.
- Prognoses over de in- en doorstroom van leerlingen en over de gewone en vervroegde pensionering van leerkrachten blijven prognoses en zijn altijd afhankelijk van nieuwe onderwijsinterne (beleidsmaatregelen, perceptie t.o.v. het beroep...) en externe (de algemene conjunctuur...) evoluties. Dat geldt eveneens voor de prognoses met betrekking tot de doorstroom van studenten in de lerarenopleiding naar de onderwijsmarkt.

Het rapport draagt in de eerste plaats bij tot het aangeven van tendensen en algemene evoluties. De concrete cijfers zijn op zich minder belangrijk, behalve dat zij deze evoluties onderbouwen en visualiseren.

Aanbevelingen

1. Bij de prognose van het tekort of het overschot aan leerkrachten in de periode 2004-2007 is geen rekening gehouden met *nieuwe beleidsmaatregelen*. Nochtans zullen in die periode CAO VII en CAO VIII afgesloten moeten worden. Ter vergelijking: in de periode 1999-2003 kwamen er in het basisonderwijs 5.314 voltijdse betrekkingen bij. Het aantal nieuwe arbeidsplaatsen ten gevolge van afspraken in de komende CAO's kan de prognose van de vraag dus serieus beïnvloeden. Het eisencahier van de vakbonden voor CAO VII bevat heel wat maatregelen om de werkdruk te verminderen. Bij de onderhandelingen over deze CAO's is het belangrijk om oog te hebben voor het aanbod.
2. Het is noodzakelijk om een onderscheid te maken tussen de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt op macro- en op microniveau. Op macroniveau is er momenteel nog een tekort, maar uit de cijfers van de vervangingspool blijkt duidelijk dat er regionaal zeer sterke verschillen zijn. Sommige regio's worden nauwelijks geconfronteerd met een tekort. Om beter op deze regionale verschillen te kunnen inspelen, is het belangrijk om verder werk te maken van een *gedifferentieerd beleid*. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door incentives te geven om leerkrachten aan te moedigen om te werken in moeilijke gebieden. De selectieve loonsverhoging voor de onderwijzers in Brussel vanaf 1 september 2002 was al een eerste belangrijke stap in deze richting. Dat een gedifferentieerd beleid succesvol kan zijn, blijkt uit de cijfers met betrekking tot Brussel: zowel de tekorten als de uitstroom zijn de afgelopen twee jaar afgenomen.
Bij de grootstedelijke problematiek spelen vele factoren buiten onderwijs mee als oorzaak van het tekort. Samenwerking met andere sectoren zal noodzakelijk zijn.
3. Het lerarentekort in het secundair onderwijs is nog niet opgelost. Er is een zeker overschot vereist om een voldoende kwalitatief aanbod te kunnen garanderen.
Omdat het lerarentekort in het secundair onderwijs vakgebonden is, is het van belang dat bijsturende maatregelen met dit gegeven rekening houden. Een positieve evolutie ten opzichte van een jaar geleden is, dat het aantal knelpuntvakken gedaald is. Wat de algemene vakken betreft blijven katholieke godsdienst en Nederlands nog een *knelpuntvak*, maar in absolute aantallen uitgedrukt, ook al een stuk minder dan vorig jaar. Bij de technische en praktische vakken gaat het maar om een paar bft's en dat is in de vakken ziekenhuisverpleegkunde en hout.
Naar achtergrond van de basisopleiding van de leraren gaat het voornamelijk om gvso-groep 1- en gvso-groep 2-leraren in de algemene vakken. Het lijkt dan ook aangewezen om specifiek voor deze doelgroep initiatieven te nemen. Hierbij kan gedacht worden aan *sensibiliseringsacties* : enerzijds gerichte acties via de secundaire scholen om leerlingen aan te trekken naar de lerarenopleidingen en anderzijds de studenten in de betreffende studierichtingen in de hogescholen en universiteiten aanmoedigen om voor het onderwijs te kiezen.
Voor wat betreft de technische en praktische vakken moeten blijvend acties worden ondernomen om specialisten uit andere sectoren aan te trekken. Ook moet gewezen worden op de dalende trend van het aantal leraren gvso-groep 2 in de 3de graad die in de hoedanigheid van vervangleerkracht beschikken over een vereist bekwaamheidsbewijs.

4. Een belangrijke factor met onmiskenbaar effect op de onderwijsarbeidsmarkt is het *vroegtijdige vertrek* van jonge leerkrachten uit het onderwijs. Het verdient aanbeveling om *blijvend onderzoek* te doen naar de vroegtijdige uitstroom uit het onderwijs. Het vertrek van jonge leerkrachten uit het onderwijs betekent een groot verlies van potentieel (16,5% in het basisonderwijs, 33,5% in het secundair onderwijs). Het verdient ons inziens aanbeveling om hieraan prioritaire aandacht te besteden.

In opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming loopt overigens een onderzoek⁴ dat nagaat waarom jongeren kiezen voor het lerarenberoep bij het afstuderen en waarom leerkrachten al dan niet beslissen in het lerarenberoep te blijven of ernaar terug te keren. De onderzoekers gaan na in welke mate werkzekerheid, werkdruk, begeleiding en de combinatie arbeid en gezin de keuze voor een job in het onderwijs beïnvloeden.

5. Om *vroegtijdige uitstroom* te vermijden is het ook van belang dat jonge beginnende leerkrachten beter worden begeleid. Hierover bestaat een brede maatschappelijke consensus (zie onder meer eindtekst rondetafelconferentie onderwijspersoneel). De beginnende leraar heeft recht op een gedegen *aanvangsbegeleiding* die als het ware de logische voortzetting is van de stage.
6. Het groot aantal ingeschreven cursisten in de *GPB-opleiding* is opvallend. Het aantal cursisten ligt er hoger dan in de initiële lerarenopleidingen gvso-groep 1 en groep 2 samen. Het gaat hier om mensen die naast hun huidige job een lerarenopleiding volgen. Uit de cijfers blijkt dat het hier om een groot potentieel aan kandidaat-leerkrachten gaat. Er is dus duidelijk een grote behoefte aan een flexibele lerarenopleiding, ook voor hogergeschoolden. De GPB-opleiding zou een volwaardige plaats binnen het geheel van de lerarenopleidingen moeten krijgen.
7. Zowel voor het kleuter-, het lager als voor het onderwijs wordt een overschot voorspeld. Zoals eerder al gezegd is hierbij echter geen rekening gehouden met eventuele nieuwe arbeidsplaatsen ten gevolge van beleidsmaatregelen. Zelfs als er nieuwe arbeidsplaatsen bijkomen, is het belangrijk dat er een *zeker overschot* op de arbeidsmarkt is. Dit is noodzakelijk opdat scholen een optimaal personeels- en wervingsbeleid kunnen voeren. Bovendien is een reserve *noodzakelijk* om nieuwe evoluties (heropleving van de conjunctuur, verminderde inschrijvingen aan de lerarenopleiding) te kunnen opvangen. Een verruimde arbeidsreserve laat overigens een ruimer aantal opties open om een nieuw beleid te voeren.
8. Sinds september 2000 is het mogelijk dat scholen een *beroep* doen op leerkrachten die met *verlof of gepensioneerd* zijn. Hoewel deze maatregel niet zoveel succes kende, is het aan te bevelen hem te handhaven zolang het tekort duurt. Deze maatregel is immers een goed voorbeeld van een “gedifferentieerd” beleid: enkel bij een vastgesteld tekort kan hij worden toegepast. Deze maatregel laat scholen toe in te spelen op lokale of vakspecifieke tekorten.

Een andere maatregel die inging in september 2000 is het beter bezoldigen van *overwerk/bijbetrekking*. Om de specifieke vakgebonden tekorten in het secundair onderwijs te helpen opvangen, blijft hij eveneens best behouden.

⁴ De roeping tot leerkracht. Een onderzoek naar de aantrekkelijkheid van het leerkrachtenberoep in Vlaanderen anno 2002. Nick Matheus, Jessy Siongers en Inge Van den Brande, Onderzoeksgroep TOR, vakgroep Sociologie VUB en Hoger instituut voor de arbeid, K.U.Leuven.

9. Het *optrekken van de leeftijd* waarop leerkrachten vervroegd kunnen uitstromen van 55 naar 58 jaar heeft een groot effect gehad. De grootste tekorten zijn weggewerkt. Er zal van nabij moeten opgevolgd worden in welke mate de personeelsleden op wie de verhoogde uitstapleeftijd van toepassing is hun toevlucht nemen tot alternatieve verlofstelsels of afwezigheden. Een toename van andere uitstapmogelijkheden zal ons nopen tot een herziening van de prognoses.
10. De *campagne "Word leerkracht"* lijkt succes te hebben opgeleverd. Het aantal studenten aan de voortgezette lerarenopleidingen en in de GPB-opleiding is alleszins fors gestegen ten opzichte van een aantal jaar geleden. Het aantal inschrijvingen in de initiële lerarenopleiding stijgt eveneens. De campagne wordt best voortgezet. Er kan worden overwogen om een aantal nieuwe accenten te leggen. Vooral de tekorten in bepaalde regio's en voor bepaalde vakken, zouden beklemtoond kunnen worden. Dit wordt ook bevestigd door de campagne die specifiek gericht is op Brussel: "In Brussel kan je als leerkracht wonderen doen". De campagne lijkt er mee te hebben toe geleid dat de uitstroombelastingen in Brussel gedaald zijn ten opzichte van 2001.
11. Om leerkrachten en directies te ondersteunen werd de voorbije jaren een beroep gedaan op *andere beroepssegmenten* waarvoor nog arbeidsreserves bestaan. Zo werden er kinderverzorgers ingezet in het kleuteronderwijs zodat de kleuteronderwijzers zich meer met hun pedagogische taken konden bezighouden. Deze formule werd in het veld erg positief onthaald. In het secundair onderwijs werd sinds 1998 het rekruteringsveld voor het ondersteunend personeel verbreed. Sinds september 2003 is in het basisonderwijs een nieuwe personeelscategorie van beleids- en ondersteunend personeel ingevoerd. Deze personeelsleden staan in voor ict-coördinatie, voor de uitbouw van administratieve kernen en voor de zorgcoördinatie.

Ondersteunende functies verminderen de werkdruk voor leerkrachten. Om voldoende aanbod te hebben om bijkomende jobs te kunnen invullen kan het nodig zijn om de nieuwe functies open te stellen voor mensen met andere kwalificaties dan de traditionele diploma's om les te geven. Zo werd het ambt van beleidsmedewerker in het basisonderwijs opengesteld voor mensen met andere kwalificaties. Van de beleidsmedewerkers zorg heeft 10% geen traditioneel onderwijsdiploma.

12. Uit dit rapport blijkt dat een potentieel aan leerkrachten kan worden gevonden in de zogenaamde "*stille reserve*". Dit potentieel bestaat uit de ruimte waarover tijdelijke personeelsleden beschikken om meer/volijds te kunnen werken. Scholen maken weinig gebruik van deze reserve. Samenwerking tussen scholen – en voornamelijk de invoering van scholengemeenschappen – laat toe dat - bijvoorbeeld op het vlak van lessenroosters, vervangingen... - afspraken tussen scholen kunnen worden gemaakt, zodat leerkrachten optimaler kunnen worden ingezet. De scholengemeenschappen zijn trouwens het ideale overlegplatform om deeltijdse opdrachten op elkaar af te stemmen.

Hoofdstuk 1. Basisonderwijs

1.1. De vraag

Nieuwe arbeidsplaatsen in het onderwijs zijn in eerste instantie afhankelijk van het aantal vacante plaatsen in de scholen.

In welke mate het aantal vacante betrekkingen toeneemt of afneemt, is voornamelijk afhankelijk van volgende factoren:

1. Het geboortecijfer, de leerlingenaantallen en de te verwachten doorstroming van leerlingen (van kleuter- naar lager onderwijs).
2. De uitstroom van leerkrachten als gevolg van pensionering of vervroegde terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen.
3. De handhaving of wijziging van de omkaderingsnormen (leerlingen/leraar-ratio).
4. De mate waarin bijzondere projecten worden ontwikkeld, gehandhaafd, uitgebreid of afgebouwd. Dergelijke projecten ondersteunen de scholen en genereren extra betrekkingen (bijvoorbeeld gelijke onderwijskansen, ICT-coördinatie...).

De prognoses van het aantal BFT's op basis van demografische gegevens en de te verwachten doorstroming van leerlingen (1.1.1.), evenals de raming van de uitstroom van leerkrachten (1.1.2.), gaan uit van een ongewijzigd beleid. In punt 1.1.3. brengen wij de effecten in kaart van de beleidsmaatregelen of – intenties van de komende jaren.

Een globale prognose van de toekomstige vraag naar leerkrachten in het basisonderwijs komt aan bod in punt 1.1.4. Deze prognose is belangrijk want, getoetst aan een globale prognose van het *aanbod* aan nieuwe leerkrachten, geeft dit een duidelijk beeld in welke mate de spanning op de onderwijsarbeidsmarkt de komende jaren zal toenemen of afnemen.

Anderzijds zorgen de vervangingen (punt 1.1.5.) voor jaarlijkse terugkerende werkgelegenheid. Heel wat leerkrachten kunnen immers ook aan de slag ter vervanging van afwezige collega's. De tewerkstelling als invalleerkracht is minder aantrekkelijk. Het tekort aan leerkrachten treedt daarom altijd het eerst op bij het vinden van geschikte vervangers.

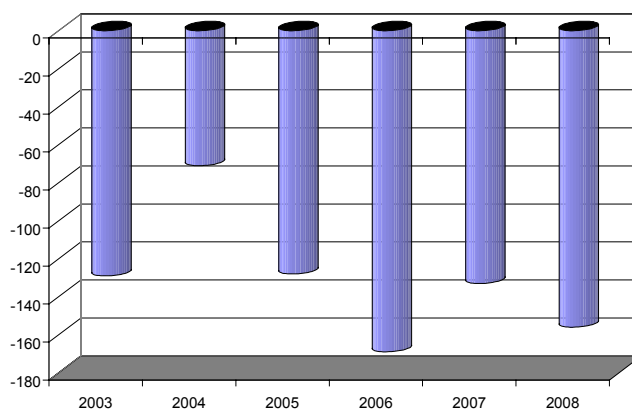
1.1.1. De demografische evolutie en doorstroming

Als gevolg van een dalend leerlingenaantal zal het aantal arbeidsplaatsen in het basisonderwijs de komende jaren blijven afnemen. Zoals blijkt uit de figuren 1 en 2 daalt de werkgelegenheid de volgende jaren zowel in het kleuter- als in het lager onderwijs.

Tabel 1 - Prognose werkgelegenheid BFT *kleuteronderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

Jaar	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Verwachte evolutie ingevolge leerlingenaantallen	-129	-71	-128	-169	-133	-156

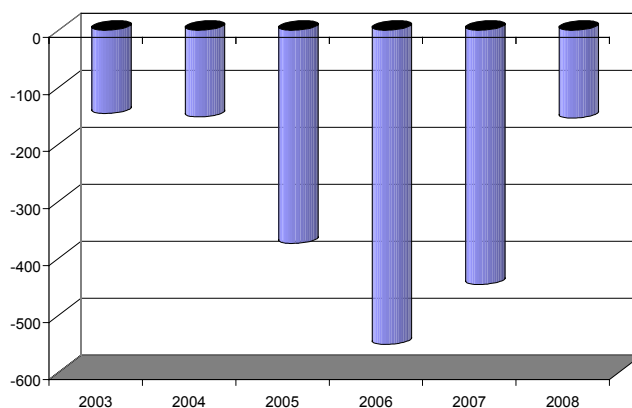
Figuur 1 - Prognose werkgelegenheid BFT *kleuteronderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

Tabel 2 - Prognose werkgelegenheid bft *lager onderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

Jaar	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Verwachte evolutie ingevolge leerlingenaantallen	-146	-152	-374	-551	-446	-154

Figuur 2 - Prognose werkgelegenheid bft *lager onderwijs* op basis van demografische evolutie & doorstroming

1.1.2. De vergrijzing

De vergrijzing heeft tot gevolg dat steeds meer kleuteronderwijzers en onderwijzers door pensionering of terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen uitstromen. De daling van de werkgelegenheid door de demografische factor wordt volledig opgevangen door een jaarlijks stijgende uitstroom van oudere leerkrachten.

Met ingang van 1 september 2002 werd de uitstapregeling aangepast. De uitstapleeftijd werd opgetrokken van 55 naar 58 jaar (56 jaar voor kleuteronderwijzers). Wel kunnen leerkrachten gebruik maken van een bonus, een aantal maanden dat wordt berekend op basis van hun anciënniteit, om eventueel toch nog vroeger dan hun 58ste uit te stappen.

Nu de regeling in voege is getreden, is het mogelijk een eerste evaluatie uit te voeren. Zoals in het vorige arbeidsmarktrapport werd voorspeld was er in het lager onderwijs in 2003 een sterke daling van het aantal personen dat een terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen vroeg. In 2002 maakten nog 604 onderwijzers gebruik van het stelsel, in 2003 waren dat er maar 287. Door toepassing van het bonussysteem en de geleidelijke veroudering (vergrijzing) stijgt de uitstroom opnieuw vanaf 2005.

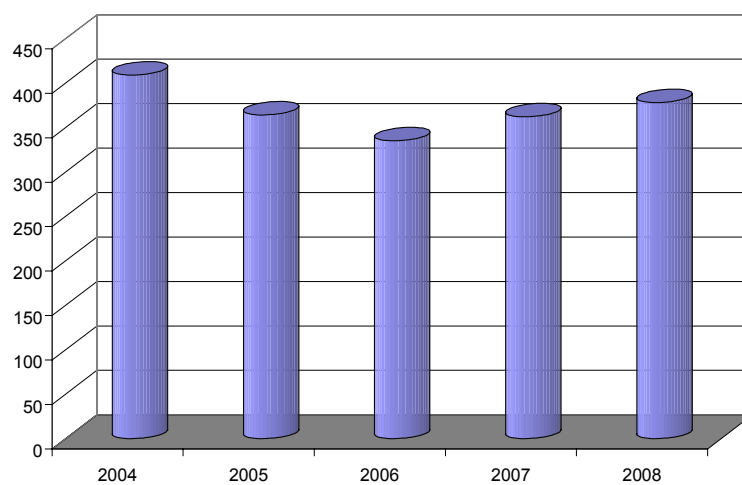
In het kleuteronderwijs was het effect van het optrekken van de uitstapleeftijd minder groot: in 2002 stapten 272 kleuteronderwijzers vervroegd uit ten opzichte van 244 in 2003. Dat het effect in het kleuteronderwijs veel minder groot is, is logisch omdat de uitstapleeftijd voor kleuteronderwijzers 56 jaar is in plaats van 58 jaar.

Tabel 3 – Prognose van de uitstroom in het kleuteronderwijs⁵

Jaar	2004	2005	2006	2007	2008
TBS55+/58+	325	318	302	286	269
Pensioen	84	46	33	76	109
Totaal	409	364	335	362	378

⁵ In de prognose van de uitstroom wordt de hypothese aangenomen dat de personeelsleden die geen TBS 55/58+ nemen op de leeftijd van 60 jaar met pensioen gaan.

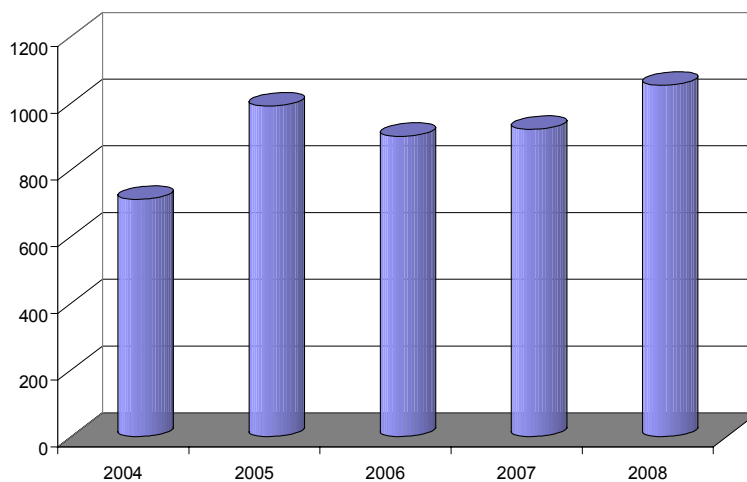
Figuur 3 – Prognose van de uitstroom in het kleuteronderwijs 2003-2008

Tabel 4 – Prognose van de uitstroom in het lager onderwijs⁶

Jaar	2004	2005	2006	2007	2008
TBS55+/58+	389	763	682	628	587
Pensioen	322	228	218	293	466
Totaal	711	991	900	921	1.053

Figuur 4 – Prognose van de uitstroom in het lager onderwijs 2003-2008

⁶ In de prognose van de uitstroom wordt de hypothese aangenomen dat de personeelsleden die geen TBS 55/58+ nemen op de leeftijd van 60 jaar met pensioen gaan.

1.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen

Voor de periode 2004-2007 zijn nog geen nieuwe beleidsmaatregelen gepland die extra jobs creëren of waardoor het aantal betrekkingen zou verminderen. Initiatieven zoals zorgcoördinatie en bewegingsopvoeding voor kleuters blijven gehandhaafd maar de middelen ervoor worden niet verhoogd, zodat geen nieuwe arbeidsplaatsen ontstaan ten opzichte van de vorige jaren.

Belangrijk is wel dat in de periode 2004-2007 twee CAO's gesloten zullen moeten worden, nl. CAO VII (2003-2004) en CAO VIII (2005-2006). Ongetwijfeld zullen hierbij een aantal afspraken gemaakt worden die jobcreatie tot gevolg hebben. In het eisencahier dat de vakbonden indienden voor de onderhandelingen voor CAO VII zitten alleszins heel wat eisen die resulteren in bijkomende jobs. Op dit moment is het onmogelijk in te schatten aan welke eisen tegemoet gekomen zal worden en hoeveel jobs hiermee gecreëerd zullen worden. Het is echter belangrijk voor ogen te houden dat eventuele extra jobs een grote impact hebben om te bepalen of er een tekort of overschot is.

1.1.4. Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers en onderwijzers in 2004-2008

In dit onderdeel brengen wij alle ontwikkelingen aan vraagzijde samen en gaan wij na in welke mate de komende jaren een vraag naar kleuteronderwijzers en onderwijzers ontstaat. Doordat geen nieuwe maatregelen zijn gepland, is de vraag voor de periode 2004-2008 het verschil tussen de plaatsen die ontstaan door uitstroom van oudere leerkrachten en de dalende vraag naar leerkrachten ingevolge het dalend aantal leerlingen.

Zoals al gezegd in 1.1.3. is het wel belangrijk om weten dat CAO VII en CAO VIII nog voor de deur staan. Ter vergelijking: in de periode 1999-2003 kwamen er in het basisonderwijs 5.314 voltijdse betrekkingen bij. Het aantal nieuwe arbeidsplaatsen ten gevolge van afspraken in de komende CAO's kan de prognose van de vraag dus serieus beïnvloeden.

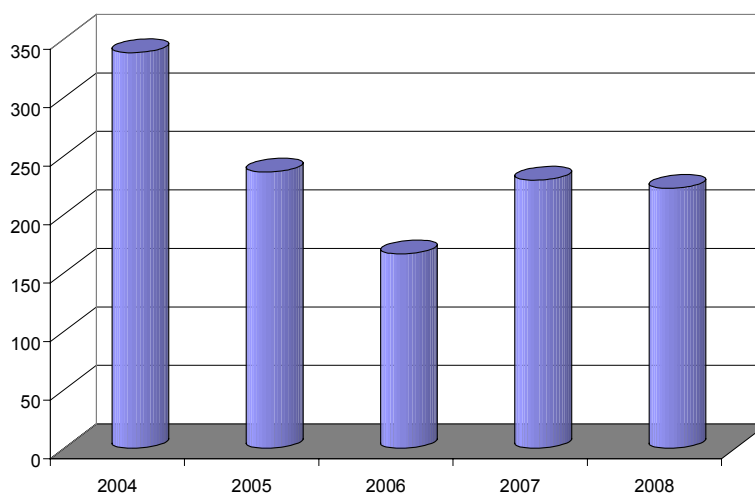
1.1.4.1. Kleuteronderwijzers

Uit onderstaande tabel blijkt dat de vraag naar kleuteronderwijzers in de periode 2004-2008 in totaal 1.191 bft's zal omvatten. Over de periode 2004-2007 bedraagt dit 969 bft's. De afname van de vraag naar kleuteronderwijzers ten gevolge van de dalende leerlingenaantallen wordt volledig gecompenseerd door de vergrijzing van het lerarenkorps.

Tabel 5 – Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers voor 2004-2008

Extra vraag kleuteronderwijzers	2004	2005	2006	2007	2008	Totaal '04-'07
Demografische evolutie (tabel 1)	-71	-128	-169	-133	-156	
Vergrijzing (tabel 3)	409	364	335	362	378	
Prognose van de vraag	338	236	166	229	222	969

Figuur 5 – Prognose van de vraag naar kleuteronderwijzers

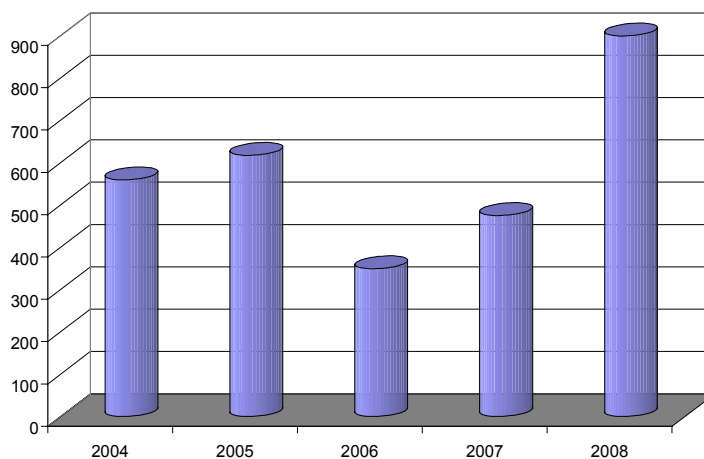
1.1.4.2. Onderwijzers

De vraag naar onderwijzers zal in de periode 2004-2008 in totaal 2.964 bft's omvatten. Over de periode 2004-2007 gaat het om 1.998 bft's. De vraag naar onderwijzers lijkt nu op een dieptepunt te zijn en zal vooraf vanaf 2007 opnieuw serieus stijgen.

Tabel 6 – Prognose van de vraag naar onderwijzers voor 2004-2008

Extra vraag onderwijzers	2004	2005	2006	2007	2008	Totaal '04-'07
Demografische evolutie (tabel 2)	-152	-374	-551	-446	-154	
Vergrijzing (tabel 4)	711	991	900	921	1.053	
Prognose van de vraag '04-'07	559	617	349	475	899	2.000

Figuur 6: prognose van de vraag naar onderwijzers

1.1.5. De vervangingen

Gedurende een schooljaar moeten er heel wat vervangingen gebeuren. Het kan hier zowel gaan om vervangingen op lange termijn (bv. voor een volledig schooljaar, in de plaats van iemand die loopbaanonderbreking neemt) als op korte termijn (bv. wanneer een leerkracht gedurende een maand afwezig is wegens ziekte).

Om deze vervangingen te kunnen “invullen”, moet de onderwijsarbeidsmarkt beschikken over een voldoende grote reserve aan invalkrachten. Voor het schooljaar 2002-2003 waren in het kleuteronderwijs gemiddeld 1.356 bft's nodig voor deze vervangingen. Voor deze 1.356 bft's werden gemiddeld 2.249 personen aangesteld (ratio: 1,66 personen per bft).

In het lager onderwijs moesten in de loop van het schooljaar 2002-2003 gemiddeld 1.782 bft's vervangen worden. Die vervangingen gebeurden door 3.113 personen (ratio: 1,75 personen per bft).

Opmerkelijk is dat zowel in het kleuter- als in het lager onderwijs het afgelopen schooljaar meer mensen werden aangesteld per bft, met andere woorden dat de ratio opvallend steeg ten opzichte van de twee voorgaande schooljaren. Dit wijst op een grotere versnippering van de opdrachten. Deze vaststelling is te koppelen aan de bevindingen in verband met de stille reserve (zie 1.2.4.): scholen stellen liever nieuwe mensen aan wanneer er een (deeltijdse) betrekking vrijkomt dan personeelsleden die al deeltijds werken meer uren te laten presteren.

Tabel 7 – ratio van het aantal vervangingen in bft/aantal vervangingen in koppen in het kleuteronderwijs

	Aantal vervangingen in bft	Aantal vervangingen in koppen	Ratio
2000-2001	1.202	1.660	1,38
2001-2002	1.370	1.985	1,45
2002-2003	1.356	2.249	1,66

Tabel 8 – ratio van het aantal vervangingen in bft/aantal vervangingen in koppen in het lager onderwijs

	Aantal vervangingen in bft	Aantal vervangingen in koppen	Ratio
2000-2001	1.828	2.618	1,43
2001-2002	2.114	2.959	1,40
2002-2003	1.782	3.113	1,75

Het aantal bft's voor vervangingen is in de loop van het schooljaar aan belangrijke schommelingen onderhevig. De vraag naar invalkrachten was in de afgelopen schooljaren telkens het hoogst in de maand mei.

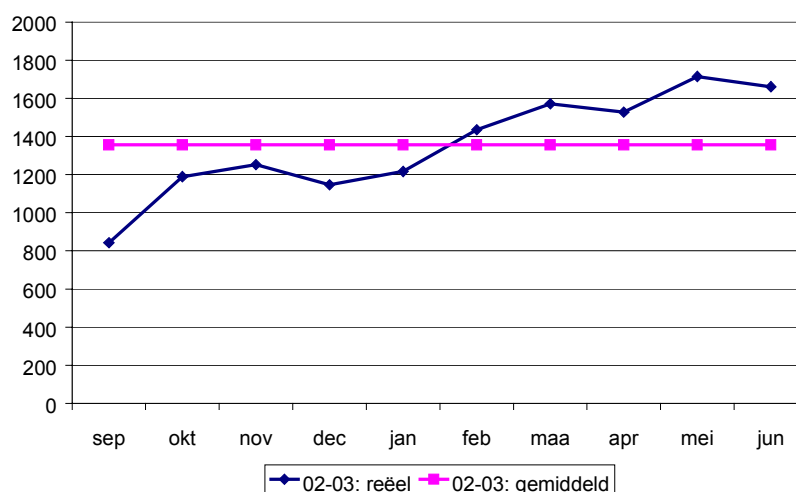
Tabel 9 - maandelijks overzicht van de ingevulde vervangingen in het kleuteronderwijs in bft

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
2000-2001	718	1.002	1.072	1.123	1.118	1.231	1.397	1.375	1.522	1.461
2001-2002	849	1.195	1.322	1.097	1.428	1.365	1.604	1.535	1.678	1.628
2002-2003	843	1.189	1.252	1.147	1.216	1.435	1.571	1.527	1.715	1.661

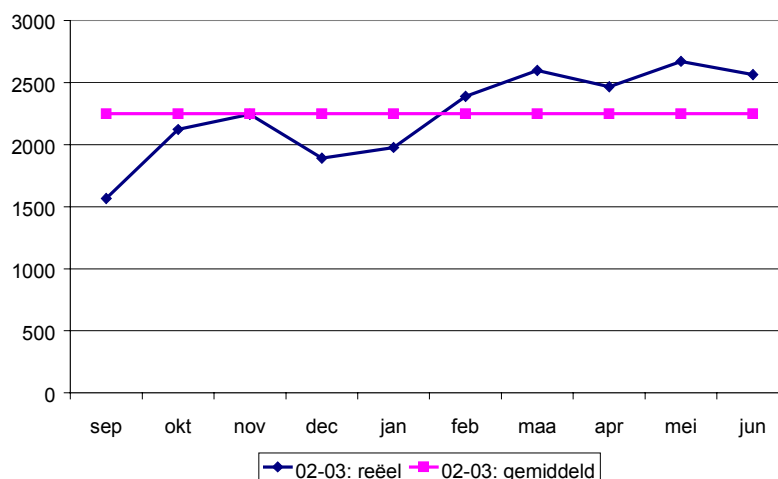
Tabel 10 - maandelijks overzicht van de ingevulde vervangingen in het lager onderwijs in bft

	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	jun
2000-2001	1.212	1.620	1.716	1.894	1.703	1.836	2.064	1.981	2.164	2.093
2001-2002	1.498	1.927	2.095	1.719	2.251	2.114	2.419	2.283	2.456	2.383
2002-2003	1.566	2.123	2.245	1.891	1.978	2.390	2.599	2.467	2.672	2.564

Figuur 7 – Evolutie van de werkgelegenheid (in bft's) voor interim-leerkrachten kleuteronderwijs in de loop van het schooljaar 2002-2003

Figuur 8 – Evolutie van de werkgelegenheid (in bft's) voor interim-leerkrachten lager onderwijs in de loop van het schooljaar 2002-2003

1.2. Het aanbod

De pas afgestudeerden van de lerarenopleiding vormen een belangrijk onderdeel van het aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt. Bij de start van het schooljaar kunnen heel wat pas afgestudeerden starten in vacante betrekkingen in het onderwijs. Wie in september niet kan starten, maar blijft kiezen voor een onderwijfsjob, schrijft zich in bij de VDAB als werkzoekende, kan zich kandidaat stellen voor de vervangingspool en/of kan als interimaris aan de slag in de loop van het schooljaar.

Als het aantal vacante betrekkingen stijgt, stromen jaarlijks – in de regel op 1 september - meer kandidaten vanuit de lerarenopleiding of de werkloosheid door naar het onderwijs, en wordt de reserve (in de werkloosheid of als boventallige) kleiner. Als het aantal vacante betrekkingen afneemt, is de doorstroming kleiner, en vloeien leerkrachten terug naar de interim-reserve (werkloosheid) of, als zelfs vastbenoemde leerkrachten hun baan verliezen, naar de reffectatiereserve.

Deze werkloosheidsreserve wordt jaarlijks vernieuwd door de instroom van nieuwe leerkrachten vanuit de lerarenopleidingen. Als dit aantal groeit, versterkt dit de arbeidsreserve. In dit hoofdstuk gaan wij na in welke mate de komende jaren van deze verhoogde instroom een versterking van de arbeidsreserves mag worden verwacht. (1.2.1.)

In punt 1.2.2. bekijken wij de evolutie van het aantal leerkrachten zonder job dat bij het begin van het schooljaar bij de VDAB als werkzoekende is ingeschreven. De reserve van vastbenoemde maar boventallige leerkrachten (1.2.3.) is in het basisonderwijs quasi uitgeput.

Als de reserve ontoereikend is om de vraag naar leerkrachten in te vullen, zal dit de druk op de zittende leerkrachten verhogen. Het lerarentekort verhoogt dan ook onvermijdelijk de werkdruk binnen deze groep. In punt 1.2.4. gaan wij na in welke mate het onderwijs nog beschikt over een (theoretische) stille reserve van deeltijdse leerkrachten.

1.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen

1.2.1.1. Evolutie sinds 1980

Het aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt wordt jaarlijks hernieuwd door de pas afgestudeerden van de lerarenopleidingen. Uit tabel 11 valt af te leiden dat het aantal afgestudeerden-laatstejaars aan de opleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer een dieptepunt heeft gekend in de periode 1990-1991, daarna opnieuw wat is gestegen en vanaf academiejaar 1995-1996 tot en met academiejaar 1998-1999 quasi stabiel gebleven is. Vanaf academiejaar 1999-2000 steeg het aantal eerstejaars in de opleiding voor kleuteronderwijzer echter met 19%. Het aantal eerstejaars voor onderwijzer steeg met liefst 40%. Het effect van deze vernieuwde instroom is intussen volop voelbaar op de arbeidsmarkt.

De toename van het aantal inschrijvingen zette zich door in de volgende academiejaren. Het aantal eerstejaars in de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs bleef stijgen. Enkel in het academiejaar 2000-2001 was er een lichte daling van het aantal eerstejaars voor kleuteronderwijzer, maar in 2001-2002 steeg het aantal belangstellenden voor deze studierichting opnieuw met 17%, van 1.604 naar 1.877. Het schooljaar 2001-2002 was bovendien ook een uitschieter wat betreft het aantal inschrijvingen voor de opleiding tot onderwijzer.

Tabel 11 – Evolutie van het aantal eerstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer⁷

	Kleuter- onderwijzer	Onderwijzer	Totaal
1980	915	2.815	3.730
1985	1.470	1.946	3.416
1990	981	1.738	2.719
1995	1.574	2.059	3.633
1996	1.641	1.986	3.627
1997	1.530	1.956	3.486
1998	1.473	2.149	3.622
1999	1.752	3.001	4.753
2000	1.604	3.075	4.679
2001	1.877	3.349	5.226
2002	1.979	3.107	5.086
2003	2.060	3.124	5.184

Er zijn een aantal mogelijke verklaringen voor de vernieuwde belangstelling voor de lerarenopleiding sinds 1999:

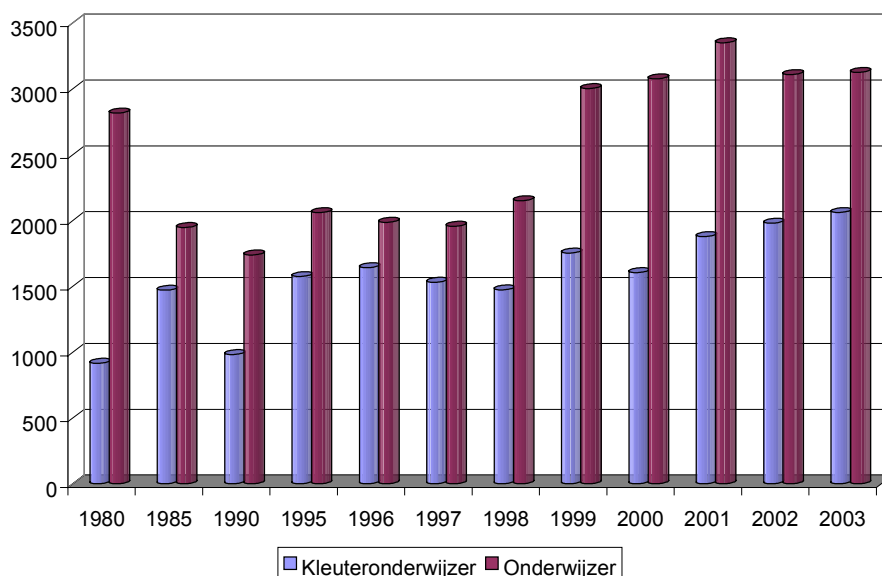
- de loonsverhogingen: gelijkschakeling van de weddenscalen van kleuteronderwijzer en onderwijzer met die van regent, aangevuld met de maatregelen uit CAO VI⁸;
- de "Word leerkracht"-campagne, waarbij jongeren via allerlei media werden aangespoord om te kiezen voor een job in het onderwijs;
- de economische conjunctuur: bij een economische terugval kiezen mensen immers sneller voor werkzekerheid;

⁷ Bron: Cel gegevensbeheer afdeling Hogescholen.

⁸ Dat er een relatie is tussen de hoogte van de lonen en de instroom in de lerarenopleiding, wordt ook geponeerd in het onderzoek van het Centraal Planbureau, Leraren, tekorten en salarissen, Den Haag, 2000.

- de berichtgeving over de tekorten in het onderwijs, die jongeren een perspectief bieden op werkgelegenheid.

Figuur 9 - Evolutie van het aantal eerstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer

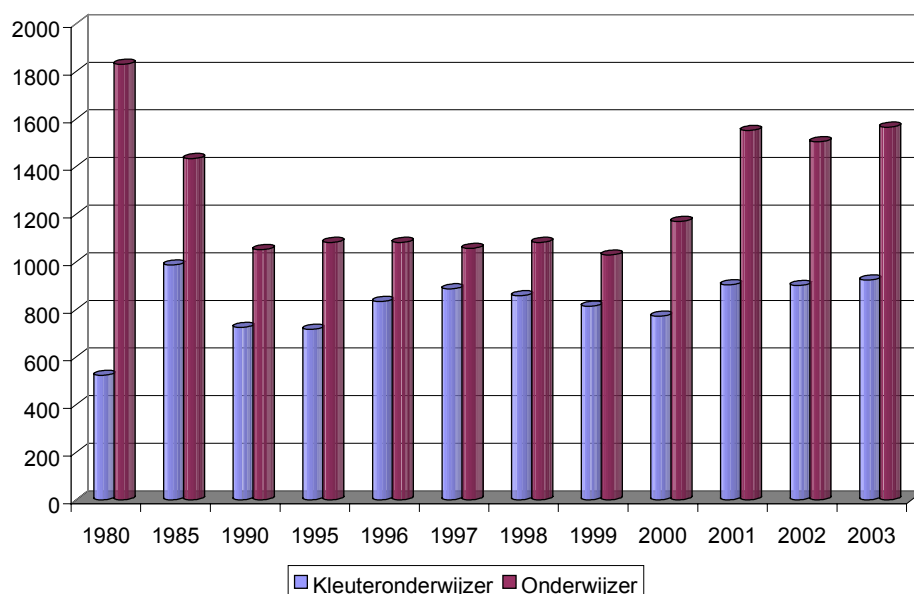

Tabel 12 - Evolutie van het aantal laatstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer⁹

	Kleuter- onderwijzer	Onderwijzer	Totaal
1980	523	1.829	2.352
1985	986	1.433	2.419
1990	724	1.051	1.775
1995	716	1.081	1.797
1996	833	1.081	1.914
1997	886	1.056	1.942
1998	857	1.081	1.938
1999	813	1.028	1.841
2000	771	1.169	1.940
2001	903	1.551	2.454
2002	900	1.504	2.404
2003	923	1.565	2.488

⁹ Bron: Cel gegevensbeheer afdeling Hogescholen. De cijfers voor 2002 betreffen het aantal inschrijvingen voor het academiejaar 2002-2003 op basis van een voorlopige telling op 1 oktober 2002. De definitieve telling vindt plaats op 1 februari 2003.

Figuur 10 - Evolutie van het aantal laatstejaars van de lerarenopleidingen voor kleuteronderwijzer en onderwijzer

1.2.1.2. Potentieel aanbod op de arbeidsmarkt

De stijging van het aantal eerstejaars sinds 1999 heeft uiteraard een gunstige invloed op de arbeidsreserve van kleuteronderwijzers en onderwijzers.

In de opleidingen voor kleuteronderwijzer stroomden van de 1.877 eerstejaars die in 2001 begonnen 923 studenten door naar het laatste jaar (zie tabel 11 + 12). Dit is een percentage van 49%. Passen wij dit percentage toe op de eerstejaars van 2002, dan betekent dit dat er in 2004 van deze groep 970 in het laatste jaar zullen zitten. Deze groep is vanaf september 2005 beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Van de eerstejaars van 2003 blijven er nog 1.009 over in het laatste jaar: deze groep dient zich in september 2006 voor het eerst aan op de arbeidsmarkt. Om het aanbod van 2007 te bepalen veronderstellen we dat de inschrijvingscijfers en slaagpercentages ongeveer gelijk zullen blijven. Het aanbod van 2006 wordt daarom overgenomen voor 2007.

Tabel 13 – Extra aanbod op de arbeidsmarkt voor kleuteronderwijzers. Prognose van 2003 tot en met 2007¹⁰

	2003	2004	2005	2006	2007	Totaal '04-'07
Beschikbaar op arbeidsmarkt	900	923	970	1.009	1.009	3.911

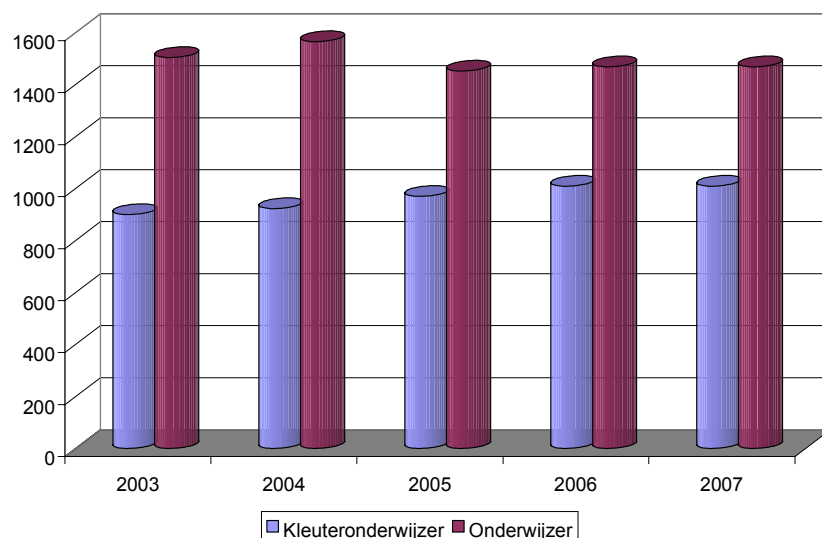
¹⁰ Er wordt verondersteld dat de laatstejaars van bijvoorbeeld 2003 (dit is academiejaar 2003-2004) in september 2004 op de arbeidsmarkt komen.

Van de 3.349 eerstejaars die zich in 2001 inschreven voor onderwijzer belandde er 47% in het laatste jaar. Passen we dit percentage opnieuw toe op de eerstejaars van september 2002, dan zitten er in september 2004 1.452 studenten in het laatste jaar van de lerarenopleiding voor onderwijzer. Zij komen in september 2005 op de arbeidsmarkt. In het academiejaar 2005-2006 zullen ongeveer 1.468 studenten in het laatste jaar zitten. Deze groep is vanaf september 2006 beschikbaar voor de arbeidsmarkt. Net zoals voor de kleuteronderwijzers veronderstellen we dat het aantal inschrijvingen voor de opleiding van onderwijzer en het slaagpercentage ongeveer gelijk zullen blijven, zodat het aanbod van 2006 doorgetrokken kan worden naar 2007.

Tabel 14 – Extra aanbod op de arbeidsmarkt voor onderwijzers. Prognose van 2003 tot en met 2007¹¹

	2003	2004	2005	2006	2007	Totaal '04-'07
Beschikbaar op arbeidsmarkt	1.504	1.565	1.452	1.468	1.468	5.953

Figuur 11 - Prognose van het extra potentieel aanbod aan kleuteronderwijzers en onderwijzers door de evolutie van het aantal inschrijvingen in de lerarenopleidingen

Zowel voor de kleuteronderwijzers als voor de onderwijzers valt op dat het aantal afgestudeerden dat beschikbaar is op de arbeidsmarkt niet stijgt ten opzichte van vorige periodes, hoewel de instroom in de lerarenopleidingen wel gestegen is. Voor de periode 2002-2005 bedroeg het aanbod kleuteronderwijzers 3.997, voor de periode 2004-2007 is dit 3.911. Voor de onderwijzers is dit respectievelijk 5.953 in 2004-2007 ten opzichte van 6.356 in 2002-2005.¹²

¹¹ Er wordt verondersteld dat de laatstejaars van bijvoorbeeld 2003 (dit is academiejaar 2003-2004) in september 2004 op de arbeidsmarkt komen.

¹² Zie Arbeidsmarktrapport. Basisonderwijs en secundair onderwijs, januari 2003.

Deze merkwaardige vaststelling kan verklaard worden doordat het percentage studenten dat doorstroomt van het eerste naar het derde jaar van de lerarenopleiding, gedaald is in de loop der jaren. Dit wordt geïllustreerd in tabel 15. Bij de studenten in de lerarenopleiding voor onderwijzer is het slaagpercentage duidelijk gedaald. De opleiding voor kleuteronderwijzer vertoont een licht afwijkend patroon: van de studenten die in 2000 in het eerste jaar startten, belandde in 2002 56% in het laatste jaar, een stijging t.o.v. van 1998.

Tabel 15: slaagpercentage van de studenten in de lerarenopleidingen

	eerste jaar	laatste jaar	slaapercentage
kleuteronderwijzer	1998	2000	52%
	2000	2002	56%
	2001	2003	49%
onderwijzer	1998	2000	55%
	2000	2002	50%
	2001	2003	47%

1.2.1.3. Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector¹³

In punt 1.2.1.2. werd het potentieel aanbod aan nieuwe leerkrachten bepaald. Dat wil zeggen dat ervan werd uitgegaan dat al wie afstudeert als kleuteronderwijzer of onderwijzer ook effectief in het onderwijs terechtkomt. In hoeverre dat ook zo is, blijkt uit onderstaande cijfers.

Tabel 16: aantal kleuteronderwijzers in dienst in verhouding tot het aantal afgestudeerden

	1998	1999	2000	2001	2002
Aantal afgestudeerde kleuteronderwijzers	853	786	693	884	875
Aantal kleuteronderwijzers in dienst	815	668	705	827	726
Verschil afgestudeerd – in dienst	-38	-118	+12	-57	-149
% in dienst	96%	85%	102% ¹⁴	94%	83%

Tabel 17: aantal onderwijzers in dienst in verhouding tot het aantal afgestudeerden

	1998	1999	2000	2001	2002
Aantal afgestudeerde onderwijzers	1.068	996	1.132	1.585	1.499
Aantal onderwijzers in dienst	1.061	975	1.102	1.461	1.352
Verschil afgestudeerd – in dienst	-7	-21	-30	-124	-147
% in dienst	99%	98%	97%	92%	90%

¹³ Bron: Cel EPD, departement onderwijs.

¹⁴ Een positief saldo is uiteraard onmogelijk. Momenteel wordt onderzocht of dit cijfer mogelijk toe te schrijven is aan een lacune in de databanken.

De cijfers in tabel 16 en 17 tonen aan dat zowel in het kleuter- als in het lager onderwijs de meeste jonge afgestudeerden ook effectief in het onderwijs terechtkomen. De cijfers gaan grosso modo in dalende lijn en zijn het laagst in het schooljaar 2002-2003. Dit is te verklaren doordat deze groep pas afgestudeerden nog niet zo lang de mogelijkheid heeft om aan het werk te gaan en slechts gedurende een veel kortere periode werk heeft kunnen zoeken.

Dat de meeste afgestudeerden van de opleiding voor kleuteronderwijzer en onderwijzer effectief kiezen voor een job in het onderwijs, blijkt ook uit een wetenschappelijk onderzoek naar de aantrekkelijkheid van het leerkrachtenberoep in Vlaanderen anno 2002¹⁵. Hierin worden bovenstaande cijfers bevestigd: "Van de personen die een lerarenopleiding gevolgd hebben, komen degenen die een opleiding genoten hebben voor het lager onderwijs uiteindelijk het vaakst effectief in het onderwijs terecht Slechts 5% belandt buiten het onderwijs, tenminste voor de eerste job. De arbeidsreserve is hier bijgevolg bijzonder klein."

1.2.1.4. Uitstroom van jonge leerkrachten

Dat heel wat afgestudeerden effectief kiezen voor een job in het kleuter- of lager onderwijs (zie 1.2.1.3.), betekent echter nog niet dat ze er ook aan de slag blijven. Het departement onderwijs deed een onderzoek naar de uitstroom van jonge leerkrachten binnen de vijf jaar na hun indiensttreding in het onderwijs. Hierbij werd nagegaan hoeveel percent van een groep jonge tijdelijke interimarissen die in 1995 in het onderwijs startten in 1999 niet meer in het onderwijs actief was. Ook in 2001 en 2003 werd hetzelfde onderzoek gedaan.

Tabel 18: percentage leerkrachten dat na 5 jaar het basisonderwijs heeft verlaten in Vlaanderen¹⁶

	okt '99: Vlaanderen	okt '01: Vlaanderen	okt '03: Vlaanderen
Gewoon basisonderwijs	16%	13%	14%
Buitengewoon basisonderwijs	17%	14%	19%

Uit bovenstaande tabel blijkt dat het percentage leerkrachten dat het basisonderwijs na vijf jaar verlaten heeft door de jaren heen vrij constant blijft. Voor het gewoon onderwijs schommelt dit tussen de 13 en 16%, voor het buitengewoon onderwijs tussen de 14 en 19%.

¹⁵ De roeping tot leerkracht. Een onderzoek naar de aantrekkelijkheid van het leerkrachtenberoep in Vlaanderen anno 2002. Nick Matheus, Jessy Siongers en Inge Van den Brande (OBPWO 01.02), p. 143.

¹⁶ Bron: departement Onderwijs.

Tabel 19: percentage leerkrachten dat na 5 jaar het basisonderwijs heeft verlaten in Brussel¹⁷

	okt '01: Brussel	okt '03: Brussel
Gewoon basisonderwijs	59%	44%
Buitengewoon basisonderwijs	67%	64%

Opmerkelijk zijn de hoge uitstroompercentages in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In verhouding tot de rest van Vlaanderen zijn deze meer dan drie keer zo groot. De hoge uitstroompercentages in Brussel zijn te verklaren door de moeilijke werkomstandigheden in de regio (taalproblematiek, problematiek multiculturaliteit...). Een bevestiging van deze cijfers vinden we in de gegevens met betrekking tot de vervangingspool (zie 1.3.1.). Daaruit blijkt dat de tekorten in de regio Brussel het grootst zijn.

Toch is er tussen oktober 2001 en oktober 2003 een daling van de uitstroompercentages waarneembaar in Brussel, vooral dan in het gewoon basisonderwijs: van 59 naar 44%. Er zijn voorlopig te weinig cijfers voorhanden om te kunnen spreken over een trendbreuk.

Mogelijke verklaringen voor de daling van de uitstroom zijn:

- de toekenning van een bijwedde aan het bestuurs- en onderwijzend personeel in Brussel-Hoofdstad sinds september 2002;
- de campagne "In Brussel kan je als leerkracht wonderen doen";
- de teamgeest die in Brusselse scholen gegroeid is, onder meer door initiatieven als Voorrangsbetaling Brussel en Taalvaart;
- de waardering van het Brussels beleid (Vlaamse Gemeenschapscommissie) ten aanzien van leerkrachten;
- specifieke nascholingsinitiatieven vanwege het nascholingscentrum Brussel;
- de rol van de pedagogische hogescholen in Brussel die studenten specifiek voorbereiden op de Brusselse situatie.

¹⁷ Bron: departement Onderwijs.

1.2.1.5. Prognose van het aanbod

Om het totaal aanbod aan nieuwe leerkrachten te berekenen, wordt uitgegaan van het totaal aantal afgestudeerden dat over een periode van vijf jaar op de arbeidsmarkt zal komen (zie 1.2.1.2.). Vervolgens wordt dit cijfer een eerste maal gecorrigeerd met het aantal afgestudeerden dat nooit in het onderwijs terechtkomt en van bij het begin een andere job zoekt (zie 1.2.1.3.). Tot slot wordt een tweede correctie uitgevoerd op dit resultaat, omdat blijkt dat een aantal afgestudeerden de onderwijssector verlaat binnen de eerste vijf jaar na het behalen van hun diploma (zie 1.2.1.4.)

1.2.1.5.1. Kleuteronderwijzers

Voor de kleuteronderwijzers bedraagt het totaal aanbod aan jonge leerkrachten dat in de periode 2004-2007 op de arbeidsmarkt zal komen 3.911 bft's (zie tabel 13). Van dit aantal blijkt 96% effectief in het onderwijs aan de slag te gaan. Dit blijkt uit tabel 16: van de kleuteronderwijzers die in 1998 afstudeerden, was in 2003 96% in dienst getreden. Passen we dit percentage toe op het potentieel van 3.911 kleuteronderwijzers, dan betekent dit dat er 3.755 mogelijk op de arbeidsmarkt komen.

Tabel 18 maakt duidelijk dat in oktober 2003 gemiddeld 16,5% van de leerkrachten het basisonderwijs had verlaten binnen de vijf jaar na hun indiensttreding. Toegepast op ons ingeperkt potentieel van 3.755 extra kleuteronderwijzers, komt dit erop neer dat er 620 het onderwijs weer zouden verlaten binnen de vijf jaar. Het totaal aanbod aan kleuteronderwijzers bedraagt met andere woorden **3.135 bft's**.

1.2.1.5.2. Onderwijzers

Het totaal potentieel aan nieuwe onderwijzers die zullen instromen vanuit de lerarenopleiding bedraagt 5.953 bft's (zie tabel 14). Op basis van de gegevens van tabel 17 blijkt dat hiervan 99% in dienst treedt in het onderwijs. Van de 5.953 bft's komen er met andere woorden nog 5.893 in aanmerking voor de berekening van het aanbod aan onderwijzers.

Zoals voor de onderwijzers moet hierop echter nog een tweede correctie worden uitgevoerd, aangezien gemiddeld genomen 16,5% van de leerkrachten in het basisonderwijs de onderwijssector definitief de rug toekeert binnen de vijf jaar na de start van hun loopbaan. Op basis daarvan bedraagt het totaal aanbod aan onderwijzers voor de periode 2004-2007 4.921 bft's.

1.2.2. Werkzoekende leerkrachten ingeschreven bij de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling¹⁸

Onder een werkzoekende leerkracht wordt hier verstaan: de niet-werkende werkzoekende leerkracht die onderwijs als eerste beroep heeft opgegeven. Schoolverlaters maken van deze groep een deel uit: het gaat dan om pas afgestudeerde leerkrachten zonder werkervaring.

Deeltijdse tijdelijke personeelsleden die kandidaat zijn voor een voltijdse betrekking - en zich ook als werkzoekend bij de VDAB inschrijven - zijn in dit overzicht niet opgenomen. Deze groep komt aan bod onder punt 1.2.4.

1.2.2.1. Jaarlijkse evolutie 1993-2003

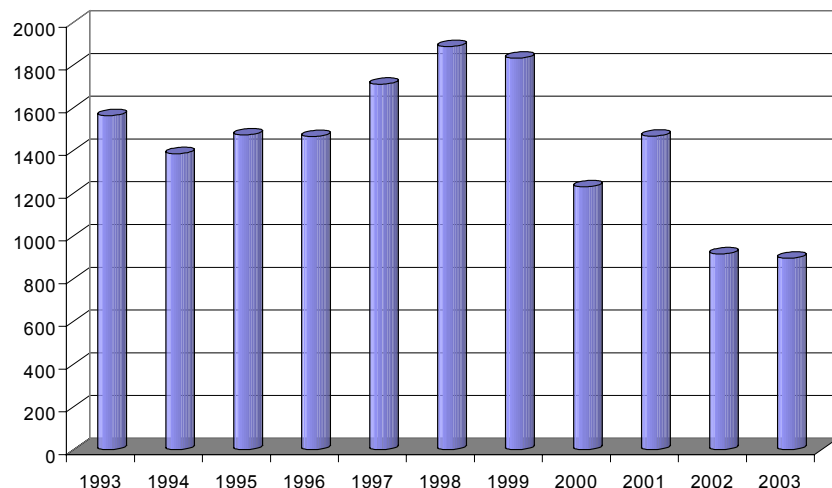
De cijfers tonen telkens het aanbod van werkzoekende leerkrachten waarover de VDAB beschikt in de maand september van het jaar.

Het aanbod aan kleuteronderwijzers heeft een dieptepunt gekend tijdens de periode 1994-1996. Tussen 1997 en 1999 is het aantal werkzoekenden opnieuw gestegen, zelfs tot boven het niveau van 1993. Sinds 2000 is er echter een kentering: het aanbod in september bedraagt dan opnieuw minder dan het aanbod in juni 1993. In 2001 was er een stijging ten opzichte van 2000, maar het aantal werkzoekenden bereikte nog niet het niveau van 1993. In 2002 en 2003 daalde het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers fors.

Tabel 20 – Evolutie aantal werkzoekende kleuteronderwijzers ingeschreven bij de VDAB

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Aanbod september	1.563	1.385	1.473	1.465	1.710	1.886	1.832	1.230	1.467	916	896
Procentueel t.o.v. 1993	100%	89%	94%	94%	109%	121%	117%	79%	94%	59%	57%

Figuur 12 - Evolutie aantal werkzoekende kleuteronderwijzers ingeschreven bij de VDAB

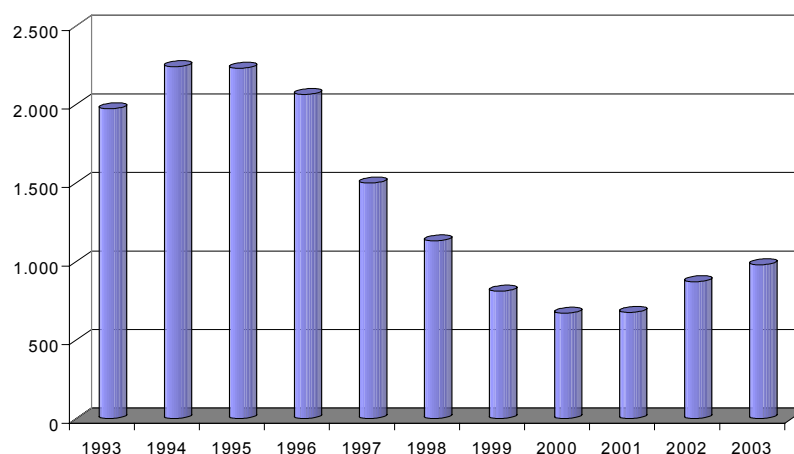
¹⁸ Bron: databanken van de VDAB.

Het aantal werkzoekende onderwijzers¹⁹ is sinds 1997 zeer drastisch gedaald en bereikte een absoluut dieptepunt in 2000 en 2001. Toen bedroeg het aanbod nog slechts 34% ten opzichte van september 1993. In 2002 en 2003 was er opnieuw een lichte stijging van het aantal werkzoekende onderwijzers.

Tabel 21 – Evolutie aantal werkzoekende onderwijzers ingeschreven bij VDAB

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Aanbod september	1.972	2.240	2.230	2.063	1.499	1.131	811	670	676	871	979
Procentueel t.o.v. 1993	100%	114%	113%	105%	76%	57%	41%	34%	34%	44%	50%

Figuur 13 - Evolutie aantal werkzoekende onderwijzers ingeschreven bij VDAB

1.2.2.2. Maandelijks evolutie

Onderstaande tabellen en figuren verduidelijken de evolutie van het aantal werkzoekenden in de loop van het schooljaar. Dat er een duidelijke correlatie is tussen de maandelijkse schommelingen van de werkzoekenden en de evolutie van de interimaire werkgelegenheid in de loop van het schooljaar, blijkt uit figuur 16. Tabel 25 geeft aan dat het vooral de schoolverlaters zijn die het snelst uit de werkloosheid verdwijnen. Dit wijst erop dat zich in de categorie van de langdurig werklozen een groep bevindt die moeilijk inzetbaar is.

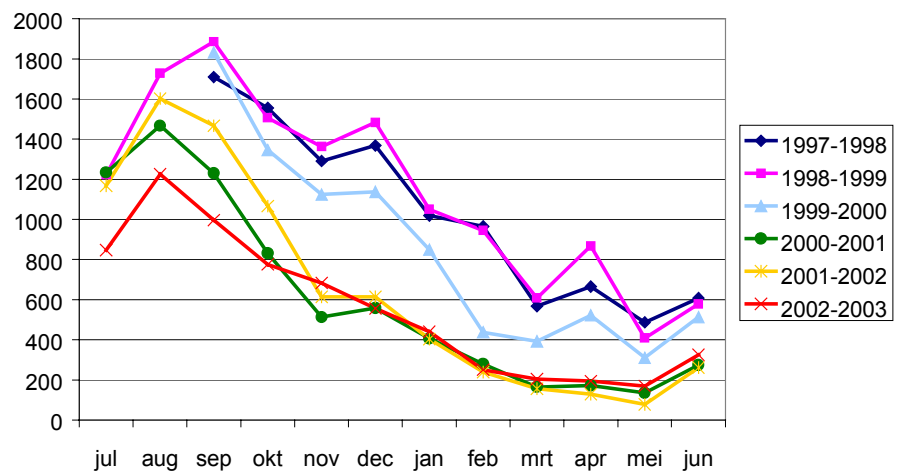
¹⁹ Hierin zijn niet de leermeesters opgenomen: het gaat enkel om “onderwijzers lager onderwijs”.

Kleuteronderwijzers

Tabel 22 - Maandelijks evolutie van ALLE niet werkende werkzoekende kleuteronderwijzers - absolute cijfers

MAAND	juli	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998			1.710	1.555	1.291	1.368	1.019	965	567	665	487	608
1998-1999	1.223	1.728	1.886	1.506	1.363	1.483	1.050	944	608	867	408	578
1999-2000			1.832	1.346	1.124	1.137	849	437	392	522	310	513
2000-2001	1.234	1.467	1.230	831	513	558	406	279	165	172	135	274
2001-2002	1.168	1.602	1.467	1.067	614	614	403	239	156	129	78	261
2002-2003	847	1.225	996	776	683	556	440	251	204	194	169	325

Figuur 14 - Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende kleuteronderwijzers

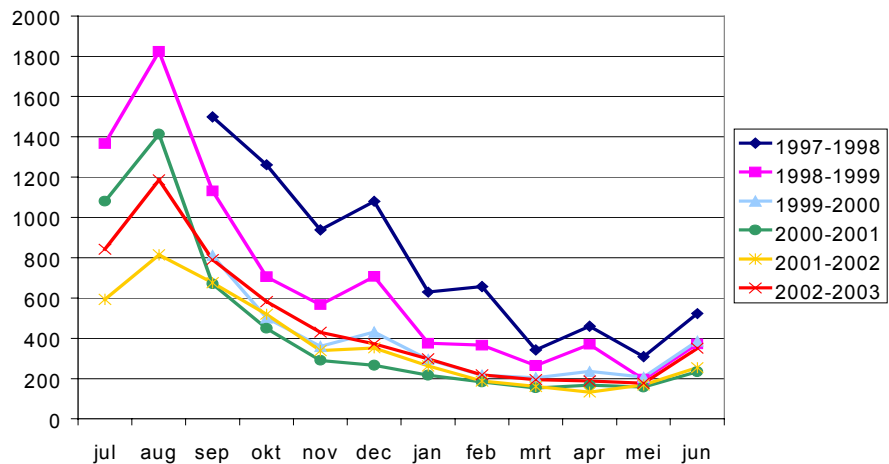

Onderwijzers

Tabel 23 - Maandelijks evolutie van ALLE niet werkende werkzoekende onderwijzers - absolute cijfers

MAAND	juli	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998			1.499	1.261	938	1.080	629	657	342	460	309	523
1998-1999	1.366	1.823	1.131	705	567	707	375	365	264	370	196	372
1999-2000			811	501	359	431	295	217	204	235	206	386
2000-2001	1.080	1.413	670	449	290	266	217	183	154	167	157	234
2001-2002	593	814	676	519	339	352	263	187	161	133	169	254
2002-2003	842	1.168	791	582	430	372	298	219	195	188	177	351

Figuur 15- Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende onderwijzers

Tabel 24 - Maandelijks evolutie *niet werkende werkzoekende* kleuteronderwijzers en onderwijzers - procentueel t.o.v. september

MAAND	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998	100%	88%	69%	76%	51%	51%	28%	35%	25%	35%
1998-1999	100%	73%	64%	73%	47%	43%	29%	34%	22%	34%
1999-2000	100%	70%	56%	59%	43%	25%	23%	29%	20%	34%
2000-2001	100%	67%	42%	43%	33%	24%	17%	18%	15%	27%
2001-2002	100%	74%	44%	45%	31%	20%	15%	12%	12%	24%
2002-2003	100%	76%	62%	52%	41%	26%	22%	21%	19%	38%

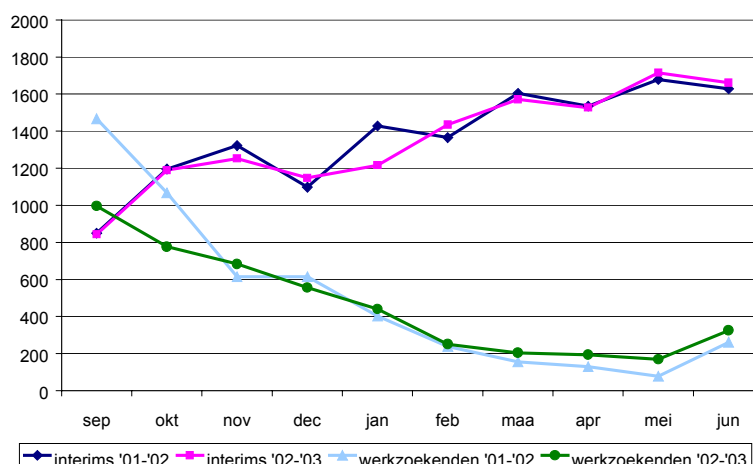
Uit bovenstaande cijfers blijkt dat zowel het aantal werkzoekende onderwijzers als het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers in de maanden maart, april en mei een dieptepunt bereikt.

Binnen de groep "niet werkende werkzoekende leerkrachten met onderwijs als eerste keuze" kan de categorie van de schoolverlaters nog apart worden genomen. Hieruit blijkt dat de groep schoolverlaters de groep is die het snelst uit de VDAB-reserve verdwijnt. In mei van het schooljaar bedraagt de groep schoolverlaters nog maar goed 3% tot 8% van het aantal schoolverlaters in september. In juni 2002 en 2003 is er een opmerkelijke stijging van het aantal werkzoekende schoolverlaters. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat pas afgestudeerden zich onmiddellijk inschrijven bij de VDAB.

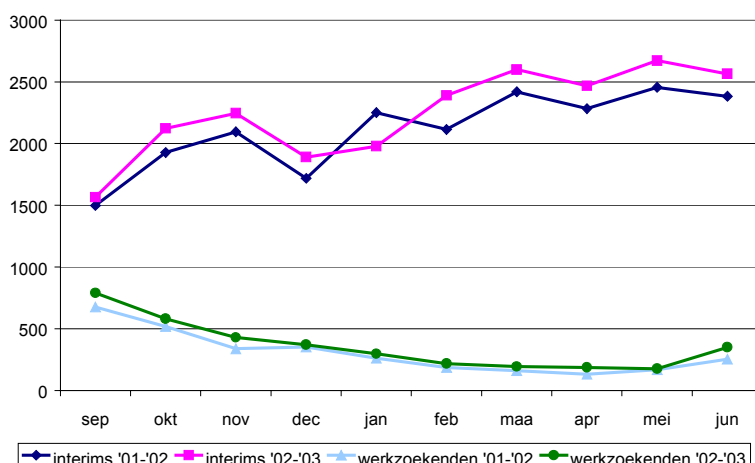
Tabel 25 - Maandelijks evolutie *schoolverlaters* kleuteronderwijzers en onderwijzers - procentueel t.o.v. september

MAAND	sep	okt	nov	dec	jan	feb	maa	apr	mei	juni
1997-1998	100%	85%	65%	63%	43%	38%	20%	18%	8%	4%
1998-1999	100%	74%	58%	61%	39%	36%	25%	22%	7%	11%
1999-2000	100%	63%	47%	41%	28%	17%	14%	14%	6%	12%
2000-2001	100%	62%	32%	27%	20%	14%	9%	7%	5%	18%
2001-2002	100%	73%	36%	30%	17%	11%	8%	6%	4%	32%
2002-2003	100%	62%	40%	33%	21%	11%	8%	7%	3%	25%

Figuur 16 - Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende kleuteronderwijzers, gelinkt aan de interimse werkgelegenheid in het kleuteronderwijs

Figuur 17 - Maandelijks evolutie niet werkende werkzoekende onderwijzers, gelinkt aan de interimse werkgelegenheid in het lager onderwijs

1.2.2.3. Overzicht per provincie

Kleuteronderwijzers

In het VDAB-aanbod van werkzoekende kleuteronderwijzers en onderwijzers zijn er belangrijke regionale verschillen. Dit blijkt duidelijk uit tabel 26.

Ook de mate waarin het aantal werkzoekenden in de loop van de voorbije vier jaar is geëvolueerd, verschilt per provincie. Globaal genomen is er overal een daling van het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers t.o.v. september 1998.

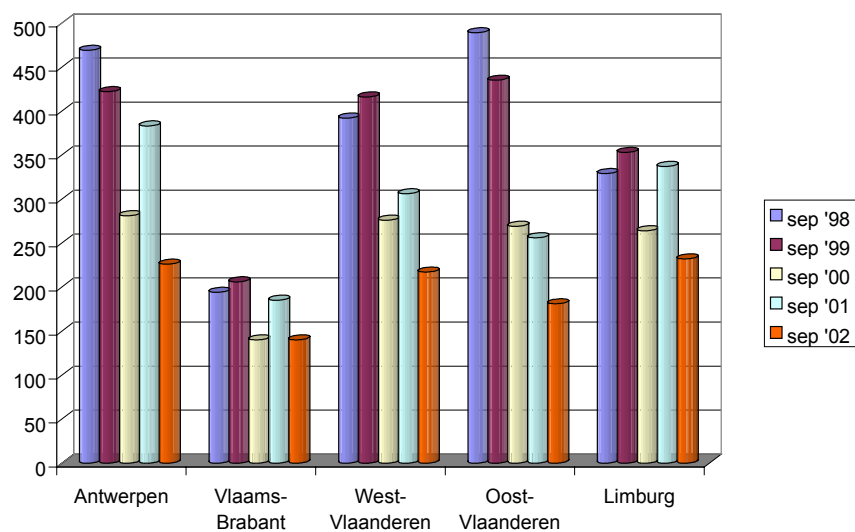
De vermindering van het aantal werkzoekende kleuteronderwijzers is het grootst in de provincie Oost-Vlaanderen. Limburg en Vlaams-Brabant zagen het aantal werkzoekende onderwijzers niet zo sterk dalen.

In relatie tot het aantal leerlingen zijn Antwerpen, Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen er het slechtst aan toe, en Limburg en West-Vlaanderen relatief het best (zie figuur 19).

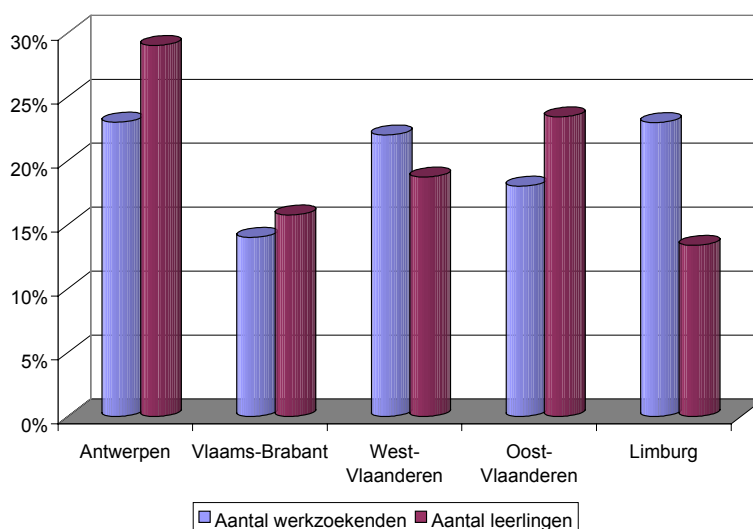
Tabel 26 - Werkzoekende kleuteronderwijzers per provincie

	Antwerpen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Limburg	Totaal
september 1998	469	194	392	489	329	1.873
september 1999	422	206	416	435	353	1.832
september 2000	281	140	276	269	264	1.230
september 2001	383	185	306	256	337	1.467
september 2002	226	140	217	181	232	996
% t.o.v. sept. '98	48%	72%	55%	37%	71%	53%

Figuur 18 – Werkzoekende kleuteronderwijzers per provincie

Figuur 19 – Werkzoekende kleuteronderwijzers per provincie in relatie tot het aantal leerlingen

Onderwijzers

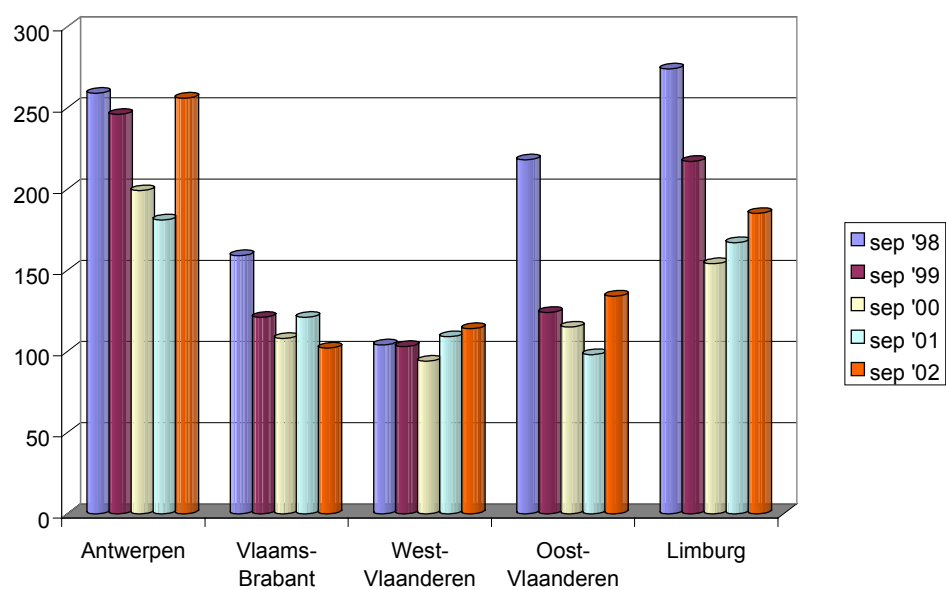
Uit tabel 27 blijkt dat de provincies Oost-Vlaanderen, Limburg en Vlaams-Brabant de afgelopen schooljaren een aanzienlijke vermindering van het aantal werkzoekende onderwijzers kenden. Alleen in West-Vlaanderen is er een lichte stijging t.o.v. het niveau van 1998.

In relatie tot het aantal leerlingen beschikken alleen Limburg en Antwerpen nog over een overschot aan werkzoekende onderwijzers (zie figuur 21).

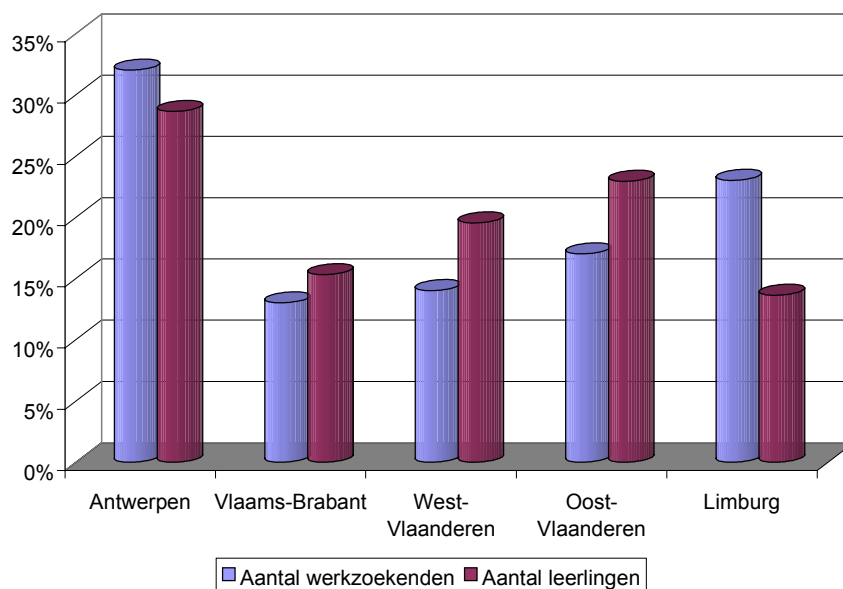
Tabel 27 – Werkzoekende onderwijzers per provincie

	Antwerpen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Oost-Vlaanderen	Limburg	Totaal
september 1998	259	159	104	218	274	1014
september 1999	246	121	103	124	217	811
september 2000	199	108	94	115	154	670
september 2001	181	121	109	98	167	676
september 2002	256	102	114	134	185	791
% t.o.v. sept. 1998	99%	64%	110%	61%	68%	78%

Figuur 20 – Werkzoekende onderwijzers per provincie

Figuur 21 – Werkzoekende onderwijzers per provincie in relatie tot het aantal leerlingen

1.2.3. Boventallige kleuteronderwijzers en onderwijzers

In het basisonderwijs is het aantal personeelsleden dat zonder betrekking is gebleven na de werkzaamheden van de diverse reffectatiecommissies zeer sterk gedaald. In 2000 is deze groep wat toegenomen, maar sindsdien gaat het opnieuw in dalende lijn. Al bij al kan deze reserve van vastbenoemde personeelsleden zonder betrekking als quasi uitgeput worden beschouwd.²⁰

Tabel 28 – Evolutie van aantal personeelsleden TBS/OB in het basisonderwijs – uitgedrukt in voltijdse equivalenten²¹

1991-1992	56	100%
1992-1993	67	120%
1993-1994	36	64%
1994-1995	44	79%
1995-1996	37	66%
1996-1997	33	59%
1997-1998	24	43%
1998-1999	26	46%
1999-2000	36	64%
2000-2001	30	54%
2001-2002	31	55%
2002-2003	14	25%
2003-2004	10	18%

²⁰ De stijging is toe te schrijven aan de nieuwe werking via scholengroepen in het gemeenschapsonderwijs en scholengemeenschappen in het secundair onderwijs. Bron: secretariaat van de Vlaamse reffectatiecommissie, Departement Onderwijs.

²¹ Bron: secretariaat van de Vlaamse reffectatiecommissie, Departement Onderwijs.

1.2.4. De stille reserve

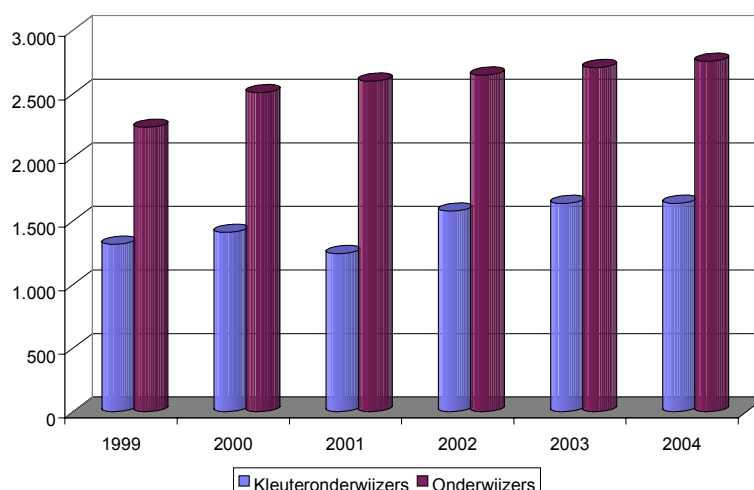
In dit rapport verstaan wij onder de stille reserve: de ruimte waarover deeltijdse tijdelijke personeelsleden beschikken om meer te gaan werken.²² Uiteraard is dit maar een “theoretische” reserve, omdat kan worden aangenomen dat niet iedereen meer *wil of kan* presteren.

Hierbij wordt geen rekening gehouden met de groep vastbenoemde leerkrachten die een onvolledige opdracht uitoefenen. De marge om “meer te gaan werken” is hier immers vrij beperkt: in het lager onderwijs presteert een vastbenoemd personeelslid gemiddeld bijna 90%. En wie vastbenoemd is en deeltijds werkt, kiest hier meestal vrijwillig voor via een verlof of afwezigheid voor verminderde prestaties.

Tabel 29 – Potentieel van de stille reserve van tijdelijke personeelsleden in het basisonderwijs (bft)²³

		1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kleuter	Aantal personen (zuiver tijdelijk)	4.430	4.547	4.816	5.335	5.236	5.413
	Gemiddelde opdracht tijdelijk personeelslid ²⁴	70,3%	69,0%	74,2%	70,4%	68,7%	69,7%
	Aantal bft's reserve	1.316	1.410	1.243	1.577	1.637	1.638
Lager	Aantal personen (zuiver tijdelijk)	7.901	8.771	9.208	9.383	9.474	9.512
	Gemiddelde opdracht tijdelijk personeelslid	71,7%	71,4%	71,8%	71,8%	71,5%	71,1%
	Aantal bft's reserve	2.235	2.508	2.598	2.646	2.705	2.754

Figuur 22 - Potentieel van de stille reserve van deeltijdse tijdelijke personeelsleden in het basisonderwijs (bft)

²² Het kan dan gaan om tijdelijke personeelsleden die een deeltijdse opdracht uitoefenen of om tijdelijke personeelsleden die maar voor een beperkte duur zijn aangesteld.

²³ Bestuurs- en onderwijzend personeel voor de maand januari van elk schooljaar.

²⁴ Dit gemiddelde berust op een vergelijking tussen het aantal personen en het aantal BFT's. Dit gemiddelde wordt beïnvloed door de opdrachtbreuk van een tijdelijke tewerkstelling, maar ook door de duur ervan.

Tabel 29 toont aan dat de voorbije jaren meer tijdelijke personen in het basisonderwijs zijn tewerkgesteld, zowel uitgedrukt in personen als in bft's. De gemiddelde opdracht van een zuiver tijdelijk personeelslid bleef door de jaren heen ongeveer gelijk. Alleen in 2001 was de gemiddelde opdracht van een zuiver tijdelijke kleuteronderwijzer ongeveer 4% hoger dan in de andere jaren. Doordat beduidend meer tijdelijke leerkrachten in het basisonderwijs aan het werk zijn, is er een aanzienlijke stijging van de theoretische stille reserve.

Scholen maken echter niet optimaal gebruik maken van deze arbeidsreserve van tijdelijke leerkrachten. Uit de tabellen 30 en 31 blijkt dat ze voornamelijk extra personeelsleden aantrekken in plaats van de tijdelijke interimarissen die al in de school werken meer te laten presteren. De extra werkgelegenheid die ontstaat door vervangingen in de loop van het schooljaar, werd tot het schooljaar 2002-2003 grosso modo voor driekwart ingevuld door meer tijdelijke interimarissen in te schakelen. Slechts ongeveer 25% van de extra werkgelegenheid in het kleuteronderwijs werd opgevangen door elke interimaris gemiddeld meer te laten werken. In het schooljaar 2003-2004 was het percentage extra werkgelegenheid dat werd opgevangen door personeel meer te laten presteren zelfs teruggelopen tot 15%.

In het lager onderwijs lag dit percentage tot het schooljaar 2002-2003 iets hoger dan in het kleuteronderwijs. In 2002-2003 werd nog 37% van de extra interimvacatures opgevangen door al actieve personeelsleden meer te laten presteren, maar in 2003-2004 daalde dat percentage tot 17%.

Tabel 30 - Gebruik van stille reserve bij invulling van interim-vacatures in het basisonderwijs - schooljaar 2002 - 2003

		Interim- bft's sept. 2002	Interim- bft's mei 2003	Extra interim- vaca- tures in bft	Opge- vangen door extra perso- neel²⁵	Opge- vangen door meer presta- tie²⁶ = stille reserve	Procen- tueel t.o.v. aantal extra interim- vaca- tures
Kleuter- onder- wijzers	bft's	790	1.631	841			
	Personen	1.257	2.064		638 bft		76%
	Gemiddelde opdracht interimaris	63%	79%			203 bft	24%
Onder- wijzers	bft's	1.305	2.138	833			
	Personen	2.226	2.948		524 bft		63%
	Gemiddelde opdracht interimaris	59%	73%			309 bft	37%

²⁵ Resultaat wordt verkregen door extra aantal personen (mei 2003 ten opzichte van september 2002) te vermenigvuldigen met het gemiddelde % van de opdracht in mei 2003.

²⁶ Resultaat wordt verkregen door het aantal personen van september 2002 te vermenigvuldigen met de stijging van het gemiddelde % van de opdracht tussen september 2002 en mei 2003.

Tabel 31 - Gebruik van stille reserve bij invulling van interim-vacatures in het basisonderwijs - schooljaar 2003 - 2004

		Interim- bft's sept. 2003	Interim- bft's april 2004	Extra interim- vaca- tures in bft	Opge- vangen door extra perso- neel²⁷	Opge- vangen door meer presta- tie²⁸ = stille reserve	Procen- tueel t.o.v. aantal extra interim- vaca- tures
Kleuter- onder- wijzers	bft's	787	1.425	638			
	Personen	1.180	1.906		543 bft		85%
	Gemiddelde opdracht interimaris	67%	75%			95 bft	15%
Onder- wijzers	bft's	1.200	1.947	747			
	Personen	1.912	2.803		619 bft		83%
	Gemiddelde opdracht interimaris	63%	69%			128 bft	17%

Op het eerste gezicht is dit onlogisch: men kan verwachten dat scholen de extra uren in de eerste plaats toekennen aan de leerkrachten die al bij hen in dienst zijn – en die zij goed kennen. Dit wordt overigens zo opgelegd in het personeelsstatuut (via de voorrangsregeling).

Mogelijke verklaringen hiervoor zijn:

- het uurrooster van de leerkracht die al lesgeeft maar nog deeltijds ter beschikking staat, past niet in het uurrooster van de vacature;
- leerkrachten in het basisonderwijs prefereren om hun lesopdracht zoveel mogelijk in eigen dorp of gemeente uit te oefenen: een onvollledige opdracht dicht bij huis geniet de voorkeur boven een volledige opdracht waarvoor een verre verplaatsing noodzakelijk is;
- het gebrek aan mobiliteit tussen netten en inrichtende machten;
- de mogelijkheid dat veel tijdelijke (jongere) personeelsleden er bewust voor kiezen om niet voltijds te gaan werken, wegens gezinsredenen of andere persoonlijke motieven²⁹;
- vraag en aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt zijn misschien niet voldoende transparant.

²⁷ Resultaat wordt verkregen door extra aantal personen (april 2004 ten opzichte van september 2003) te vermenigvuldigen met het gemiddelde % van de opdracht in april 2004.

²⁸ Resultaat wordt verkregen door het aantal personen van september 2003 te vermenigvuldigen met de stijging van het gemiddelde % van de opdracht tussen september 2003 en mei 2004.

²⁹ Uit een onderzoek van het Steunpunt werkgelegenheid, arbeid en vorming blijkt dat vooral vrouwen deeltijds werken: 41% ten opzichte van 5% mannen.

1.3. Indicatoren van het huidig tekort

1.3.1. De vervangingspool

Een tekort op de arbeidsmarkt ontstaat wanneer het aanbod niet langer volstaat om de vraag naar arbeidskrachten op te vangen.

De vraag naar personeel is onderhevig aan belangrijke schommelingen in de loop van het schooljaar. De arbeidsreserve moet groot genoeg zijn om aan de vraag te voldoen op elk ogenblik van het schooljaar: m.a.w. op elk tijdstip van het schooljaar moeten alle basisscholen kunnen rekenen op kwaliteitsvolle invulkrachten.

Met ingang van 1 september 2000 werd de vervangingspool opgericht. De pool heeft tot doel om de arbeidsomstandigheden te verbeteren van de leerkrachten die als interimaris aan het werk zijn, door hen zekerheid van werk en inkomen te bieden voor een volledig schooljaar.

Jaarlijks wordt op basis van het aantal aangesloten scholen bepaald hoeveel vacatures er zijn in de vervangingspool. De berekening gebeurt op basis van de gemiddelde vervangingsbehoeften van de aangesloten scholen tijdens het voorgaande schooljaar.

Aangezien de vervangingspool momenteel nog steeds niet volledig ingevuld geraakt, kan hij gebruikt worden als een vrij betrouwbare indicator van het huidige tekort.

Vooraleer in te gaan op de tekorten voor dit jaar is het wel belangrijk om erop te wijzen dat in het algemeen de pool steeds beter ingevuld geraakt: in september 2001 was maar 48% van de beschikbare betrekkingen ingevuld. Dit percentage is steeds gestegen. In september 2003 was 77% van de pool ingevuld, in april 2004 zelfs al 88%. De tekorten waarover hieronder sprake is, moeten dus in de juiste context geplaatst worden: de cijfers zijn alleszins stukken lager dan enkele jaren geleden.

1.3.1.1. Algemeen

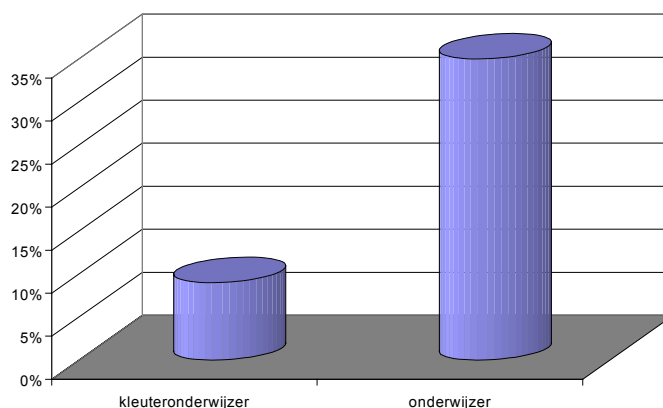
In het basisonderwijs nemen niet alle scholen deel aan de vervangingspool. Het aantal scholen dat momenteel aangesloten is, vertegenwoordigt 51% van het totaal aantal leerlingen in het basisonderwijs. In onderstaande berekeningen werden de cijfers geëxtrapoleerd naar de situatie waarin alle scholen aangesloten zouden zijn.

Tabel 32 - Overzicht van vraag en aanbod voor de ambten in het basisonderwijs

Ambt	Aanbod	Vraag	Verschil (vraag - aanbod)	% ingevuld (aanbod/ vraag)	% niet ingevuld
Kleuteronderwijzer	743,5	814,7	71,2	91%	9%
Onderwijzer ³⁰	1.161,6	1.780,4	618,8	65%	35%

³⁰ Dit betreft zowel de onderwijzers in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs.

Figuur 24 - Verhouding vraag en aanbod in de vervangingspool: percentage betrekkingen dat niet ingevuld geraakt per ambt

1.3.1.2. Kleuteronderwijzers

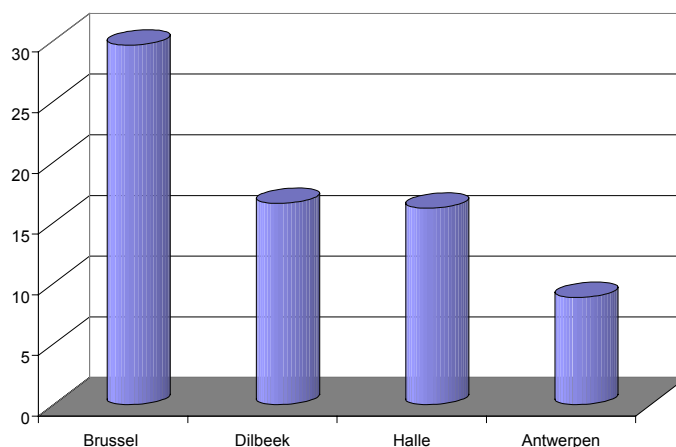
Uit tabel 32 blijkt dat 91% van de beschikbare betrekkingen voor kleuteronderwijzer in de vervangingspool wordt ingevuld. Dit wijst erop dat er slechts een licht tekort is aan kleuteronderwijzers. In absolute cijfers bedraagt dit tekort 71 bft's. Het tekort is afgenomen ten opzichte van het schooljaar 2001-2002. Toen waren er nog 196bft's te weinig. 26% van de betrekkingen raakte toen niet ingevuld, ten opzichte van 9% dit schooljaar.

Tabel 33: Overzicht per regio van het tekort aan kleuteronderwijzers

Regio	Tekort (in absolute cijfers)
Brussel	29,61
Dilbeek	16,57
Halle	16,18
Antwerpen	8,82
Totaal	71,18

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat de tekorten aan kleuteronderwijzers zeer geconcentreerd zijn. Vooral Brussel en omstreken (Halle, Dilbeek) kampen met een tekort.

Figuur 25: Overzicht per regio van het tekort aan kleuteronderwijzers

1.3.1.3. Onderwijzers

Het tekort aan onderwijzers is groter dan dat aan kleuteronderwijzers. Van alle gevraagde betrekkingen voor onderwijzer wordt in de vervangingspool 65% ingevuld. Voor een derde van de betrekkingen wordt geen interimaris gevonden. Het tekort aan onderwijzers bedraagt in absolute cijfers 619 bft's.

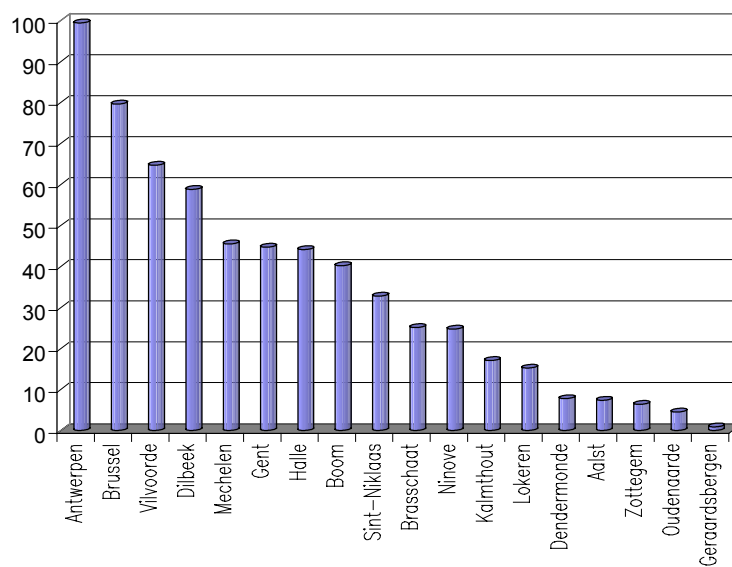
Tabel 34: Overzicht per regio van het tekort aan onderwijzers

Regio	Tekort (in absolute cijfers)
Antwerpen	99,41
Brussel	79,61
Vilvoorde	64,70
Dilbeek	58,82
Mechelen	45,49
Gent	44,71
Halle	44,12
Boom	40,20
Sint-Niklaas	32,75
Brasschaat	25,10
Ninove	24,71
Kalmthout	17,06
Lokeren	15,20
Dendermonde	7,75
Aalst	7,35
Zottegem	6,37
Oudenaarde	4,51
Geraardsbergen	0,88
Totaal	618,74

Uit tabel 34 blijkt bovendien dat de tekorten zich in meer regio's voordoen dan bij de kleuteronderwijzers. Brussel en Antwerpen hebben, net zoals dat voor de kleuteronderwijzers het geval was, de grootste moeilijkheden om onderwijzers te vinden. In tegenstelling tot de kleuteronderwijzers echter zijn er hier veel meer regio's waarin de tekorten voelbaar zijn, wat nog eens bevestigt dat de vraag naar onderwijzers in het algemeen groter is dan naar kleuteronderwijzers. De provincies Limburg en Vlaams-Brabant kennen geen tekorten.

Zoals eerder al gezegd is het toch belangrijk te nuanceren dat het tekort de afgelopen jaren fors teruggelopen is. In oktober 2001 waren er nog 69% onderwijzers te kort in de pool, in april 2004 is dat dus zoals gezegd maar 35% meer.

Figuur 26: Overzicht per regio van het tekort aan onderwijzers

1.3.2. Anders gekwalificeerde leerkrachten

Als de reserve ontoereikend is, kunnen scholen niet anders dan een beroep doen op leerkrachten die al in het onderwijs (onvolledig of volledig) aan de slag zijn, of werven zij personeelsleden aan die niet beschikken over het gepaste bekwaamheidsbewijs.

Deze indicator geeft aan in welke mate scholen een beroep moeten doen op leerkrachten die slechts beschikken over een voldoende geacht of “ander” bekwaamheidsbewijs. De aanstelling van leerkrachten met een “ander bekwaamheidsbewijs” kan in de regel maar als er een vastgesteld tekort is aan leerkrachten die over een vereist of voldoende geacht bekwaamheidsbewijs beschikken.

Hoewel scholen leerkrachten met een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs vrij kunnen aanwerven, gebeurde dit in het basisonderwijs tot 1998 slechts vrij uitzonderlijk³¹. Hierin kwam echter geleidelijk aan verandering: vooral lagere scholen werven steeds meer kleuteronderwijzers aan, niet uit vrije keuze maar wegens een tekort aan onderwijzers. Het aantal leerkrachten dat wordt aangesteld met een bekwaamheidsbewijs “voldoende geacht”, geldt in het basisonderwijs daarom als een relevante indicator van een lerarentekort.

1.3.2.1. Kleuteronderwijzers

Tabel 35 toont aan dat scholen in het kleuteronderwijs vooralsnog geen problemen hebben om leerkrachten aan te stellen met een vereist bekwaamheidsbewijs, zelfs niet voor vervangingen. Er is geen markante evolutie gedurende de afgelopen schooljaren.

Gent en Antwerpen hadden in 2002 en 2003 het hoogste aantal aanstellingen met een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs (zie tabel 36). In Brussel zijn er het meeste aantal aanstellingen met een ander bekwaamheidsbewijs, wat opnieuw wijst op een tekort in deze streek.

³¹ Zie Arbeidsmarktrapport basisonderwijs en secundair onderwijs, departement Onderwijs, oktober 1999, p. 31.

Tabel 35 – Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het kleuteronderwijs: procentueel overzicht van de voorbije schooljaren

	Tijdelijk vacante uren			Interim-uren		
	Vereist	Vol-doende	Andere	Vereist	Vol-doende	Andere
1.9.1998	97,93	1,81	0,26	98,98	1,02	0,01
15.3.1999				99,04	0,96	0,00
1.9.1999	97,45	2,42	0,12	98,93	1,01	0,07
15.3.2000				98,95	0,89	0,16
1.9.2000	97,36	2,42	0,22	98,68	1,23	0,10
15.3.2001				97,65	1,29	1,05
1.9.2001	97,15	2,21	0,63	98,46	1,33	0,19
15.03.2002	96,86	2,03	1,10	97,22	1,53	1,25
1.9.2002	97,26	2,21	0,53	97,99	1,50	0,52
15.3.2003	96,60	2,44	0,96	97,17	1,50	1,33
1.9.2003	96,38	2,94	0,68	97,73	1,75	0,52

Tabel 36 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het kleuteronderwijs – overzicht per regio (interim-uren op 15.3.2002)

	Alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	97,22%	96,16%	94,60%	97,49%	95,56%	98,25%
Voldoende	1,53%	2,21%	1,56%	2,29%	1,83%	1,69%
Andere	1,25%	1,63%	3,84%	0,22%	2,61%	0,06%

Tabel 37 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het kleuteronderwijs – overzicht per regio (interim-uren op 15.3.2003)

	Alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	97,17%	95,94%	94,72%	97,55%	95,45%	98,31%
Voldoende	1,50%	2,26%	1,52%	2,23%	1,76%	1,64%
Andere	1,33%	1,81%	3,76%	0,22%	2,79%	0,06%

1.3.2.2. Onderwijzers

De scholen van het lager onderwijs krijgen het elk schooljaar wat moeilijker om bij het begin van het schooljaar het personeelskader in te vullen volgens het gewenste profiel: vacante betrekkingen of interimbetrekkingen voor een volledig schooljaar werden in september 1998 nog quasi volledig (97 en 96%) ingevuld met onderwijzers die over een vereist bekwaamheidsbewijs beschikken. In september 2003 kunnen zij dit nog maar voor gemiddeld 87% van hun tijdelijk corps (zie tabel 38).

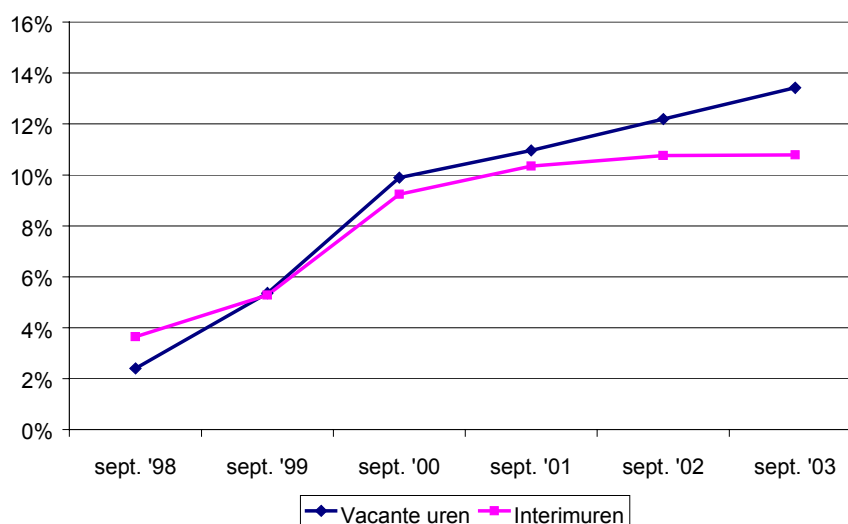
Het aantal interimaanstellingen met een “ander” bekwaamheidsbewijs is in het lager onderwijs, zeker in vergelijking met het secundair onderwijs, al bij al nog beperkt.

Ten slotte zijn er nog belangrijke regionale verschillen (zie tabel 39). Zo blijkt dat Brussel, zowel in absolute termen als in vergelijking met andere regio's, de meeste moeite heeft met het vinden van onderwijzers. Slechts 59% van de vervangers in de Brusselse lagere scholen beschikte in 2002 over een diploma van onderwijzer (vereist), tegenover een gemiddelde van 82% voor alle scholen die door de Vlaamse gemeenschap worden gefinancierd of gesubsidieerd. In 2003 lag dat cijfer opnieuw iets hoger (65%), maar het bleef nog altijd beduidend lager dan het gemiddelde voor Vlaanderen.

Tabel 38 – Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs – procentueel overzicht van de voorbije schooljaren

	Tijdelijk vacante uren			Interim-uren		
	Vereist	Vol-doende	Andere	Vereist	Vol-doende	Andere
1.9.1998	97,33	2,40	0,27	96,22	3,65	0,12
15.3.1999				91,19	8,53	0,28
1.9.1999	94,34	5,36	0,30	94,59	5,28	0,13
15.3.2000				87,87	11,77	0,36
1.9.2000	89,73	9,89	0,38	90,57	9,24	0,20
15.3.2001				97,65	1,29	1,05
1.9.2001	88,49	10,96	0,54	89,18	10,34	0,46
15.03.2002	83,42	15,40	1,18	81,97	16,36	1,66
1.9.2002	86,87	12,19	0,94	88,55	10,76	0,69
15.3.2003	82,41	15,83	1,76	83,14	15,25	1,60
1.9.2003	85,51	13,42	1,07	88,54	10,79	0,68

Figuur 27: Aanstelling met voldoende geacht bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs

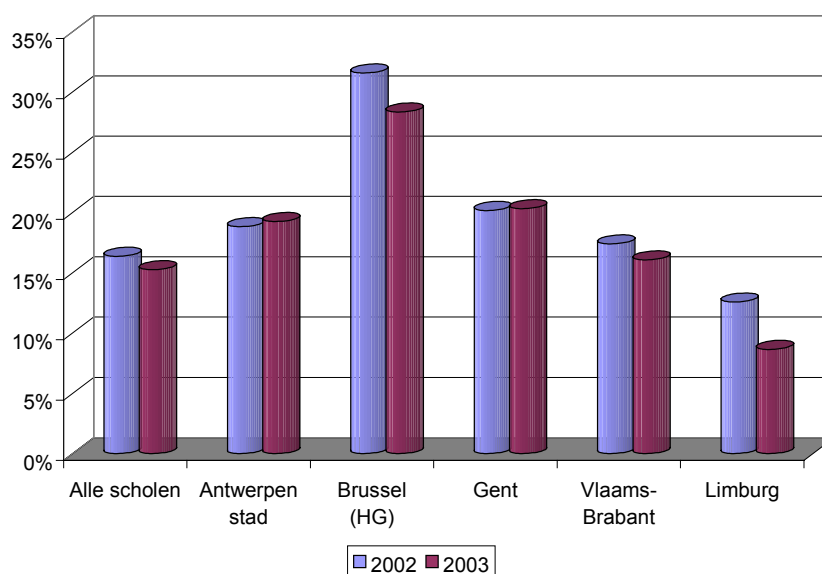
Tabel 39 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs – overzicht per regio (interim-uren op 15.3.2002)

	Alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	81,97%	79,48%	59,49%	76,64%	80,08%	87,21%
Voldoende	16,36%	18,82%	31,56%	20,16%	17,39%	12,57%
Andere	1,66%	1,70%	8,95%	3,20%	2,53%	0,22%

Tabel 40 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het lager onderwijs – overzicht per regio (interim-uren op 15.3.2003)

	Alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Vlaams-Brabant	Limburg
Vereist	83,14%	79,55%	65,10%	75,58%	81,39%	91,30%
Voldoende	15,25%	19,24%	28,33%	20,31%	16,07%	8,64%
Andere	1,60%	1,21%	6,57%	4,11%	2,54%	0,07%

Figuur 28: aanstelling met voldoende geacht bekwaamheidsbewijs in interim-uren in het lager onderwijs volgens regio

1.3.3. Herindiensttreding

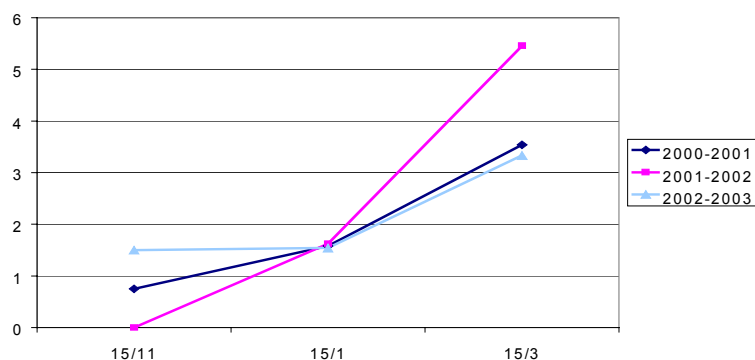
Het decreet van 8 juni 2000 houdende dringende maatregelen betreffende het lerarenambt heeft het mogelijk gemaakt dat gepensioneerd leerkrachten of leerkrachten die een bepaald verlofstelsel genieten, opnieuw in dienst kunnen treden. Dit was een van de maatregelen waarmee op korte termijn het lerarentekort kon worden aangepakt.

Het aantal herindiensttreders in het basisonderwijs blijft echter relatief laag. In het kleuteronderwijs waren er gedurende het schooljaar 2002-2003 op 15 maart 3,3 bft's opnieuw in dienst getreden, in het lager onderwijs 12 bft's.

Tabel 41: aantal herindiensttreders in het kleuteronderwijs uitgedrukt in bft's

	2000-2001	2001-2002	2002-2003
15/11	0,8	0	1,5
15/1	1,6	1,6	1,5
15/3	3,5	5,5	3,3

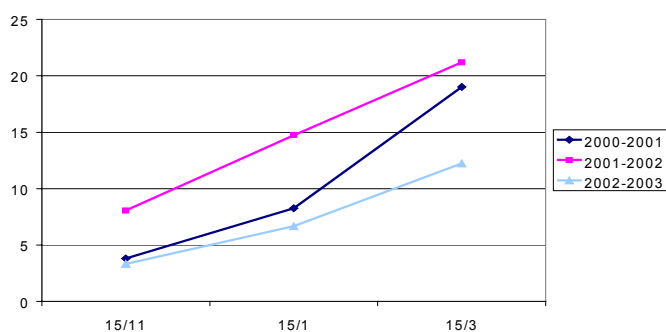
Figuur 29: aantal herindiensttreders in het kleuteronderwijs uitgedrukt in bft's

Tabel 42: aantal herindiensttreders in het lager onderwijs uitgedrukt in bft's

	2000-2001	2001-2002	2002-2003
15/11	3,8	8,1	3,3
15/1	8,3	14,7	6,7
15/3	19,0	21,2	12,2

Figuur 30: aantal herindiensttreders in het lager onderwijs uitgedrukt in bft's

1.4. Conclusie

1.4.1. Kleuteronderwijzers

Het kleine tekort aan kleuteronderwijzers dat in het vorige arbeidsmarktrapport werd vastgesteld, is nog verder teruggelopen. Dit schooljaar (2003-2004) zijn er in de vervangingspool nog slechts 71 kleuteronderwijzers te weinig³². De tekorten concentreerden zich bovendien uitsluitend in Brussel, Dilbeek, Halle en Antwerpen.

In hoofdstuk 1 werd aangetoond dat de vraag naar kleuteronderwijzers de volgende jaren (tot en met 2007) zal toenemen en in totaal 969 bft's zal omvatten. Dit komt vooral doordat de uitstroom ten gevolge van TBS en pensioen groter is dan de nood aan nieuwe leerkrachten op basis van leerlingenaantallen.

Gelukkig blijft het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen stijgen. Hierdoor zal ook het aanbod aan kleuteronderwijzers dat nieuw op de arbeidsmarkt komt voor de periode 2004-2007 stijgen en in totaal 3.135 personen omvatten.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen wij aannemen dat er over een tijdsspanne van vier jaar – enkel en alleen op basis van de evoluties in het kleuteronderwijs – een overschot aan kleuteronderwijzers zal zijn van 2.166 bft's. Samen met het huidige tekort van 71 kleuteronderwijzers, betekent dit dat er over vermelde tijdsspanne een overschot aan kleuteronderwijzers zal ontstaan van **2.095** bft's.

1.4.2. Onderwijzers

Ook het tekort aan onderwijzers in de vervangingspool is tijdens het afgelopen schooljaar gedaald. Het blijft echter beduidend hoger dan het tekort aan kleuteronderwijzers: in het schooljaar 2003-2004 raken nog altijd 619 betrekkingen voor onderwijzer niet ingevuld³³.

Het ziet er echter naar uit dat zich de volgende schooljaren een omgekeerde evolutie zal voordoen. In hoofdstuk 1 werd aangetoond dat de vraag naar onderwijzers de volgende jaren (2004-2007) zal stijgen en in totaal 2.000 bft's zal omvatten. Vooral vanaf 2005 is er een stijging waarneembaar, doordat de uitstroom vanaf dat jaar opnieuw hoger is dan de twee voorgaande jaren.

Anderzijds zal er, door de verhoging van het aantal inschrijvingen aan de lerarenopleidingen tijdens de afgelopen jaren, een aanbod zijn van 4.921 onderwijzers.

Op basis van het netto-resultaat van deze vergelijking van vraag & aanbod kunnen we aannemen dat de arbeidsreserve van onderwijzers – enkel en alleen op basis van de evoluties in het lager onderwijs – over een tijdsspanne van vijf jaar met 2.921 éénheden zal toenemen.

³² Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

³³ Dit cijfer is geëxtrapoleerd vanuit de veronderstelling dat alle basisscholen bij de vervangingspool aangesloten zouden zijn.

Samen met een huidig tekort van 619 onderwijzers betekent dit dat in de periode 2004-2007 een overschot van **2.302** onderwijzers zal ontstaan.

Het is belangrijk om dit overschot in de juiste context te bekijken. Dat er in de periode tot 2007 een overschot aan onderwijzers en kleuteronderwijzers zal ontstaan, is voornamelijk het gevolg van het ontbreken van nieuwe beleidsmaatregelen. Ter vergelijking: in de periode 1999-2003 kwamen er in het basisonderwijs 5.314 voltijdse betrekkingen bij. Het aantal nieuwe arbeidsplaatsen ten gevolge van afspraken in de komende CAO's kan de prognose van de vraag dus serieus beïnvloeden.

Hoofdstuk 2. Secundair onderwijs

2.1. De vraag

Nieuwe arbeidsplaatsen in het onderwijs zijn in eerste instantie afhankelijk van het aantal **vacante plaatsen** in de scholen.

In welke mate het aantal vacante betrekkingen toeneemt of afneemt, is voornamelijk afhankelijk van volgende factoren:

1. De leerlingenaantallen, het geboortecijfer en de te verwachten doorstroming van leerlingen (van lager naar secundair onderwijs).
2. De uitstroom van leerkrachten als gevolg van pensionering of vervroegde terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen.
3. De handhaving of wijziging van de omkaderingsnormen (leerlingen/leraar-ratio).
4. De mate waarin bijzondere projecten worden ontwikkeld, gehandhaafd, uitgebreid of afgebouwd. Dergelijke projecten ondersteunen de scholen en generen extra betrekkingen (bijvoorbeeld gelijke onderwijskansen, ICT, modularisering,...).

De prognoses van het aantal bft's op basis van demografische gegevens en de te verwachten doorstroming van leerlingen (2.1.1.), evenals de raming van de uitstroom van leerkrachten (2.1.2.), gaan uit van een ongewijzigd beleid. In punt 2.1.3. brengen wij de effecten in kaart van de beleidsmaatregelen van 2002, die nog uitwerking hebben in 2004.

Een globale prognose van de toekomstige vraag naar leerkrachten in het secundair onderwijs komt aan bod in punt 2.1.4. Deze prognose is belangrijk want, getoetst aan een globale prognose van het aanbod aan nieuwe leerkrachten, geeft dit een duidelijk beeld in welke mate de spanning op de onderwijsarbeidsmarkt de komende jaren zal toenemen of afnemen.

Vervangingen (punt 2.1.5.) zorgen eveneens voor jaarlijks terugkerende werkgelegenheid. Heel wat leerkrachten kunnen immers ook aan de slag ter vervanging van afwezige collega's. De tewerkstelling als invalleerkracht is minder aantrekkelijk. Het tekort aan leerkrachten treedt daarom altijd het eerst en het sterkst op bij het vinden van geschikte vervangers.

Vandaar dat de cijfers van de tekorten van korte reglementaire vervangingen kunnen gebruikt worden als betrouwbare indicator voor het volledige lerarentekort.

2.1.1. De demografische evolutie en doorstroming

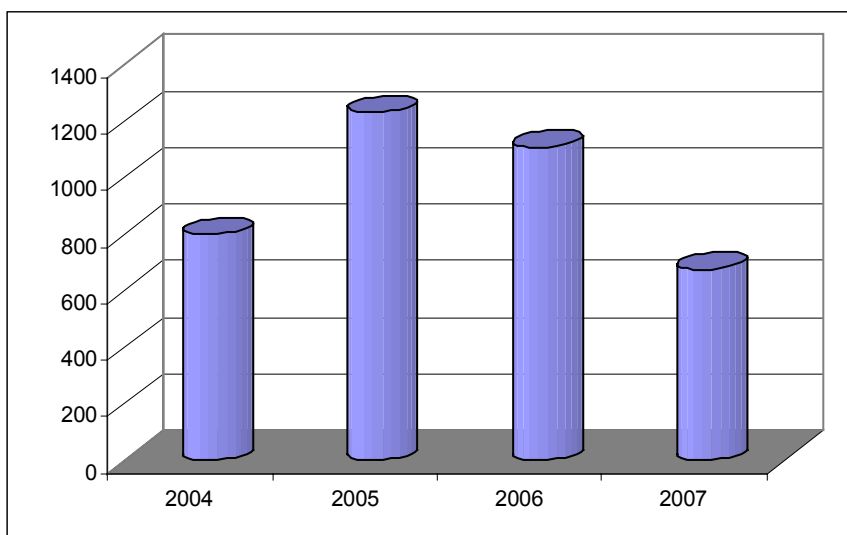
Op basis van demografische gegevens en doorstroming van het lager naar het secundair onderwijs zal door een verwacht hoger aantal leerlingen de vraag naar onderwijzend en bestuurspersoneel in het secundair onderwijs (gewoon en buitengewoon) de komende jaren toenemen. Vooral voor de komende twee schooljaren wordt nog een behoorlijke stijging van het aantal leerlingen voorzien, die dan geleidelijk aan zal afnemen.

Een prognose over de tijdspanne 2004-2007 voorziet, bij ongewijzigd beleid (*ceteris paribus*), een toename van de werkgelegenheid met 3.815 bft's.

Tabel 43 - Prognose van de werkgelegenheid in het secundair onderwijs op basis van de demografische evolutie en doorstroming (in bft)

Demografische evolutie	2003 <i>reëel</i>	2004	2005	2006	2007
Verwachte evolutie ingevolge leerlingenaantallen	289	799	1.230	1.109	677

Figuur 31 - Prognose van de werkgelegenheid in het secundair onderwijs op basis van demografische evolutie en doorstroming

2.1.2. De vergrijzing

Het effect van de vergrijzing van het lerarenkorps neemt in het secundair onderwijs grotere proporties aan dan in het basisonderwijs.

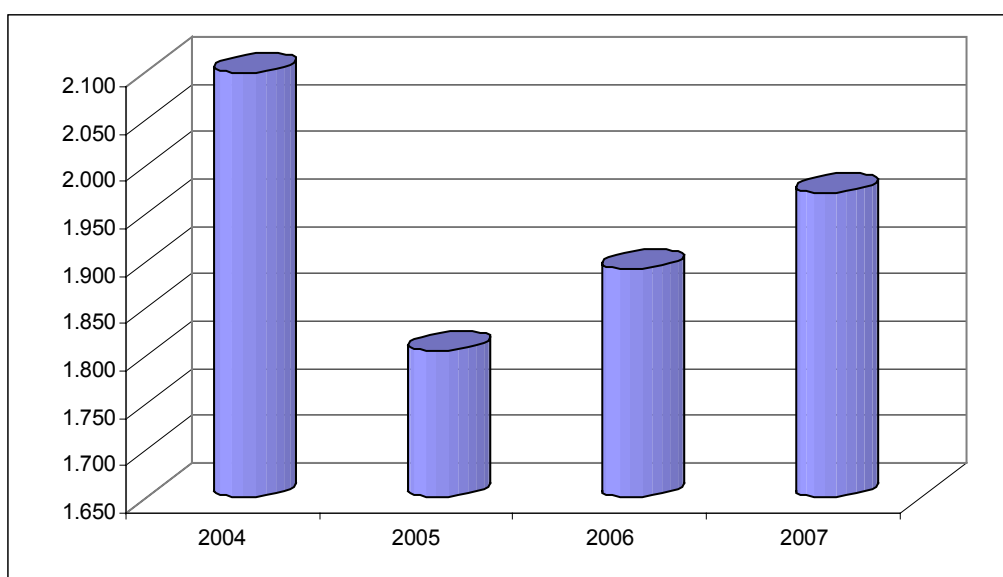
Ingevolge de nieuwe maatregel tbs 58+ is de uitstroom door vervroegde of gewone pensionering in 2003 sterk gedaald.

Een prognose³⁴ over de tijdspanne 2004-2007 voorziet, bij ongewijzigd beleid (ceteris paribus), een toename van de werkgelegenheid met 7.769 bft's.

Tabel 44³⁵ – Prognose van de uitstroom in het secundair onderwijs
n.a.v. gewone of vervroegde pensionering (in bft)
(details van de berekeningen: zie bijlage 1)

Vergrijzing	2003 reëel	2004	2005	2006	2007
tbs 58+	450	646	1.197	1.234	1.271
Pensioen	678	1.454	608	658	701
Verwachte uitstroom	1.128	2.100	1.805	1.892	1.972

Figuur 32 – Prognose van de uitstroom in het secundair onderwijs
n.a.v. gewone of vervroegde pensionering (in bft's)

Let op: In de prognose van de uitstroom wordt de werkhypothese aangenomen dat de personeelsleden die geen tbs 55+/58+ nemen, op de leeftijd van 60 jaar met pensioen gaan. In realiteit zal wellicht een niet onaanzienlijk deel langer actief blijven dan tot 60 jaar.

³⁴ Dit is een geactualiseerde raming op basis van het personeelsbestand van december 2003, gemaakt in april 2004 door de afdeling Begroting en Gegevensbeheer, Departement Onderwijs.

³⁵ Bron : Afdeling Begroting en Gegevensbeheer, Departement Onderwijs

2.1.3. Nieuwe beleidsmaatregelen

Voor de periode 2004-2007 zijn nog geen nieuwe beleidsmaatregelen gepland, die voor nieuwe betrekkingen kunnen zorgen.

De maatregel met betrekking tot de reductie van het aantal plage-uren uit CAO VI heeft wel nog uitwerking tot en met 2004.

CAO VI Reductie van het aantal plage-uren

Deze maatregel houdt in dat elke scholengemeenschap secundair onderwijs voor de schooljaren 2002-2003, 2003-2004 en 2004-2005 respectievelijk slechts de volgende percentages van uren t.o.v. het totaal lesurenpakket maximum als plage mogen inrichten: 2,3%, 1,8% en 1,3%.

Om dit mogelijk te maken en in het kader van de vermindering van de werkdruk (door aanrekening van klassenraad, klassendirectie, splitsing van klassen, stagebegeleiding, lerarenondersteuning, leerlingenbegeleiding) wordt onder de scholengemeenschappen secundair onderwijs volgend urenpakket verdeeld pro rata van hun aandeel in het totale urenpakket:

- 2002-2003: 7.000 uren;
- 2003-2004: 14.000 uren;
- 2004-2005: 20.000 uren.

Tabel 45³⁶ – Overzicht van de bijkomende werkgelegenheid door de CAO VI-maatregel inzake plage-uren (in bft's).

Reductie plage	2003 <i>reëel</i>	2004
Sec. plage SG max 1,8% en 14000u	393	/
Sec. plage SG max 1,3% en 20000u	/	337

³⁶ Bron : Afdeling Beleidsvoorbereiding Personeel Secundair Onderwijs, Departement Onderwijs.

2.1.4. Prognose van de vraag naar leerkrachten secundair onderwijs in de periode 2004-2007

In dit onderdeel brengen we alle ontwikkelingen aan de vraagzijde samen, en gaan we na in welke mate de komende jaren een vraag naar leraren secundair onderwijs ontstaat.

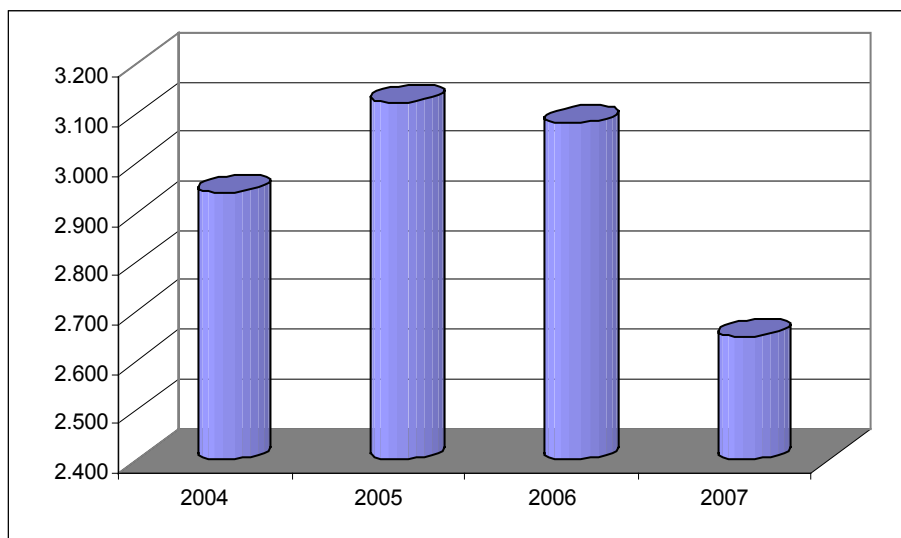
De vraag naar leraren secundair onderwijs zal over de periode 2004-2007 met 11.921 bft's toenemen, onder voorbehoud van eventuele bijkomende beleidsmaatregelen in die periode.

De belangrijkste bijdrage aan nieuwe plaatsen wordt geleverd door uitstromers omwille van pensioen.

Tabel 46 – Prognose van de vraag naar leraren secundair onderwijs over 2004-2007

Extra vraag leraren S.O.	2003 <i>reëel</i>	2004	2005	2006	2007	Totaal '04-'07
Demografische evolutie (tabel 43)	289	799	1.230	1.109	677	3.815
Vergrijzing (tabel 44)	1.128	2.100	1.805	1.892	1.972	7.769
CAO VI – reductie plage-uren (tabel 45)	393	337	/	/	/	337
Prognose van de jaarlijkse vraag	1.810	2.941	3.122	3.081	2.649	11.921

Figuur 33 – Prognose van de vraag naar leraren secundair onderwijs over 2004-2007

2.1.5. De vervangingen

Ook in het secundair onderwijs valt een onderscheid te maken tussen

- enerzijds de langdurige vervangingen (d.w.z. vervangingen voor een volledig schooljaar), die ontstaan bij het begin van het schooljaar en
- anderzijds de vervangingen van kortere duur van afwezige personeelsleden, die ontstaan in de loop van het schooljaar.

Om deze vervangingen te kunnen “invullen”, moet de onderwijsarbeidsmarkt beschikken over een voldoende grote reserve aan invalkrachten.

Voor schooljaar 2000-2001 waren er in het secundair onderwijs gemiddeld 2.900 bft's (2634 gewoon secundair, 266 buitengewoon secundair) nodig voor (zowel langdurige als korte) vervangingen, voor schooljaar 2001-2002, 3.202 bft's (2924 gewoon secundair, 278 buitengewoon secundair) en voor schooljaar 2002-2003 3507 bft's (3.227 gewoon secundair, 280 buitengewoon secundair). Voor deze voltijdse opdrachten werden respectievelijk 4.325, 4.592 en 4.831 personen ingezet.

De ratio's (aantal personen per bft) verlopen in dalende lijn. Ze bedragen respectievelijk 1,49 en 1,43 en 1,40, wat wil zeggen dat er minder personen nodig waren om 1 bft in te vullen.

Het aantal bft's voor korte vervangingen is in de loop van het schooljaar aan belangrijke schommelingen onderhevig. De vraag naar invalkrachten was zowel in alle drie de laatste schooljaren het hoogst in de maand mei. In die maand waren er respectievelijk 3.583 (3.243 gewoon secundair, 340 buitengewoon secundair), 3.961 (3.634 gewoon secundair, 327 buitengewoon secundair) en 4.202 bft's (3.864 gewoon secundair, 338 buitengewoon secundair) nodig.

Dit zijn er respectievelijk 683, 759 en 695 meer dan gemiddeld en 1.931, 2.291 en 2314 meer dan in september van hetzelfde jaar.

Tabel 47 – Maandelijks overzicht van alle ingevulde vervangingen in 2002-2003 (in bft)

2002-2003	sept	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
gewoon secundair	1.735	2.915	3.163	2.997	3.144	3.413	3.775	3.606	3.864	3.656
buitengewoon secundair	153	245	269	264	264	303	332	314	338	324
Totaal	1.888	3.160	3.432	3.261	3.408	3.716	4.107	3.920	4.202	3.980

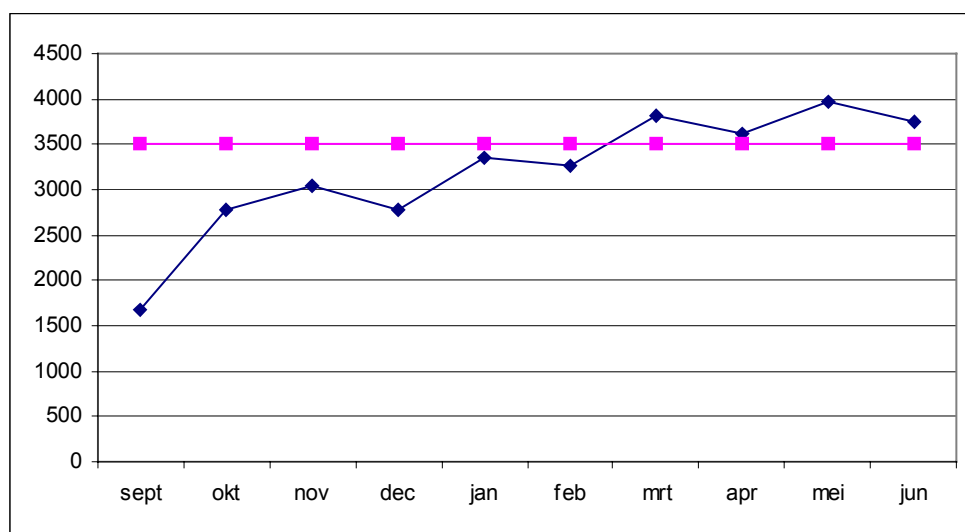
Tabel 48 – Maandelijks overzicht van alle ingevulde vervangingen in 2002-2003 (in personen)

2002-2003	sept	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
gewoon secundair	3.049	4.057	4.345	3.937	4.343	4.940	4.908	4.950	4.894	4.785
buitengewoon secundair	276	369	400	379	409	468	454	452	453	449
Totaal	3.325	4.426	4.745	4.316	4.752	5.408	5.362	5.402	5.347	5.234

Tabel 49 – Maandelijks overzicht van alle ingevulde vervangingen in 2002-2003 (ratio aantal personen per bft)

2002-2003	sept	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
gewoon secundair	1,76	1,39	1,37	1,31	1,38	1,45	1,30	1,37	1,27	1,31
buitengewoon secundair	1,80	1,51	1,49	1,44	1,55	1,54	1,37	1,44	1,34	1,39
Totaal	1,76	1,40	1,38	1,32	1,39	1,46	1,31	1,38	1,27	1,32

Figuur 34 - Evolutie van de werkgelegenheid voor interim-leerkrachten secundair onderwijs in de loop van het schooljaar 2002-2003 (in bft's)

2.2. Het aanbod

De pas afgestudeerden van de lerarenopleiding vormen een belangrijk onderdeel van het aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt. Bij de start van het schooljaar kunnen heel wat nieuw gediplomeerden starten in vacante betrekkingen in het onderwijs. Wie in september niet kan beginnen, maar blijft kiezen voor een onderwijsjob, schrijft zich in bij de VDAB als werkzoekende of kandideert voor de vervangingspool en kan eventueel aan de slag als interimaris in de loop van het schooljaar.

Als het aantal vacante betrekkingen stijgt, stromen jaarlijks – in de regel op 1 september - meer kandidaten vanuit de lerarenopleiding of de werkloosheid door naar het onderwijs, en wordt de reserve (in de werkloosheid of als boventallige) kleiner. Als het aantal vacante betrekkingen afneemt, is de doorstroming kleiner, en vloeien leerkrachten terug naar de interimreserve (werkloosheid) of, als zelfs vastbenoemde leerkrachten hun baan verliezen, naar de reffectatiereserve.

Deze werkloosheidsreserve wordt jaarlijks aangevuld door de instroom van nieuwe leerkrachten vanuit de lerarenopleidingen (2.2.1.). Als dit aantal groeit, versterkt het de arbeidsreserve. In dit hoofdstuk gaan wij na in welke mate de komende jaren van deze verhoogde instroom een versterking van de arbeidsreserves mag worden verwacht.

In punt 2.2.2. bekijken wij de evolutie van het aantal leerkrachten zonder job, dat bij het begin van het schooljaar bij de VDAB als werkzoekende is ingeschreven. De reserve van vastbenoemde maar boventallige leerkrachten komt aan bod in 2.2.3.

Als de reserve ontoereikend is om de vraag naar leerkrachten in te vullen, zal dit de druk op de zittende leerkrachten verhogen. Het lerarentekort verhoogt dan ook onvermijdelijk de werkdruk binnen deze groep. In punt 2.2.4. gaan wij na in welke mate het onderwijs nog beschikt over een (theoretische) stille reserve van deeltijdse leerkrachten.

De arbeidsmarkt in het secundair onderwijs is minder homogeen dan in het basisonderwijs: wervingsproblemen zijn vaak erg vakspecifiek. Veel meer dan in het basisonderwijs, is het van belang om de verschillende aanbodscategorieën in het secundair onderwijs voldoende gedifferentieerd in kaart te brengen.

2.2.1. Nieuwe instroom vanuit de lerarenopleidingen³⁷

Binnen de groep van pas afgestudeerden van de lerarenopleiding wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- De initiële lerarenopleiding groep 1 aan de hogescholen, d.w.z. voor leraar secundair onderwijs 1^e en 2^e graad
- De academische initiële lerarenopleiding (aggregaties) aan de universiteiten, d.w.z. voor leraar secundair onderwijs 2^e en 3^e graad
- De pedagogische opleiding in het volwassenenonderwijs, de zogenaamde GPB-opleidingen (getuigschrift pedagogische bekwaamheid).

³⁷ Bron: statistische jaarboeken departement Onderwijs.

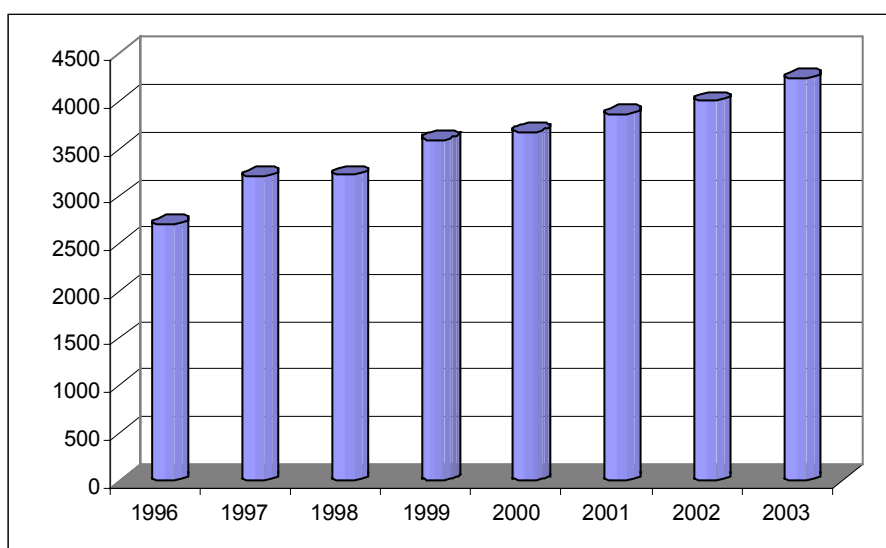
2.2.1.1. Opleidingen voor leraren gvso-groep 1³⁸ (initiële lerarenopleiding hogescholen)

Het aantal inschrijvingen voor de initiële lerarenopleidingen secundair onderwijs groep 1³⁹ kende het laatste decennium een positief verloop. In 1999-2000 was er nog een stijging van 11,5%. Deze groeitrend heeft zich, zij het in mindere mate, voortgezet de voorbije academiejaren, met toenames van respectievelijk 2% in 2000-2001, 5% in 2001-2002 en 3,5 % in 2002-2003. In het huidige academiejaar 2003-2004 is de toestroom van eerstejaars opnieuw met 6% gestegen ten opzichte van het vorige academiejaar : er werd een historisch record van 4.242 potentieel nieuwe leraren gvso groep 1 opgetekend.

Tabel 50 – Het aantal inschrijvingen voor de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Inschrijvingen	2.698	3.207	3.221	3.594	3.675	3.862	3.998	4.242

Figuur 36 – Het aantal eerstejaars van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

³⁸ Hierbij wordt geen rekening gehouden met het aantal studenten in de voortgezette lerarenopleidingen aan de hogescholen, omdat deze studenten al in het bezit zijn van een pedagogisch basisdiploma.

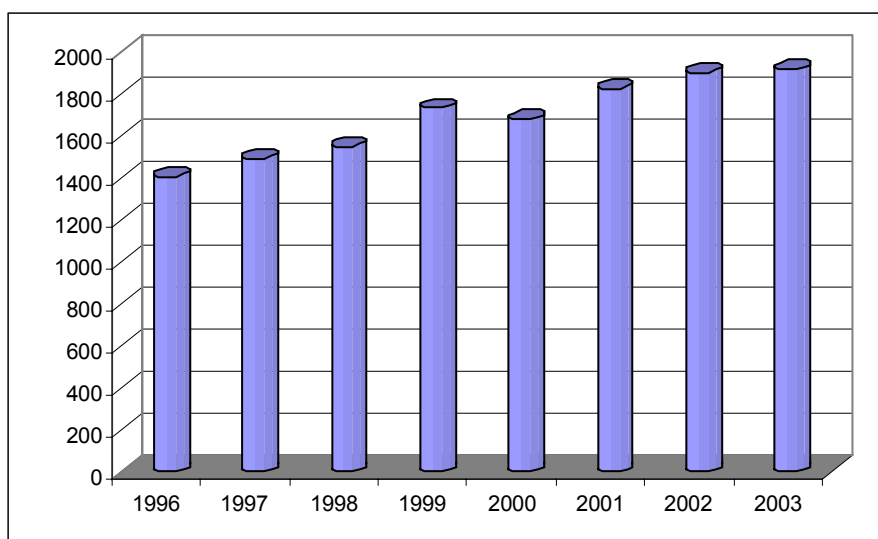
³⁹ In het arbeidsmarktrapport van 2001 werden nog de inschrijvingen per studiegebied opgenomen. Vanaf academiejaar 1999-2000 worden de inschrijvingen per studiegebied niet langer opgevraagd. Ingevolge de implementatie van het decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en de nascholing, werden de opleidingen van het studiegebied onderwijs geleidelijk omgevormd tot initiële lerarenopleidingen.

Het aantal laatstejaars van deze opleiding heeft, net zoals bij de kleuteronderwijzers en onderwijzers, een dieptepunt gekend in het academiejaar 1990-1991. In de daaropvolgende jaren heeft zich dat opnieuw wat hersteld, maar in 1998-1999 bedraagt het aantal afgestudeerden toch nog maar 48% van het contingent dat in 1981 afstudeerde. In academiejaar 2000-2001 was er een lichte terugval van het aantal nieuw gediplomeerden, maar dat is gevolgd door een herstel vanaf 2001-2002.

Tabel 51 – Het aantal laatstejaars van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Laatstejaars	1.406	1.493	1.550	1.734	1.680	1.827	1.903	1.920

Figuur 37 – Het aantal laatstejaars van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

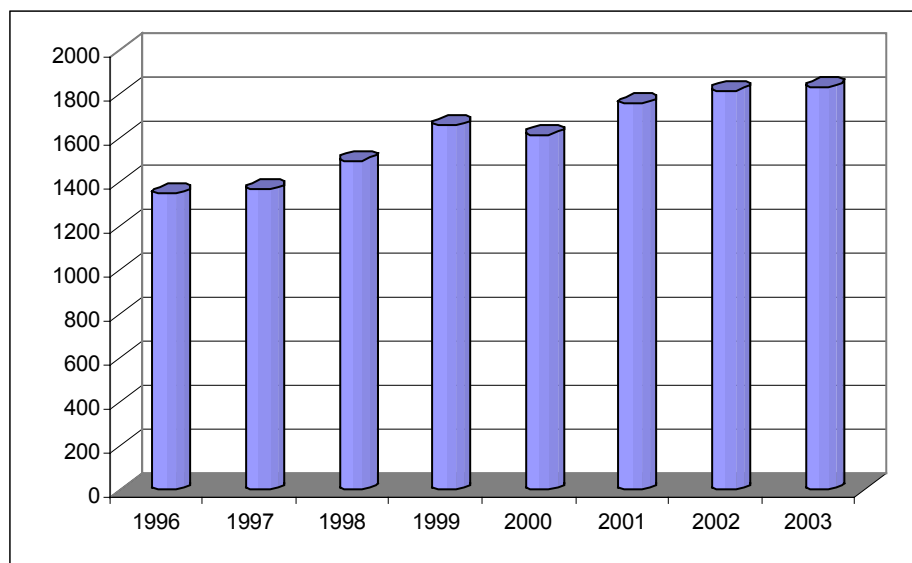
Bovenstaande cijfers geven het aantal studenten weer dat in het laatste jaar is ingeschreven. Niet iedereen haalt datzelfde jaar ook effectief de eindstreep. We kunnen berekenen dat gemiddeld 95,3% van de studenten die aan het laatste jaar beginnen, op het einde van het academiejaar een diploma in handen krijgen.

In tabelvorm geeft dit:

Tabel 52 – Het aantal afgestudeerden van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Afgestudeerden	1.347	1.366	1.497	1.657	1.617	1.759	1.814	1.830

Figuur 38 – Het aantal afgestudeerden van de lerarenopleiding voor gvso-groep 1

2.2.1.2. Opleidingen voor leraren gvso-groep 2

2.2.1.2.1 Academische initiële lerarenopleiding

Het aantal inschrijvingen aan de academische lerarenopleiding gvso groep 2⁴⁰, kent na een dalmoment in 2000-2001 opnieuw een aanhoudende stijging, zelfs met 11% in academiejaar 2002-2003.

De verschuiving in de verhouding tussen de academische lerarenopleiding als hoofdinschrijving en als bijkomende inschrijving is hoogstwaarschijnlijk toe te kennen aan de vernieuwde (en verzwaarde) aanpak van de academische lerarenopleiding. Hierdoor is het simultaan volgen van de lerarenopleiding en van de laatste jaren van de eigenlijke opleiding niet echt meer mogelijk⁴¹.

Tabel 53 - Het aantal inschrijvingen voor de academische initiële lerarenopleiding gvso-groep 2⁴²

Academiejaar	1999-2000		2000-2001		2001-2002		2002-2003	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Hoofdinschrijving	1.065	31%	1.178	37%	1.477	43%	1.702	45%
Bijkomende inschrijving	2.343	69%	1.971	63%	1.933	57%	2.091	55%
Totaal	3.408	100%	3.149	100%	3.410	100%	3.793	100%

⁴⁰ De academische initiële lerarenopleiding kan als hoofdinschrijving of als bijkomende inschrijving (in combinatie met een andere opleiding) gevolgd worden.

⁴¹ Bron : rapport van de stuurgroep van de evaluatie van de lerarenopleiding 2000-2001, blz. 22.

⁴² Bron : Afdeling Universiteiten, Departement Onderwijs.

Het academiejaar 1990-1991 was een dieptepunt voor wat betreft het aantal studenten dat een aggregatiediploma heeft behaald. Daarna is het aantal opnieuw jaarlijks toegenomen, maar in 1996-1997 bedroeg het aantal jaarlijks "geaggregeerden" nog altijd maar 81% van het contingent afgestudeerden in 1985.

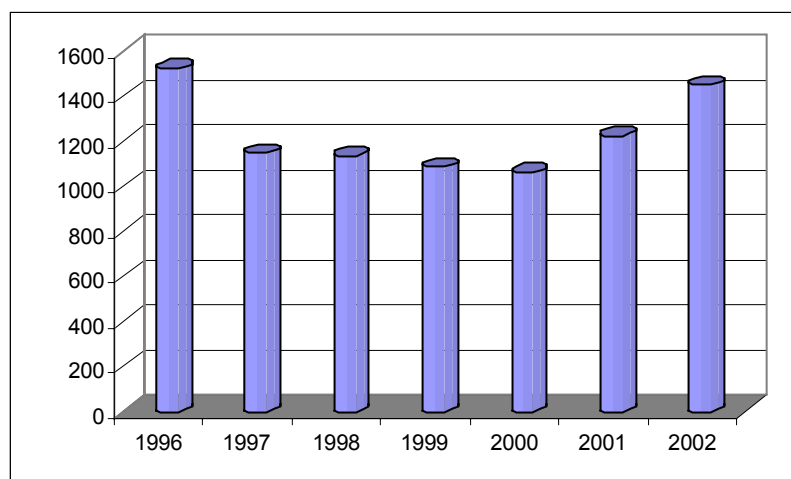
1997-1998 was weer een keerpunt in minder gunstige zin. Het aantal gediplomeerden van de academische lerarenopleiding nam opnieuw geleidelijk aan af: met de lichting van academiejaar 2000-2001 werd zelfs het dieptepunt van 1990-1991 terug benaderd.

Vanaf 2001-2002 is deze negatieve tendens doorbroken : het aantal geaggregeerden stijgt weer gestaag, met een stijging van 18% op het einde van het academiejaar 2002-2003 ten opzichte van het jaar voordien. De huidige hoge inschrijvingscijfers zijn veelbelovend voor een voortzetting van deze positieve evolutie.

Tabel 54 - Het aantal uitgereikte aggregatiediploma's op het einde van het academiejaar

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Diploma's	1.521	1.146	1.133	1.082	1.060	1.223	1.448

Figuur 39 – Het aantal uitgereikte aggregatiediploma's op het einde van het academiejaar

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het aantal aggregatiediploma's per studiegebied.

Tabel 55 - Het aantal aggregatie-diploma's per studiegebied

Academiejaar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Studiegroep							
Wijsbegeerte en moraalwet.	28	19	19	22	18	36	32
Godgel., godsdwet. en kerk. recht	39	41	28	29	23	28	22
Taal- en letterkunde	329	238	291	291	256	333	336
Geschiedenis	109	81	73	100	73	91	110
Archeologie en kunstwet.	47	31	36	41	47	52	35
Rechten, notariaat en crimin. wet.	56	49	41	36	29	48	55
Psych.en pedagog. wet.	175	189	134	102	118	144	184
Econ.en toegepaste econ.wet.	126	57	49	36	53	50	92
Politieke en sociale wet.	56	37	40	47	45	62	109
Sociale gezondheidswet.	21	28	44	37	43	42	59
Lichamelijke opvoeding, revalidatiewetenschappen en kinesitherapie	104	104	126	131	143	112	140
Wetenschappen	244	138	149	149	146	135	173
Toegepaste wet.	53	19	10	9	12	11	15
Toegepaste biologische wet.	73	58	36	19	20	21	26
Geneeskunde	33	31	33	6	10	8	7
Tandheelkunde	0	0	0	0	0	0	2
Diergeneeskunde	2	1	2	3	4	5	8
Farmaceutische wet.	8	8	10	9	3	14	8
Gecombineerde studiegebieden	18	12	12	15	17	31	35
Totaal	1.521	1.146	1.133	1.082	1.060	1.223	1.448

2.2.1.2.2 Initiële lerarenopleiding van academisch niveau

Naast de universitaire aggregatie-opleidingen zijn er ook de initiële lerarenopleidingen van academische niveau aan de hogescholen. Ook zij maken een niet onaanzienlijk, jaarlijks toenemend deel uit van de groep leraren in opleiding. Dat blijkt uit onderstaande inschrijvingscijfers :

Tabel 56 - Het aantal inschrijvingen voor de initiële lerarenopleiding van academisch niveau

Academiejaar	2000	2001	2002	2003
Inschrijvingen	888	866	920	1.121

Het gaat hierbij om vaak heel specifieke lerarenopleidingen, bijvoorbeeld in audiovisuele en beeldende kunst, dramatische kunst, dans, handelswetenschappen, handelsingenieur, muziek en productdesign.

Omdat we niet over cijfers van het aantal afgestudeerden beschikken, nemen we het gemiddelde van de geslaagden van gvso-groep 2, namelijk 40%.

Tabel 57 - Het aantal gediplomeerden van de initiële lerarenopleiding van academisch niveau

Academiejaar	2000	2001	2002	2003
Diploma's	355	346	368	448

2.2.1.3. Getuigschriften pedagogische bekwaamheid

Een getuigschrift van pedagogische bekwaamheid is een opleiding op maat voor wie al in het onderwijs aan het werk is of aan het werk wil, en is in de regel bedoeld om onderwijsbevoegdheid te verlenen aan mensen zonder pedagogische basisopleiding, maar die niettemin op basis van nuttige bedrijfservaring vakbekwaam zijn of een ander basisdiploma (bijvoorbeeld industrieel ingenieur, licentiaat...) bezitten. Deze opleiding wordt verstrekt aan het hoger onderwijs voor sociale promotie en verloopt in modules.

Deze opleiding kent een behoorlijke populariteit de laatste jaren. Dit blijkt uit de gestage toename van het aantal inschrijvingen : de laatste 2 jaar met respectievelijk 23% en 28%.

Tabel 58 - Het aantal cursisten ingeschreven in een GPB-opleiding⁴³

Academiejaar	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Aantal cursisten	3.126	3.563	4.165	6.482	7.988	10.238

Ook het aantal personen dat een GPB heeft behaald, verloopt de jongste jaren in stijgende lijn, zoals blijkt uit onderstaande figuur. Na een hoogtepunt in 1996 is het aantal afgeleverde getuigschriften opnieuw wat gedaald. Door een nieuwe manier van registratie⁴⁴ vanaf 2000-2001 kunnen de gegevens vanaf dan niet meer vergeleken worden met de jaren voordien. Dus vertrekkend van een nieuw referentiepunt in 2000-2001 werd een stijging van het aantal afgeleverde getuigschriften van respectievelijk 19% en 13% geregistreerd.

Tabel 59 – Het aantal afgeleverde getuigschriften pedagogische bekwaamheid

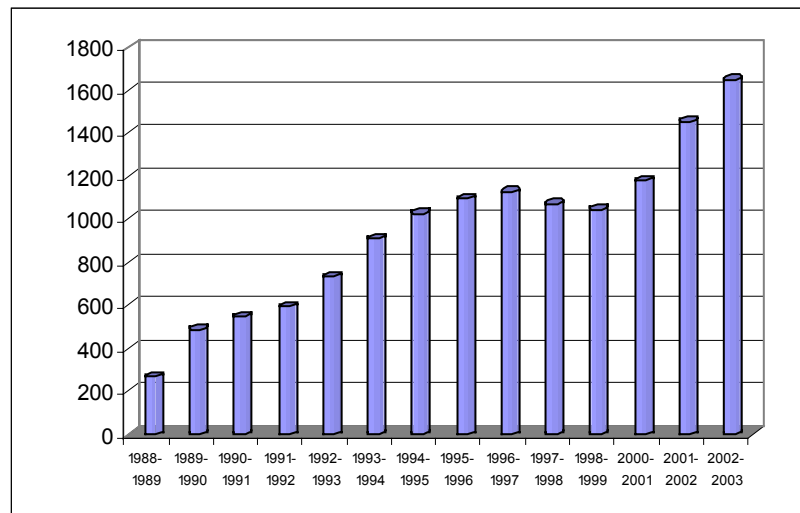
Academiejaar	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2002
Diploma's	268	486	545	594	730	912	1.026	1.094	1.127	1.071	1.045	1.180	1.455	1.649

⁴³ De tellingen voor de verschillende schooljaren zijn wat uiteenlopend: in 1997-1998 betreft het een éénmalige telling (momentopname), de cijfers van 1998-1999 hebben betrekking op het eerste semester en het aantal cursisten van 1999-2000 slaat op de referteperiode 1/9/1999 - 31/1/2000.

Bron : Statistische jaarboeken Vlaams Onderwijs, Departement Onderwijs.

⁴⁴ Door het decreet volwassenenonderwijs is er vanaf het schooljaar 1999-2000 een andere wijze van registratie van cursisten. Het aantal getuigschriften afgeleverd binnen de referteperiode wordt geteld. Deze gewijzigde gegevensopvraging heeft tot gevolg dat er een breuk is in de historische gegevens. De gegevens vanaf 1/9/1999 kunnen niet meer vergeleken worden met deze van vroegere jaren. In 1999-2000 was er een overgangperiode en werd er geregistreerd in een beperkte referteperiode (1/9/1999 – 31/1/2000). Vanaf 2000-2001 hebben het aantal afgeleverde getuigschriften betrekking op de volledige referteperiode (van 1 februari x tot 31 januari x+1).

Figuur 40 – Het aantal afgeleverde getuigschriften pedagogische bekwaamheid

2.2.1.4. Doorstroming van lerarenopleiding naar onderwijssector

Uiteraard zal niet elke afgestudeerde van een lerarenopleiding voor een job binnen onderwijs kiezen. Er gebeurt een wegvloei van potentieel naar andere sectoren. Dit komt verhoudingsgewijs meer voor bij de nieuwe leraren van de academische dan van de initiële lerarenopleiding, een gevolg dat samenhangt met de doelgerichtheid van de vooropleiding : de initiële lerarenopleiding is specifiek voorbereidend op een job als lesgever, terwijl de aggregaatsopleiding aan de universiteit slechts een klein, losstaand onderdeel van de hoofdopleiding is. Dit maakt dat de leraren gvso groep 2 bredere perspectieven hebben op de arbeidsmarkt.

Opvallend is wel dat deze groep een hogere gevoeligheid voor de algemene conjunctuurtoestand vertoont: hoe moeilijker de economie het heeft, hoe meer gekozen wordt voor een zekere job in de onderwijswereld.

De laatste jaren wordt de kloof tussen de twee echter geleidelijk aan gedicht.

Tabel 60 - Doorstromingspercentages⁴⁵ van de lerarenopleiding naar een job binnen onderwijs

Doorstroming	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
gvso groep 1	85%	85%	81%	79%	81%	85%	75%
gvso groep 2	46%	44%	50%	59%	66%	68%	56%

⁴⁵ Bron : cel EPD, Departement Onderwijs

2.2.1.5. Uitstroom van jonge leerkrachten

Het departement Onderwijs⁴⁶ heeft een onderzoek verricht naar de uitstroom van jonge leerkrachten binnen 5 jaar na indiensttreding in het onderwijs. Het project heeft de status van de groep jonge interimarissen op 1 januari 1995 vergeleken met die in oktober 1999. Ditzelfde gegeven is in 2001 en 2003 opnieuw onderzocht.

Onderstaande tabellen geven aan dat 30% van de jonge leerkrachten na 5 jaar uit het gewoon secundair onderwijs is verdwenen. Dit cijfer is over de periodes heen constant gebleven.

In het buitengewoon secundair onderwijs heeft zich eerst een lichte daling van 29% in 1999 naar 23% in 2001 voorgedaan, maar is het percentage uitstromers in 2003 terug gestegen tot 37%.

Vermoedelijk gaat het hierom personen die het onderwijs vaarwel zeggen omdat gebleken is dat lesgeven toch niet hun roeping is. Anders zouden ze niet volledig uit onderwijs verdwijnen, maar van school veranderen.

Tabel 61 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 1999)

Percentage uitstroom 1999	gem.ond.	off. gesubs. ond.	vrij gesubs.ond.	gemiddeld
gewoon sec	37%	38%	26%	30%
buitengewoon sec	23%	37%	29%	29%

Tabel 62 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 2001)

Percentage uitstroom 2001	gem.ond	off. gesubs. ond	vrij gesubs.ond	gemiddeld
gewoon sec	36%	31%	28%	30%
buitengewoon sec	27%	37%	20%	23%

Tabel 63 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 2003)

Percentage uitstroom 2003	gem.ond.	off. gesubs. ond.	vrij gesubs.ond.	gemiddeld
gewoon sec	32%	35%	27%	30%
buitengewoon sec	39%	43%	35%	37%

Voor **Brussel** is dit onderzoek vanaf 2001 afzonderlijk verricht omwille van de sterke afwijking van de andere provincies.

Meer dan het dubbele - namelijk 62% - dan de rest van Vlaanderen is na 5 jaar niet meer terug te vinden in het gewoon secundair onderwijs. Voor het buitengewoon secundair is het percentage uitstroom een stuk gedaald en ligt zelfs lager dan het gemiddelde van Vlaanderen.

Als mogelijke redenen voor deze sterke afwijking kan gedacht worden aan kenmerken en/of vooroordelen van het stedelijk milieu, zoals:

- het aanzienlijke aandeel van anderstalige leerlingen in de Nederlandstalige scholen;
- de stadsvlucht van leerlingen en leerkrachten.

⁴⁶ Bron : afdeling Begroting en Gegevensbeheer, departement Onderwijs

In vergelijking met 2001 is er in 2003 een lichte daling opgetekend van de uitstroom uit het onderwijs binnen 5 jaar na indiensttreding.

Hiertoe kunnen een aantal recente initiatieven hebben bijgedragen :

- mediacampagne "In Brussel kan je als leerkracht wonderen doen";
- begeleiding via het nascholingscentrum Brussel;
- nieuwe onderwijsinitiatieven die rond de taalheterogeniteit in de Brusselse scholen werken (Brussels Curriculum);
- appreciatie voor de Brusselse leerkrachten vanuit de Vlaamse Gemeenschapcommissie (bijzondere evenementen);
- studenten aan de lerarenopleiding kennis laten maken via een stage in een Brusselse school.

Tabel 64 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 2001)

Percentage uitstroom Brussel 2001	gemeenschaps onderwijs	officieel gesubsidieerd onderwijs	vrij gesubsidieerd onderwijs	gemiddeld
gewoon sec	70%	80%	63%	67%
buitengewoon sec	0%	0%	43%	40%

Tabel 65 – uitstroom binnen 5 jaar na indiensttreding (okt 2003)

Percentage uitstroom Brussel 2003	gemeenschaps onderwijs	officieel gesubsidieerd onderwijs	vrij gesubsidieerd onderwijs	gemiddeld
gewoon sec	67%	68%	57%	62%
buitengewoon sec	33%	0%	36%	31%

2.2.1.6. Prognose van het aanbod

In het secundair onderwijs is het – in tegenstelling tot in het basisonderwijs – veel moeilijker om een prognose te maken van de toekomstige instroom op de arbeidsmarkt vanuit de lerarenopleidingen. Het opleidingsaanbod is immers veel meer gediversifieerd en verloopt veel minder via vastgelegde trajecten (studiejaren).

Enkel voor de **initiële lerarenopleidingen** aan de hogescholen (gvso groep 1) kan tot en met 2006-2007 een vrij betrouwbare prognose worden gemaakt.

Voor de **academische initiële lerarenopleidingen, de initiële lerarenopleiding van academisch niveau** en de **GPB-opleidingen**⁴⁷ gaan wij uit van de hypothese dat de jaarlijkse instroom op de arbeidsmarkt gedurende bovengenoemde tijdsspanne constant blijft. Dit omwille van technische redenen : immers de inschrijvingscijfers laten ons voor deze groep maar toe 1 jaar verder te voorspellen.

Gezien de niet-aflatende stijging aan inschrijvingen kunnen we echter vermoeden dat deze instromen ook zullen toenemen.

Bijkomend moet worden opgemerkt dat heel wat van deze studenten tijdens hun opleiding reeds aan het werk zijn in het onderwijs. Concrete cijfers zijn hierover niet bekend.

Berekening van de prognose:

Op basis van de inschrijvingen kunnen we voorspellen hoeveel nieuwe studenten zullen afstuderen in de komende jaren:

van de eerstejaars **gvso-groep 1** van 2001-2002 belandden er 49,7% in het laatste jaar. Passen we dit percentage toe op de eerstejaars van 2002-2003 dan betekent dit dat er in academiejaar 2004-2005 ongeveer 1.988 studenten in het laatste jaar zullen zitten. Van dit aantal zal ongeveer 95% effectief slagen, wat een resultaat van 1.888 nieuw gediplomeerden voor dat jaar geeft. Deze afgestudeerden zullen beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt vanaf schooljaar 2005-2006.

Op analoge wijze worden de mogelijke instromen voor de andere jaren berekend.

Zoals blijkt uit 2.2.1.4 en 2.2.1.5 moet bovendien rekening gehouden worden met de doorstromings- en het uitstroompercentages.

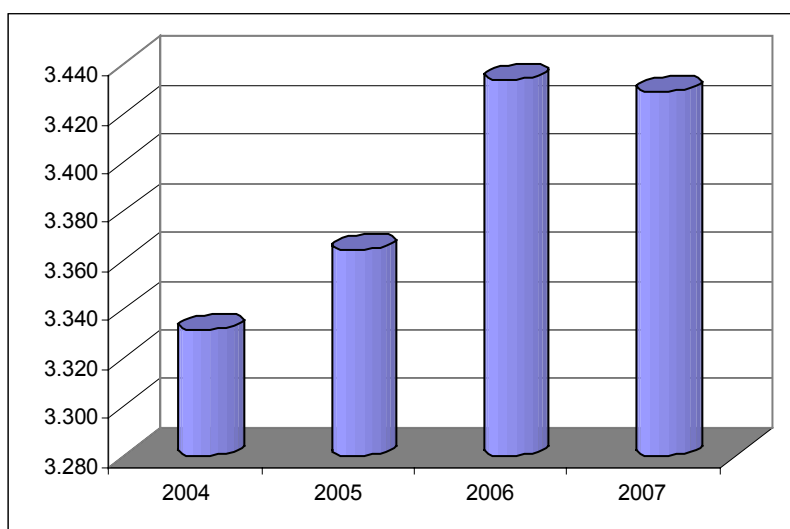
Trekken we de doorstromingspercentages van 1998 door (81% voor gvso-groep 1 en 50% voor gvso-groep 2; voor de afgestudeerden van de GPB-opleiding gaan we ervan uit dat zij voor 100% doorstromen) én het uitstroompercentage van 2001 (30%; niet toegepast op de GPB-opleiding), dan verkrijgen we de volgende resultaten van mogelijke instroom op de arbeidsmarkt in de onderstaande tabel.

⁴⁷ Het aantal inschrijvingen voor een GPB-opleiding omvat de hele groep binnen een bepaalde referentieperiode, dus over de hele opleidingscyclus heen. Deze verloopt immers in modules en is gespreid over meerdere jaren.

Tabel 66 - Prognose van het aanbod aan leraren secundair onderwijs over 2004-2007.

Extra aanbod leraren SO	2003 <i>reëel</i>	2004	2005	2006	2007	Totaal '04-'07
Instroom "gvso groep 1" op arbeidsmarkt	1.029	1.038	1.070	1.140	1.196	
Instroom "gvso groep 2" acad.initiële lerarenopl.	507	507	507	507	446	
Instroom "gvso groep 2" initiële lerarenopl.	138	138	138	138	138	
Instroom GPB-afgestudeerden op arbeidsmarkt	1.649	1.649	1.649	1.649	1.649	
Prognose van het jaarlijkse aanbod	3.322	3.331	3.364	3.433	3.429	13.558

Figuur 41 - Prognose van het aanbod aan leraren secundair onderwijs over 2004-2007.

2.2.2. Werkzoekende leraren ingeschreven bij de VDAB⁴⁸

De cijfers in dit onderdeel slaan op de niet-werkende werkzoekende leraars die onderwijs als eerste keuze hebben opgegeven. Ook schoolverlaters maken van deze groep deel uit: het gaat dan om pas afgestudeerde leerkrachten zonder werkervaring.

Deeltijdse tijdelijke personeelsleden die kandidaat zijn voor een voltijdse betrekking, en zich ook als werkzoekend bij de VDAB inschrijven, zijn in dit overzicht niet opgenomen. Deze groep is vervat onder punt 2.2.4. (stille reserve)

2.2.2.1. Jaarlijkse evolutie 1993-2003

Het aantal leraren **gvso-groep 1** onderwijs dat in september van elk jaar werkloos is, daalde van 1993 tot 2001 ononderbroken. In september 2001 bedraagt dit aantal nog maar 43% van het totaal in 1993.

In 2002 is er echter een ommekeer in deze gunstige evolutie. In september 2003 reikt het werkloosheidspercentage van de leraren gvso-groep 1 terug tot 81% van dat in 1993.

⁴⁸ Bron: databanken van de VDAB

Het aantal werkzoekende leerkrachten voor het **gvso-groep 2** onderwijs bleef over de periode 1993-2000 nagenoeg constant, met een tussentijdse daling in de periode 1997-1999⁴⁹. September 2001 kent een spectaculaire toename van het aantal werkzoekende leerkrachten gvso-groep 2. Mogelijke verklaringen voor deze wijziging zijn enerzijds de grotere conjunctuurgevoeligheid van het aanbod aan licentiaten en anderzijds moet de bedenking gemaakt worden dat licentiaten zich vaker en vroeger inschrijven bij de VDAB. Ondermeer doordat de drempel tot inschrijven is verlaagd door het gebruik van internet en de wis-computers.

In september 2002 en 2003 wordt de dalende tendens van voor 2001 terug sterk verdergezet.

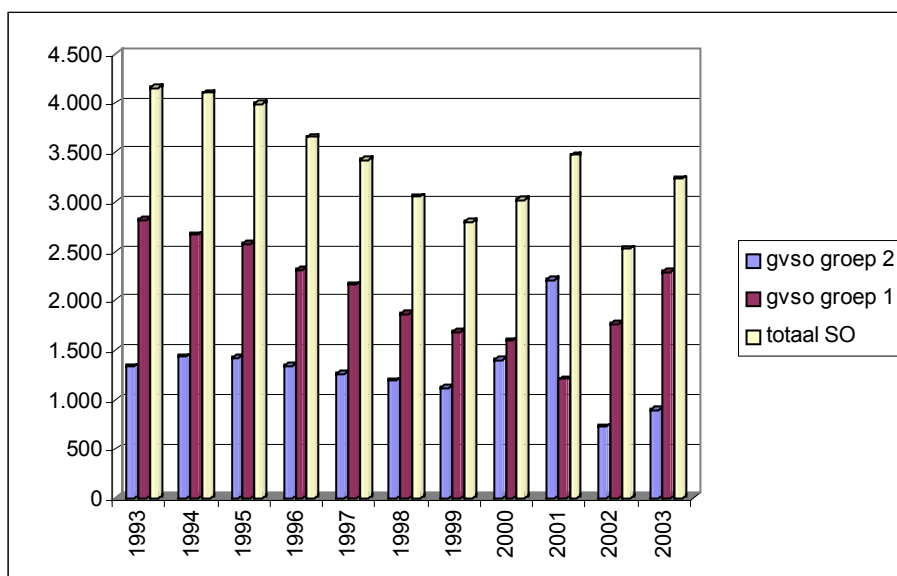
Werkzoekende leraren SO in september

De cijfers tonen het aantal werkzoekende leerkrachten in de maand september van het jaar over de periode 1993-2003.

Tabel 67 - Evolutie van het aantal werkzoekende leraren in september

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
gvso groep 2	1.331	1.433	1.419	1.342	1.262	1.188	1.115	1.395	2.210	724	896
gvso groep 1	2.821	2.667	2.574	2.311	2.163	1.863	1.680	1.593	1.207	1.762	2.291
Leraar BSO								29	58	39	50
Totaal secundair	4.152	4.100	3.993	3.653	3.425	3.051	2.795	3.017	3.475	2.525	3.237
Uitgedrukt in % tov 1993											
gvso groep 2	100%	108%	107%	101%	95%	89%	84%	105%	166%	54%	67%
gvso groep 1	100%	95%	91%	82%	77%	66%	60%	56%	43%	62%	81%
Leraar BSO											
Totaal secundair	100%	99%	96%	88%	82%	73%	67%	73%	84%	61%	78%

Figuur 42 – Het aantal werkzoekende leraren in september

⁴⁹ Deze tijdelijke daling kan wellicht deels verklaard worden door de benoemingsstop van 1996 tot 1998 die uitdrukkelijk in de media geweest is en een afschrikkende effect op werkzoekende leraren gehad kan hebben.

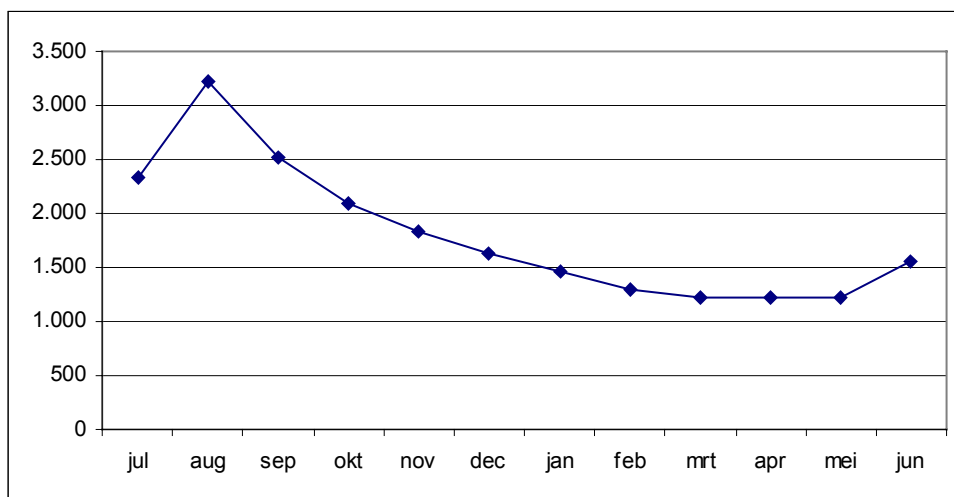
2.2.2.2. Maandelijks evolutie

Bekijken we de cijfers van het aantal werkloze leerkrachten op maandbasis, dan zien we een steeds terugkerende evolutie in de loop van het schooljaar. Dat er een duidelijke correlatie is tussen de maandelijks schommelingen van de werkzoekenden en de evolutie van de interimaire werkgelegenheid in de loop van het schooljaar, blijkt uit figuur 46.

Tabel 68 - Maandelijks evolutie van alle *niet werkende werkzoekende leraren secundair onderwijs* - absolute cijfers

NWWZ	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
1997-1998			3.425	2.802	2.312	2.501	1.891	1.761	1.481	1.513	1.331	1.725
1998-1999	3.024	3.756	3.051	2.263	1.979	2.211	1.668	1.598	1.402		1.265	1.632
1999-2000			2.795	1.971	1.723	1.822	1.482	1.241	1.133	1.270	1.129	1.607
2000-2001	3.318	4.141	3.017	2.095	1.577	1.637	1.442	1.278	1.223	1.204	1.117	1.416
2001-2002	2.650	3.566	3.475	2.740	1.924	1.930	1.637	1.254	1.150	1.093	1.095	1.271
2002-2003	2.326	3.216	2.525	2.093	1.837	1.622	1.465	1.290	1.213	1.227	1.223	1.558

Figuur 43 - Maandelijks evolutie alle niet werkende werkzoekende leraren SO in 2002-2003

Tabel 69 - Maandelijks evolutie *niet werkende werkzoekende leraren secundair onderwijs* - procentueel ten opzichte van september

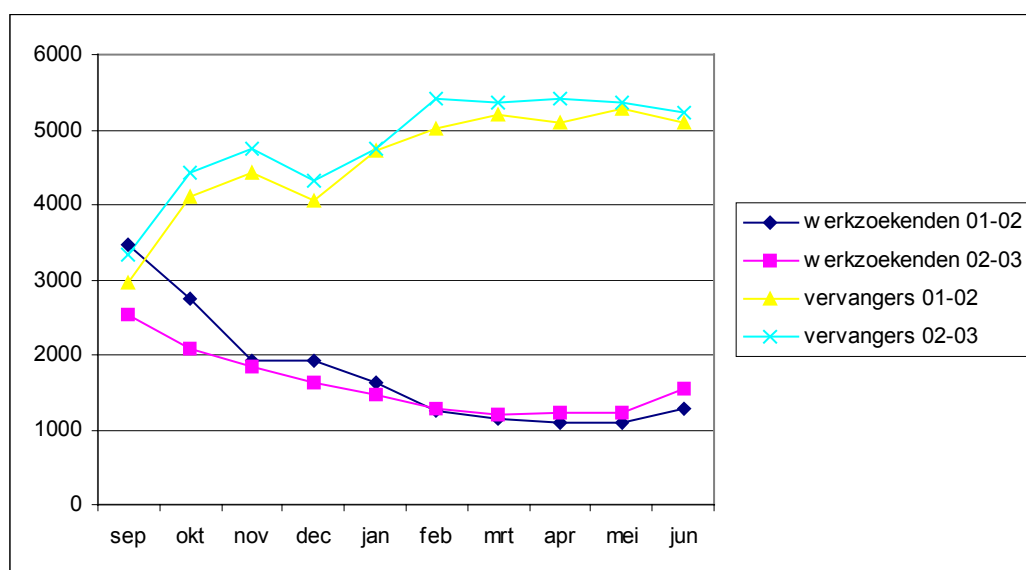
NWWZ	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
1997-1998	100%	82%	68%	73%	55%	51%	43%	44%	39%	50%
1998-1999	100%	74%	65%	72%	55%	52%	46%		41%	53%
1999-2000	100%	71%	62%	65%	53%	44%	41%	45%	40%	57%
2000-2001	100%	69%	52%	54%	48%	42%	41%	40%	37%	47%
2001-2002	100%	79%	55%	56%	47%	36%	33%	31%	32%	37%
2002-2003	100%	83%	73%	64%	58%	51%	48%	49%	48%	62%

Binnen de categorie van “niet werkende werkzoekende leerkrachten met onderwijs als eerste keuze” kan de categorie van de pas afgestudeerden nog apart worden genomen. Een vergelijking tussen tabel 62 en 63 geeft aan dat de groep schoolverlaters de groep is die het snelst uit de VDAB-reserve verdwijnt: in november is de helft van de in september nog werkloze schoolverlaters intussen aan het werk.

Tabel 70 - Maandelijks evolutie van de schoolverlaters leraren secundair onderwijs - procentueel ten opzichte van september

Schoolverlaters	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
1997-1998	100%	78%	58%	59%	38%	31%	24%	20%	12%	9%
1998-1999	100%	72%	56%	56%	39%	34%	28%	44%	14%	14%
1999-2000	100%	64%	50%	49%	35%	27%	20%	23%	15%	22%
2000-2001	100%	61%	41%	37%	28%	23%	21%	19%	10%	16%
2001-2002	100%	78%	45%	36%	26%	18%	17%	16%	13%	19%
2002-2003	100%	69%	52%	42%	32%	24%	19%	16%	10%	24%

Figuur 44 - Maandelijks evolutie van de niet werkende werkzoekende leraren secundair onderwijs, gelinkt aan de interimaire werkgelegenheid in het secundair onderwijs.

2.2.2.3. Overzicht per provincie

In het VDAB-aanbod van werkzoekende leraren secundair onderwijs zijn er belangrijke regionale verschillen.

Leraars gvso-groep 1

Tot september 2001 was er een vermindering van het aantal werkzoekende leraren gvso-groep 1 in alle provincies. Vanaf september 2002 is deze positieve evolutie echter gewijzigd en dit over alle provincies heen.

In september 2003 zien we opnieuw een toename van het aantal werkloze leraren gvso-groep 1.

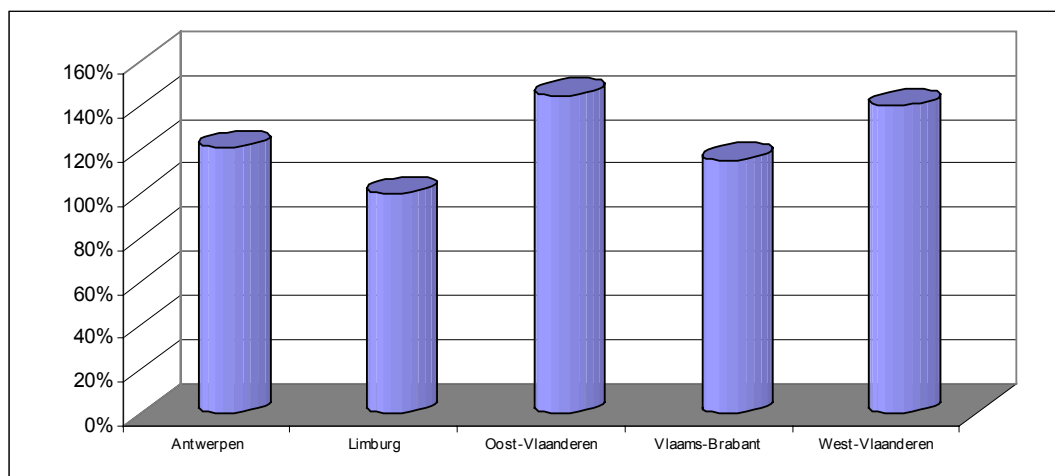
In vergelijking met de toestand 5 jaar geleden hebben vooral Oost- en West-Vlaanderen achteruit geboerd. Limburg zit op eenzelfde niveau.

Bekijken we de verhouding van het aandeel in het aantal leerlingen ten opzichte van het aandeel in het aantal werkzoekenden, dan blijkt uit onderstaande grafiek (fig. 46) dat West-Vlaanderen en in mindere mate ook Antwerpen een positieve balans hebben. Oost-Vlaanderen en Limburg scoren minder goed op dit vlak.

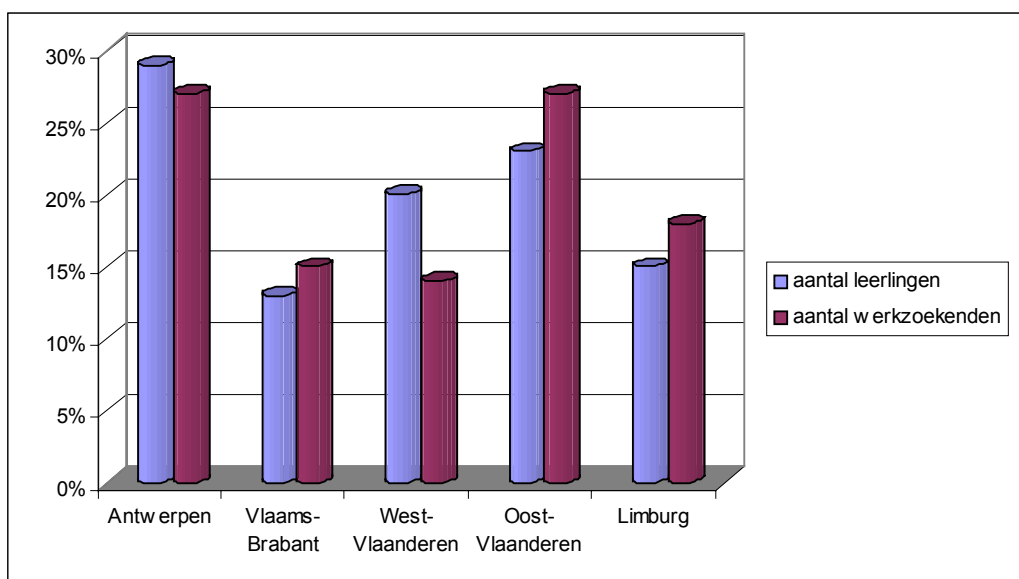
Tabel 71 - Werkzoekende leraren gvso-groep 1 per provincie - absolute cijfers

gvso-groep 1	Antwerpen	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	TOTAAL
sep/98	498	403	388	313	261	1.863
sep/99	434	357	361	251	277	1.680
sep/00	415	330	331	252	265	1.593
sep/01	358	216	277	189	167	1207
sep/02	472	314	469	262	245	1.762
sep/03	602	402	561	361	365	2291
Stijgings% tov sept 98	121%	100%	145%	115%	140%	123%

Figuur 45 – Werkzoekende leraars gvso-groep 1 per provincie

Figuur 46 – Werkzoekende leraars gvso-groep 1 (sept. 2002) per provincie in relatie tot het aantal leerlingen (feb 2003)⁵⁰

Leraars gvso-groep 2

In absolute aantallen is het werkloosheidscijfer van de leraren gvso-groep 2 het voorbije jaar in alle provincies lichtjes gestegen, maar in verhouding tot 5 jaar geleden is er een gemiddelde daling van 25%.

Als we de 2 laatste jaren samen bekijken ten opzichte van 2001 zien we wel een opvallende daling van het aantal werkloze licentiaten. Vermoedelijk zijn de woelige tijden in de privé-sector hier niet vreemd aan.

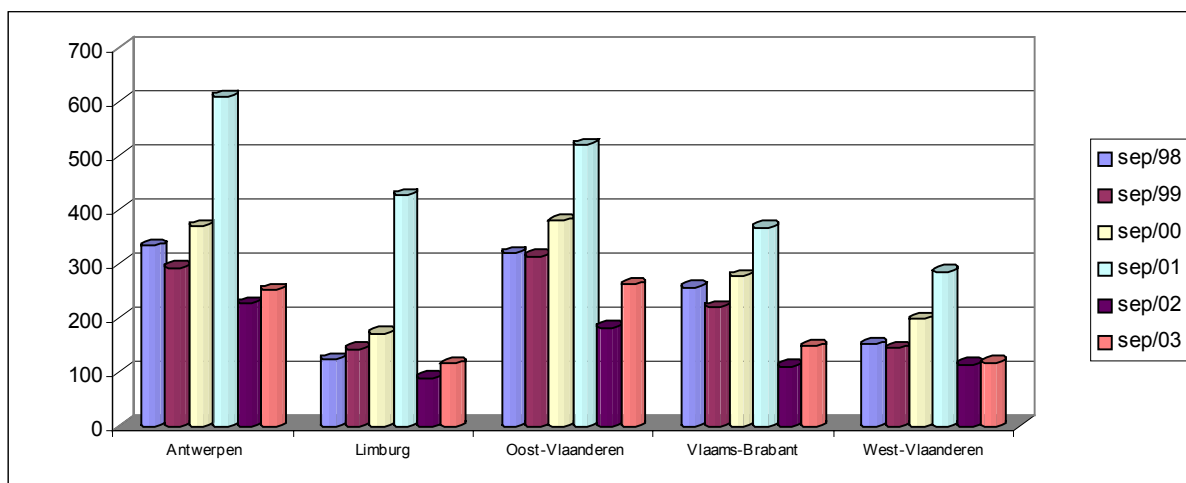
In relatie tot het aantal leerlingen beschikken Vlaams-Brabant, Oost-Vlaanderen en Antwerpen over het hoogst aantal werkzoekenden leraren gvso-groep 2, Limburg en West-Vlaanderen over het laagste aantal.

Tabel 72 – Werkzoekende leraars gvso-groep 2 per provincie - absolute cijfers

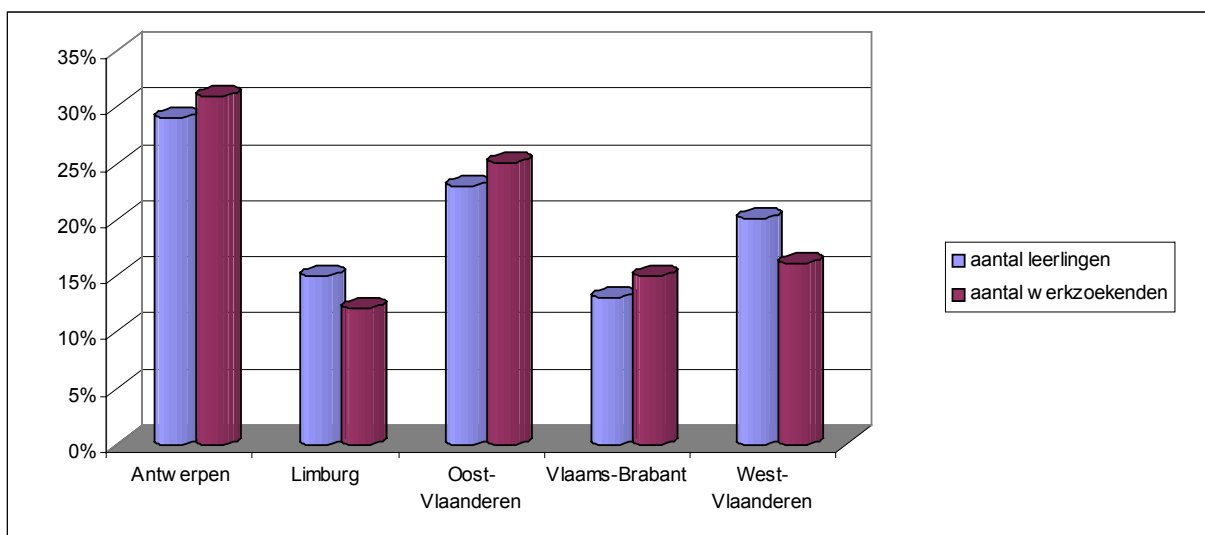
gvso groep 2	Antwerpen	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	TOTAAL
sep/98	333	124	321	257	151	1186
sep/99	293	143	314	221	144	1.115
sep/00	371	171	379	277	197	1.395
sep/01	609	427	520	368	286	2.210
sep/02	228	89	182	111	114	724
sep/03	253	115	262	148	118	896
Dalings% tov sept 98	76%	93%	82%	58%	78%	76%

⁵⁰ Om de verhouding van het aantal leerlingen te berekenen worden de leerlingen van het lager en hoger secundair onderwijs samengeteld per provincie. Dit zijn de leerlingenaantallen zoals opgenomen in het Statistisch Jaarboek Vlaams Onderwijs, 2002-2003, Departement Onderwijs.

Figuur 47 – Werkzoekende leraars gvso-groep 2 per provincie

Figuur 48 – Werkzoekende leraars gvso-groep 2 (sept. 2002) per provincie in relatie tot het aantal leerlingen (feb 2003)

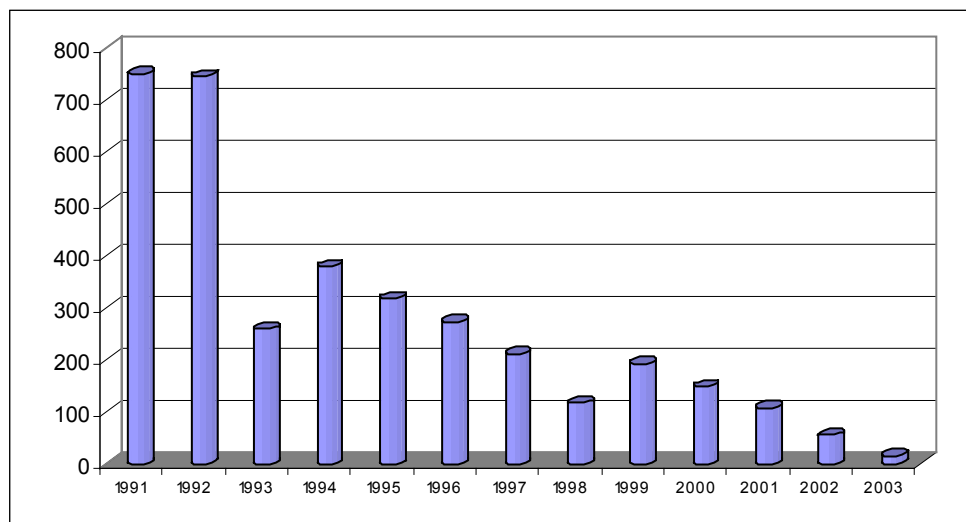
2.2.3. Boventallige leraars secundair onderwijs

De boventallige leraars vormen de groep van vastbenoemden die na de werkzaamheden van de verschillende reffectatiecommissies, zonder betrekking zijn gebleven. Deze groep is enorm gedaald, tot op een niveau van nog slechts 2% ten opzichte van 1991-1992⁵¹.

Tabel 73 – Evolutie van het aantal personeelsleden TBS/OB in het secundair onderwijs – uitgedrukt in bft

Schooljaar	Totaal aantal	Evolutie in %
1991	750	100%
1992	745	99%
1993	259	35%
1994	379	51%
1995	318	42%
1996	273	36%
1997	211	28%
1998	116	15%
1999	192	25%
2000	149	20%
2001	108	14%
2002	55	7%
2003	15	2%

Figuur 49 – Evolutie van het aantal personeelsleden TBS/OB in het secundair onderwijs

⁵¹ De stijging in schooljaar 1999-2000 ten opzichte van schooljaar 1998-1999 is toe te schrijven aan de nieuwe werking via scholengroepen in het gemeenschapsonderwijs en scholengemeenschappen in het secundair onderwijs. Bron: secretariaat van de Vlaamse reffectatiecommissie, Departement Onderwijs.

2.2.4. De stille reserve⁵²

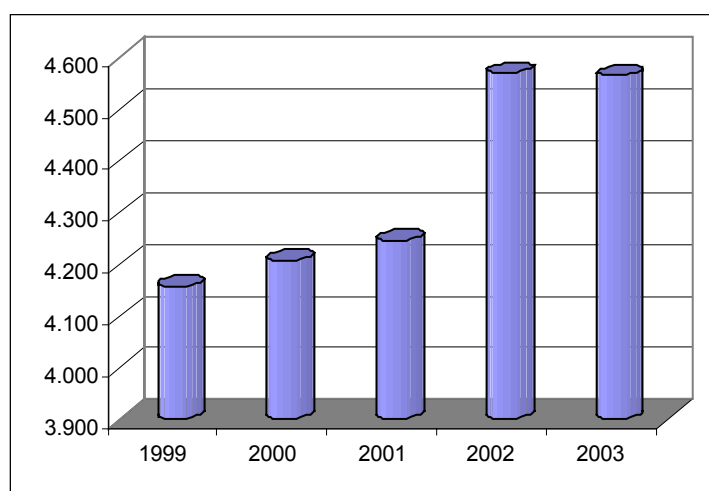
Onder de stille reserve verstaan wij: de ruimte waarover tijdelijke personeelsleden beschikken om meer te gaan werken.⁵³ Uiteraard is dit maar een “theoretische” reserve, omdat kan worden aangenomen dat niet iedereen meer wil of kan presteren.

Hierbij wordt geen rekening gehouden met de groep vastbenoemde leerkrachten die een onvolledige opdracht uitoefenen. De marge om “meer te gaan werken” is hier immers vrij beperkt: in het secundair onderwijs presteert een vastbenoemde leraar gemiddeld bijna 83% van een voltijdse opdracht. En wie vastbenoemd is en deeltijds werkt, kiest hier meestal vrijwillig voor via een verlof of afwezigheid voor verminderde prestaties.

Tabel 74 – Potentieel van de stille reserve van tijdelijke personeelsleden in het secundair onderwijs - uitgedrukt in bft⁵⁴

Potentieel stille reserve	1999	2000	2001	2002	2003
Aantal personen (zuiver tijdelijk)	11.718	12.612	12.801	14.086	14.866
Gemiddelde opdracht tijdelijk personeelslid	64,50%	66,60%	66,80%	67,60%	69,30%
Aantal bft's reserve	4.158	4.207	4.245	4.570	4.565

Figuur 50 - Potentieel van de stille reserve van tijdelijke personeelsleden in het secundair onderwijs - uitgedrukt in bft

De voorbije jaren zijn meer tijdelijke personen in het secundair onderwijs tewerkgesteld, zowel uitgedrukt in personen als in bft's. In De gemiddelde opdracht van een zuiver tijdelijk personeelslid is in de periode 1999-2003 met 5% gestegen. De toename van het aantal tijdelijke leraren in het secundair onderwijs, zorgt voor een stijging van de theoretische stille reserve, maar wordt een beetje afgeremd door de toename van de gemiddelde opdracht van een tijdelijk personeelslid.

⁵² Beperkt tot het onderwijzend en bestuurspersoneel, exclusief de geco's, tbs 58+ en tbs wegens ziekte.

⁵³ Het kan dan gaan om tijdelijke personeelsleden die een deeltijdse opdracht uitoefenen of om tijdelijke personeelsleden die maar voor een beperkte duur zijn aangesteld.

⁵⁴ Geraamd op basis van de vergelijking tussen het aantal zuiver tijdelijke personeelsleden en het aantal budgettaire voltijdse equivalenten verkregen op basis van tijdelijke opdrachten – situatie in januari van elk schooljaar.

Scholen maken echter niet optimaal gebruik van deze arbeidsreserve van tijdelijke leerkrachten. De extra werkgelegenheid die ontstaat door vervangingen in de loop van het schooljaar, werd in 2002-2003 opgevangen:

- voor 73% door meer tijdelijke interimarissen aan het werk te stellen;
- voor 27% door elke interimaris gemiddeld meer te laten werken.

Tabel 75 - Gebruik van de stille reserve bij invulling van interim-vacatures in het secundair onderwijs

Gebruik van de stille reserve	sep/03	apr/04	Extra interim-vacatures in bft	Opgevangen door extra personeel	Opgevangen door meer prestatie = stille reserve
bft's	1.337	3.300	1.963 (=100%)		
personen	2.543	4.462		1.419 (=73%)	
gemiddelde opdracht interimaris	53%	74%			544 (=27%)

Op het eerste zicht is dit onlogisch: men kan verwachten dat scholen de extra uren in de eerste plaats toekennen aan de leerkrachten die al bij hen in dienst zijn – en die zij goed kennen. Dit wordt overigens zo opgelegd in het personeelsstatuut (via de voorrangsregeling).

Mogelijke verklaringen hiervoor zijn:

- het uurrooster van de leerkracht die al lesgeeft maar nog deeltijds ter beschikking staat, past niet in het uurrooster van de vacature;
- vakinhoudelijk: de bevoegdheden van de kandidaat corresponderen niet met de gevraagde kwalificaties;
- een onvolledige opdracht dicht bij huis geniet de voorkeur boven een volledige opdracht waarvoor een verre verplaatsing noodzakelijk is;
- het gebrek aan mobiliteit tussen netten en inrichtende machten/scholengemeenschappen;
- de mogelijkheid dat veel tijdelijke (jongere) personeelsleden er bewust voor kiezen om niet voltijds te gaan werken, wegens gezinsredenen of andere persoonlijke motieven;
- vraag en aanbod op de onderwijsarbeidsmarkt zijn misschien niet voldoende transparant.

2.2.5. Instroom vanuit andere sectoren

Ook de groep van neveninstromers uit andere sectoren dan onderwijs maakt een beïnvloedende factor uit die niet over het hoofd gezien kan worden. Hiermee worden zowel de mensen bedoeld die een lerarenopleiding gevolgd hebben, maar niet naar het onderwijs doorgestroomd zijn, als mensen die geen leraar zijn van opleiding en elders werkten, maar dit wel willen worden en na het volgen van een GPB-cursus hiertoe gerechtigd zijn.

Het is een groep die mee het aanbod bepaalt, maar waarop we maar voor een deel zicht hebben, zij het de mensen die een GPB-opleiding volgen. Over de leraren die voorheen geen job in het onderwijs hebben uitgeoefend, maar na een aantal jaren wel beslissen de overstap te doen, bestaan er geen cijfers.

2.3. Indicatoren van het huidige tekort

2.3.1. Een ontoereikende reserve voor de interim

Een tekort op de arbeidsmarkt ontstaat wanneer het aanbod niet langer volstaat om de vraag naar arbeidskrachten op te vangen.

De vraag naar personeel is onderhevig aan belangrijke schommelingen in de loop van het schooljaar. De arbeidsreserve moet groot genoeg zijn om aan de vraag te voldoen op elk ogenblik van het schooljaar: m.a.w. op elk tijdstip van het schooljaar moeten alle secundaire scholen kunnen rekenen op kwaliteitsvolle invulkrachten.

Om deze eerste indicator te berekenen maken wij een vergelijking tussen de noodzakelijke arbeidsreserve (het kader van de vervangingspool) en de reële arbeidsreserve (de invulling van de vervangingspool, aangevuld met het aantal VDAB-werkzoekenden) eind september. De “noodzakelijke” arbeidsreserve wordt berekend op basis van de gemiddelde vervangingsbehoefte.

2.3.1.1. De vervangingspool

De leerkrachten die zijn opgenomen in de vervangingspool ontvangen vanaf hun aanstelling in de ankerschool een salaris tot het einde van het schooljaar, en dit ongeacht hun effectieve tewerkstelling in korte vervangingen. In de periodes dat ze geen afwezige leerkracht moeten vervangen, krijgen ze andere pedagogische taken in hun ankerschool.

Structuur van de vervangingspool

De grootte van de pool werd in 2003-2004 vastgelegd op 2.765 plaatsen, verdeeld over 22 algemene vakken, 34 technische en praktische vakken en 15 vakken in het BuSO. Als werkingsgebied voor de pool is Vlaanderen (inclusief Brussel) opgedeeld in 44 zones.

Overzicht per vak

In onderstaande tabellen wordt een overzicht gegeven van de verdeling van de plaatsen en de invulling ervan over de verschillende soorten vakken.

Algemene vakken

De knelpunten bij de algemene vakken om in vervanging te voorzien, zijn de volgende:

- katholieke godsdienst
- Nederlands

Tabel 76 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de algemene vakken SO in 2003-2004⁵⁵

Algemene vakken	Aanbod	Vraag	V-A
Aardrijkskunde	51,45	52	0,55
Biologie	30,5	30,5	0
Chemie	19	19	0
Duits	8,5	8,5	0
Economie	86	86	0
Engels	107,5	107,5	0
Frans	283,25	292	8,75
Fysica	38	38	0
Geschiedenis	75,5	75,5	0
Godsdienst	85,65	159,5	73,85
Informatica	45,5	45,5	0
Klassieke Studiën	1	1	0
Latijn	13	13	0
Lichamelijke Opvoeding	183,5	183,5	0
Muzikale Opvoeding	12,5	12,5	0
Natuurwetenschappen	5	5	0
Nederlands	397,4	433	35,6
Niet-confessionele zedenleer	13,4	22	8,6
Plastische Opvoeding	38	38	0
Project algemene vakken	69,55	71,5	1,95
Wetenschappelijk Werk	2,5	2,5	0
Wiskunde	336,2	347	10,8

Technische en praktische vakken

Voor de technische en praktijkvakken komt de grootste moeilijkheid om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen voor bij:

- hout
- ziekenhuisverpleegkunde

Tabel 77 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de technische en praktijkvakken SO in 2003-2004⁵⁶

Technische en praktische vakken	Aanbod	Vraag	V-A
Algemene verpleegkunde	34,45	35	0,55
Autotechniek	5	5	0
Bakkerij	1	1	0
Beeldende vorming	2	2	0
Bio-esthetiek	1,5	1,5	0
Bouw	5	5	0
Carrosserie	1	1	0
Dactylografie	1	1	0
Dameskappen	12,5	13	0,5
Elektriciteit	46,5	46,5	0
Elektromechanica	0,5	0,5	0
Elektronica	2	2	0

⁵⁵ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

⁵⁶ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

Grafische technieken	7	7	0
Herenkappen	0,5	0,5	0
Hotel	14,25	14,5	0,25
Hout	33,05	38	4,95
Huishoudkunde	53,1	56	2,9
Kantoortechnieken	1,5	1,5	0
Kleding	17	17,5	0,5
Landbouw	1,5	1,5	0
Lassen-constructie	3	3	0
Maatschappelijke vorming	9,5	9,5	0
Mechanica	72,5	72,5	0
Nijverheidstechnieken	4	4	0
Opvoedkunde	11	11	0
Publiciteitstekenen	2,5	2,5	0
Schilderen en decoratie	2,5	2,5	0
Schrijnwerkerij	1	1,5	0,5
Technologische opvoeding	82	82,5	0,5
Tuinbouw	3	3	0
Verkoop	0,5	0,5	0
Verzorging	39,25	40	0,75
Voeding	1,5	1,5	0
Ziekenhuisverpleegkunde	11,5	16	4,5

Vakken in het BuSO

In het BuSO stelt een toestand van tekorten zich minder. De vraag is er in absolute aantallen ook minder groot. Voor leraren hout en metaal is het iets moeilijker om voldoende vervangers te vinden.

Tabel 78 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor het buitengewoon secundair onderwijs in 2003-2004⁵⁷

BuSO	Aanbod	Vraag	V-A
Bgv agrarische technieken	1,5	1,5	0
Bgv bouw	1,5	1,5	0
Bgv gezinstechieken	8,15	9	0,85
Bgv haartooi/schoonheidszorgen	2,5	2,5	0
Bgv hout	7	9,5	2,5
Bgv huishoudkunde	1	1	0
Bgv metaal	9,55	11,5	1,95
Bgv katholieke godsdienst	3	3,5	0,5
Bgv nijverheidstechnieken	4	4	0
Bgv schilderen en decoratie	1	1	0
Bgv voeding	5	5	0
Bgv - OV 2	19,5	19,5	0
Niet-confessionele zedenleer	1	1	0
Asv lichamelijke opvoeding (ov1, ov2,ov3)	8	8	0
Asv algemene sociale vorming (ov1,ov2,ov3)	143	143	0

⁵⁷ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

Overzicht per regio

Als we de invulling van de pool over de provincies vergelijken, valt voornamelijk het zwakke resultaat van Brussel op met een invullingsgraad van 58% (of een tekort van 42%).

De provincies Vlaams-Brabant, Oost-Vlaanderen en Antwerpen zitten net onder het gemiddelde van 90 %. En West-Vlaanderen en Limburg kunnen vraag en aanbod meer dan voldoende op elkaar afstemmen.

Antwerpen

Voor de provincie Antwerpen is de situatie niet zo gelijklopend voor de verschillende zones als in de overige provincies. Wat duidelijk naar voren komt, is de grotere moeite in de regio rond Antwerpen stad en Mechelen om vervangers te vinden. In de Kempen zijn er quasi geen tekorten in de pool.

Tabel 79 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Antwerpen⁵⁸

Provincie Antwerpen				
zone	vraag	aanbod	V-A	%-tekort
Antwerpen	332	259	73	22%
Boom	85	63	21,5	25%
Geel	103	103	0	0%
Kalmthout	63	44	19,15	30%
Lier	77	75	1,85	2%
Brasschaat	156	127	28,65	18%
Mechelen	178	140	37,3	21%
Mol	50	50	0	0%
Mortsel	64	57	7	11%
Turnhout	95	93	2,5	3%
Totaal	1201	1010	191	13%

Brussel

In Brussel is de toestand behoorlijk geëvolueerd in positieve zin ten opzichte van een jaar geleden : het percentage ingevulde plaatsen in de nodige arbeidsreserve is verhoogd van slechts 27% naar 58%.

Tabel 80 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor Brussel⁵⁹

Brussel	vraag	aanbod	V-A	%-tekort
Totaal	154	90	64,1	42%

⁵⁸ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

⁵⁹ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

Limburg

Voor Limburg is de situatie erg comfortabel. De provinciehoofdstad uitgezonderd wordt de noodzakelijke reserve zelfs quasi volledig gehaald.

Tabel 81 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Limburg⁶⁰

Provincie Limburg				
zone	vraag	aanbod	V-A	%-tekort
Beringen	75	75	0	0%
Genk	87	87	0	0%
Hasselt	141	139	1,5	1%
Lommel	91	91	0	0%
Maasmechelen	70	70	0	0%
Sint-Truiden	59	59	0	0%
Tongeren	98	98	0,4	0%
Totaal	620	618	2	0%

Oost-Vlaanderen

Wat de zones voor de provincie Oost-Vlaanderen betreft, blijft Geraardsbergen sterk afwijken in negatieve zin. Nieuw in deze categorie zijn Ninove en op een grotere afstand Sint-Niklaas.

Tabel 82 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Oost-Vlaanderen⁶¹

Provincie Oost-Vlaanderen				
zone	vraag	aanbod	V-A	%-tekort
Aalst	84	79	5,25	6%
Deinze	65	62	3,4	5%
Dendermonde	55	51	3,95	7%
Eeklo	54	51	2,5	5%
Gent	250	219	30,85	12%
Geraardsbergen	21	15	6,1	29%
Lokeren	71	60	10,25	15%
Ninove	50	34	16,2	32%
Oudenaarde	48	41	6,7	14%
Sint-Niklaas	116	92	23,65	20%
Zottegem	36	31	4,75	13%
Totaal	848	734	114	15%

⁶⁰ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

⁶¹ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

Vlaams-Brabant

In de provincie Vlaams-Brabant - Brussel niet inbegrepen - doen zich ook twee uitersten voor : van een quasi volledige voorziening van de noodzakelijke arbeidsreserve naar tekorten tussen 38% en 46% in Halle, Vilvoorde en Dilbeek

Tabel 83 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie Vlaams-Brabant⁶²

Provincie Vlaams-Brabant				
zone	vraag	aanbod	V-A	%-tekort
Aarschot	50	50	0	0%
Dilbeek	116	71	44,7	39%
Diest	50	50	0	0%
Halle	82	45	37,5	46%
Leuven	121	119	1,3	1%
Tienen	47	47	0	0%
Vilvoorde	103	64	38,7	38%
Totaal	567	444	122	18%

West-Vlaanderen

Voor de provincie West-Vlaanderen is er een redelijk gelijklopende invulling in de verschillende zones. Enkel Ieper en Veurne blijven hardnekkig uit de toon vallen.

Tabel 84 – Vraag en aanbod in de vervangingspool voor de zones van de provincie West-Vlaanderen⁶³

Provincie West-Vlaanderen				
zone	vraag	aanbod	V-A	%-tekort
Brugge	211	205	5,6	3%
Ieper	50	45	4,95	10%
Kortrijk	138	131	6,8	5%
Oostende	86	84	1,9	2%
Roeselare	89	88	1,3	1%
Torhout	43	42	1,5	3%
Veurne	54	50	3,85	7%
Waregem	50	48	1,9	4%
Totaal	720	692	28	4%

⁶² Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

⁶³ Bron : VDAB, gegevens van april 2004.

2.3.1.2. Overwerk (en bijbetrekking)

Als in de vervangingspool geen geschikte vervanger wordt gevonden, kan een personeelslid worden belast met overwerk of een bijbetrekking uitoefenen. Dit houdt in dat de leerkracht bovenop zijn voltijdse opdracht extra lesuren presteert. Sinds 1 september 2000 wordt dit overwerk/bijbetrekking beter bezoldigd.

Tabel 85 – Aantal bft in overwerk/bijbetrekking

extra vraag in bft	2000-2001			2001-2002			2002-2003			2003-2004		
	15/nov	15/jan	15/mrt	15/nov	15/jan	15/mrt	15/nov	15/jan	15/mrt	15/nov	15/jan	15/mrt
gewoon SO	31	34	44	118	141	186	123	104	122	42	50	63
BuSO	0	0	0	5	5	7	10	6	5	1	1	2

Uit de tabel blijkt dat het overwerk/bijbetrekking in schooljaar 2001-2002 heel sterk is toegenomen in het gewoon secundair onderwijs. Deze trend begint zichtbaar af te nemen.

2.3.1.3 Herindiensttreding

Naast de vervangingspool en het overwerk/bijbetrekking creëerde het decreet op het lerarenambt een derde maatregel: personeelsleden met verlof, terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen of met pensioen kunnen binnen bepaalde cumulatiebeperkingen een tijdelijke opdracht opnemen om de school uit de nood te helpen.

Tabel 86 – Aantal herindiensttreders - in bft

extra vraag in bft	2000-2001			2001-2002			2002-2003			2003-2004		
	15/nov	15/jan	15/mrt	15/nov	15/jan	15/mrt	15/nov	15/jan	15/mrt	15/nov	15/jan	15/mrt
gewoon SO	7	13	20	4	12	20	6	12	9	2	4	6
BuSO	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0

Van deze maatregel wordt niet vaak gebruik gemaakt. Dit lijkt logisch: wie ervoor opteert om (al dan niet gedeeltelijk) uit het onderwijs te stappen, zal niet snel geneigd zijn terug te keren.

2.3.2. Anders gekwalificeerde leerkrachten

Als de reserve ontoereikend is, kunnen scholen niet anders dan een beroep doen op leerkrachten die al in het onderwijs (onvolledig of volledig) aan de slag zijn, of werven zij personeelsleden aan die niet beschikken over het gepaste bekwaamheidsbewijs.

Deze indicator geeft aan in welke mate scholen een beroep moeten doen op leerkrachten die slechts beschikken over een “ander” bekwaamheidsbewijs. De aanstelling van leerkrachten met een “ander” bekwaamheidsbewijs kan in de regel maar als er een vastgesteld tekort is aan leerkrachten die over een vereist of voldoende geacht bekwaamheidsbewijs beschikken.

Belangrijk voor het secundair onderwijs is de opsplitsing naar vakken. In 2.3.2.3. worden verschillende regio's met elkaar vergeleken.

2.3.2.1. Evolutie van de voorbije schooljaren

Uit tabel 80 blijkt dat het aanwerven van leerkrachten die niet over een vereist of voldoende geacht bekwaamheidsbewijs beschikken, niet langer een uitzonderingsmaatregel is voor scholen. Liefst 13% van alle tijdelijken die in het begin van elk schooljaar worden tewerkgesteld – zowel in vacante betrekkingen als in vervangingen - onderwezen een vak waarvoor zij slechts in het bezit waren van een “ander” bekwaamheidsbewijs.

Dit geeft indicaties dat scholen bij de start van het schooljaar al moeilijkheden ondervinden om gekwalificeerde leerkrachten te vinden. Alleszins blijkt dat zij het wervingsbeleid van september onmogelijk nog kunnen volhouden in de loop van het schooljaar: van de leerkrachten die in maart 2004 een interim uitoefenden, was niet minder dan 18% in het bezit van een ander bekwaamheidsbewijs.

Over de schooljaren 1998-1999 en 1999-2000 is hier geen markante evolutie in te onderkennen. Het schooljaar 2000-2001 is daarentegen gestart met een relatief hoger aantal leerkrachten met de kwalificatie “andere” in vacante en interimbetrekkingen, een trend die aangehouden werd tot in het huidige schooljaar 2003-2004.

Tabel 87 – Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het secundair onderwijs: overzicht van de voorbije schooljaren

Bekwaamheids- bewijs	tijdelijk vacante uren			interimuren		
	vereist	voldoende	andere	vereist	voldoende	andere
1.9.1998	67%	23%	10%	71%	19%	10%
15.3.1999				65%	19%	16%
1.9.1999	67%	23%	10%	69%	20%	11%
15.3.2000				65%	19%	16%
1.9.2000	63%	24%	12%	66%	20%	13%
15.3.2001	60%	24%	16%	63%	20%	17%
1.9.2001	63%	25%	12%	67%	20%	13%
15.3.2002	61%	23%	16%	62%	20%	18%
1.9.2002	62%	26%	12%	65%	20%	14%
15.3.2003	59%	25%	16%	61%	21%	18%
1.9.2003	60%	28%	11%	64%	21%	15%
15.3.2004	58%	26%	16%	60%	22%	18%

2.3.2.2. Per vak of specialiteit

Onderstaande tabel geeft, per vak, een overzicht van de verhouding tussen de bekwaamheidsrubricering "vereist, voldoende geacht of andere", voor de interimaanstellingen in de schooljaren 2000-2001, 2001-2002 en 2002-2003. Een opvallende waarneming is dat de aanstelling met een "ander" bekwaamheidsbewijs globaal voor alle vakken gestegen is het voorbije schooljaar. Voor de knelpuntvakken (katholieke godsdienst, niet-confessionele zedenleer) is deze toename nog groter dan gemiddeld. Wat bijzonder markant is, is dat de voormalige knelpuntvakken (wiskunde, Nederlands, Frans, elektriciteit en technologische opvoeding) dit jaar niet meer gedefinieerd worden als knelpuntvak, op basis van hun hoge invullingspercentage in de pool. Het lijkt dus waarschijnlijk dat de tekorten aan leerkrachten voor deze vakken voor een groot stuk zijn ingelost door het aanstellen van leerkrachten met een "ander" bekwaamheidsbewijs.

De aanstellingen van leerkrachten met een "ander" bekwaamheidsbewijs kunnen een *indicatie* van een tekort aan leerkrachten betekenen, maar dit is niet noodzakelijk zo. Immers, als het bekwaamheidsbewijs van een personeelslid getypeerd wordt als een "ander" bekwaamheidsbewijs, betekent dit dat hij of zij niet in het bezit is van een pedagogisch basisdiploma, óf dat het diploma waarover hij/zij beschikt te laag is (bijvoorbeeld HOKT waar een HOLT vereist is). In het eerste geval is het mogelijk dat een leerkracht (bijvoorbeeld een licentiaat zonder aggregatie) ingeschreven is in een opleiding om een pedagogisch getuigschrift te behalen: in dat geval is er niet echt sprake van een "*aanwerving wegens tekorten*".

Wat alleszins opvalt is het feit dat het aantal interimleerkrachten met een vereist bekwaamheidsbewijs laag is in de 3de graad, de graad waarin de vakinhouden het meest diepgaand en gespecialiseerd zijn. Dit wijst op een tekort aan licentiaten.

Tabel 88 – Aanstelling met bekwaamheidsbewijs “andere” in interim-uren in het secundair onderwijs, volgens vak – schooljaren 2000-2001, 2001-2002, 2002-2003⁶⁴

	BHB	Interim-uren op 15.3.2000	Aantal bft's met andere op 15.3.2000	Interim-uren op 15.3.2001	Aantal bft's met andere op 15.3.2001	Interim-uren op 15.3.2002	Aantal bft's met andere op 15.3.2002	Interim-uren op 15.3.2003	Aantal bft's met andere op 15.3.2003
Alle vakken	VE	65%		63%		62%		60%	
	VO	19%		20%		20%		20%	
	AND	16%	516	17%	1.436	18%	1.502	20%	948
Wiskunde	VE	70%		65%		64%		62%	
	VO	20%		22%		21%		22%	
	AND	10%	61	13%	90	15%	105	16%	119
Frans	VE	79%		75%		73%		73%	
	VO	11%		10%		10%		12%	
	AND	10%	64	15%	94	17%	107	15%	96
Nederlands	VE	72%		72%		71%		70%	
	VO	19%		17%		16%		16%	
	AND	9%	70	11%	90	13%	112	19%	130
Engels	VE	71%		79%		75%		72%	
	VO	18%		11%		10%		12%	
	AND	10%	33	10%	34	15%	53	15%	57
Electriciteit, elektromechanica, mechanica	VE	44%		42%		43%		41%	
	VO	15%		20%		21%		20%	
	AND	42%	83	38%	180	35%	170	39%	103
Hout en Bouw	VE	19%		19%		24%		20%	
	VO	33%		43%		40%		48%	
	AND	47%	83	39%	70	36%	63	32%	51
Informatica	VE	2%		9%		16%		26%	
	VO	89%		78%		72%		54%	
	AND	9%	6	14%	11	13%	11	20%	18
Duits	VE	52%		63%		61%		61%	
	VO	28%		18%		20%		18%	
	AND	20%	14	19%	13	19%	14	21%	14
Latijn en Grieks	VE	88%		86%		88%		88%	
	VO	2%		3%		3%		2%	
	AND	10%	11	10%	13	10%	10	10%	11
Economie	VE	80%		81%		79%		73%	
	VO	11%		6%		8%		6%	
	AND	9%	8	12%	12	13%	14	21%	24
Godsdienst	VE	84%		82%		79%		80%	
	VO	2%		2%		5%		3%	
	AND	15%	54	16%	65	16%	68	17%	73
Aardrijkskunde	VE	72%		66%		65%		64%	
	VO	20%		18%		19%		20%	
	AND	8%	14	16%	32	16%	33	16%	35
Chemie	VE	59%		54%		60%		54%	
	VO	20%		25%		22%		22%	
	AND	21%	15	21%	15	18%	15	25%	24

⁶⁴ Deze cijfers zijn afkomstig uit het elektronisch personeelsdossier, en slaan op alle prestatie-uren die ad interim worden uitgeoefend. Om het aantal bft's te berekenen worden de uren gedeeld door 22.

Tabel 89 – Aanstelling met bekwaamheidsbewijs “andere” in interim-uren in het secundair onderwijs, volgens vak en per graad – schooljaar 2002-2003⁶⁵

15/3/03	bekwaamh.	graad 1	%	graad 2	%	graad 3	%
Alle vakken	VE	1731	79,08%	1761	62,78%	1047	53,55%
	VO	189	8,63%	564	20,11%	464	23,73%
	AND	269	12,29%	480	17,11%	444	22,71%
Wiskunde	VE	364	82,35%	253	62,78%	108	36,00%
	VO	31	7,01%	103	25,56%	131	43,67%
	AND	47	10,63%	47	11,66%	61	20,33%
Frans	VE	306	85,96%	278	72,77%	188	66,90%
	VO	9	2,53%	62	16,23%	52	18,51%
	AND	41	11,52%	42	10,99%	41	14,59%
Nederlands	VE	443	79,82%	339	68,62%	173	62,68%
	VO	57	10,27%	92	18,62%	57	20,65%
	AND	55	9,91%	63	12,75%	46	16,67%
Engels	VE	92	88,46%	219	77,66%	115	63,54%
	VO	5	4,81%	36	12,77%	31	17,13%
	AND	7	6,73%	27	9,57%	35	19,34%
Electriciteit, elektromechanica, mechanica	VE	70	56,45%	186	38,04%	147	46,52%
	VO	21	16,94%	136	27,81%	62	19,62%
	AND	33	26,61%	167	34,15%	107	33,86%
Hout en Bouw	VE	17	28,81%	32	17,49%	35	20,47%
	VO	19	32,20%	81	44,26%	82	47,95%
	AND	23	38,98%	70	38,25%	54	31,58%
Informatica	VE	/	/	46	25,56%	1	4,00%
	VO	/	/	110	61,11%	20	80,00%
	AND	/	/	24	13,33%	4	16,00%
Duits	VE	/	/	24	72,73%	45	59,21%
	VO	/	/	5	15,15%	16	21,05%
	AND	/	/	4	12,12%	15	19,74%
Latijn en Grieks	VE	76	88,37%	66	89,19%	33	89,19%
	VO	2	2,33%	3	4,05%	/	/
	AND	8	9,30%	5	6,76%	4	10,81%
Economie	VE	13	76,47%	72	79,12%	37	66,07%
	VO	2	11,76%	8	8,79%	4	7,14%
	AND	2	11,76%	11	12,09%	15	26,79%
Godsdienst	VE	223	77,16%	237	81,44%	169	72,22%
	VO	26	9,00%	19	6,53%	13	5,56%
	AND	40	13,84%	35	12,03%	52	22,22%
Aardrijkskunde	VE	127	80,89%	79	68,10%	42	40,78%
	VO	17	10,83%	24	20,69%	32	31,07%
	AND	13	8,28%	13	11,21%	29	28,16%
Chemie	VE	/	/	68	58,62%	32	58,18%
	VO	/	/	28	24,14%	10	18,18%
	AND	/	/	20	17,24%	13	23,64%

⁶⁵ Deze cijfers zijn afkomstig uit het elektronisch personeelsdossier, en slaan op alle prestatie-uren die ad interim worden uitgeoefend. Om het aantal bft's te berekenen worden de uren gedeeld door 22.

2.3.2.3. Volgens regio

In dit onderdeel maken wij een regionale vergelijking van deze indicator, waarbij de toestand in verschillende stedelijke gebieden en meer landelijke regio's tegenover elkaar worden afgezet. Dit moet toelaten een duidelijker zicht te krijgen op de specifieke wervingsproblemen in de stedelijke agglomeraties.

Zo blijkt dat de stedelijke gebieden Brussel en Antwerpen de grootste moeite hebben om gekwalificeerde vervangers te vinden, dit in tegenstelling tot Limburg dat beduidend onder het Vlaamse gemiddelde (18,40%) scoort. Vlaams-Brabant situeert zich zowat rond het gemiddelde. Gent boekt vooruitgang na de boost van de voorbije 2 jaar.

Tabel 90 - Aanstelling volgens bekwaamheidsbewijs in het secundair onderwijs
– overzicht per regio (interimuren op 15 maart)

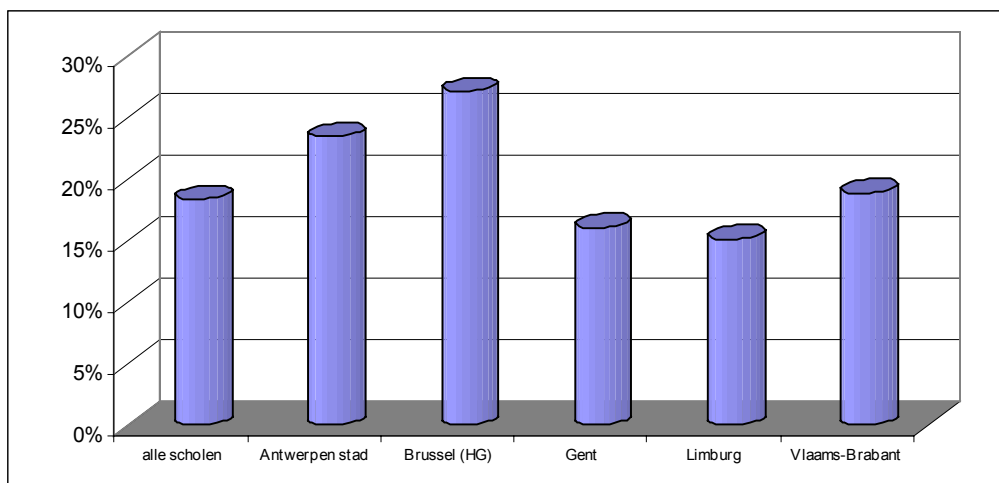
15.3.2000	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Limburg	Vlaams-Brabant
Vereist	65,09%	59,96%	62,73%	67,92%	62,38%	66,09%
Voldoende	19,41%	21,69%	18,66%	21,70%	22,94%	19,89%
Andere	15,51%	18,65%	18,61%	10,38%	14,68%	14,02%

15.3.2001	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Limburg	Vlaams-Brabant
vereist	61,39%	54,97%	56,79%	60,88%	62,11%	62,71%
voldoende	21,91%	24,44%	20,44%	22,09%	23,17%	20,77%
andere	16,70%	20,59%	22,78%	17,04%	14,72%	16,52%

15.3.2002	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Limburg	Vlaams-Brabant
vereist	62,11%	54,92%	55,37%	60,51%	63,39%	63,32%
voldoende	20,32%	23,55%	18,27%	20,83%	22,04%	18,32%
andere	17,57%	21,53%	26,37%	18,66%	14,57%	18,36%

15.3.2003	alle scholen	Antwerpen stad	Brussel (HG)	Gent	Limburg	Vlaams-Brabant
vereist	60,48%	54,06%	52,66%	63,92%	62,90%	60,43%
voldoende	21,12%	22,42%	20,12%	19,99%	21,96%	20,65%
andere	18,40%	23,52%	27,22%	16,09%	15,15%	18,92%

Figuur 51: aanstelling met ander bekwaamheidsbewijs in het secundair onderwijs volgens regio

2.4. Conclusie

Bepaling van het huidige tekort (2004)

Algemeen

We proberen een indicatie van het tekort te verkrijgen op basis van de vergelijking van de minimaal noodzakelijke reserve (het kader van de vervangingspool) en de reële arbeidsreserve (de invulling van de vervangingspool). Dit is immers het enige instrument waar we kwantitatieve gegevens over hebben. Voor niet-ingevulde vacante betrekkingen en niet-ingevulde vervangingen door invalleerkrachten die geen lid zijn van de vervangingspool kennen we geen cijfers.

Concreet waren er in het schooljaar 2003-2004 2.765 plaatsen in te vullen in de pool, waarvan er 2.603 effectief werden opgevuld. Dit staat gelijk met een invullingspercentage van 94%.

In theorie betekent dit dat de reserve die nodig is om afwezigheden in de loop van het schooljaar op te vangen in hoge mate voorzien is. Voor een groot aantal vakken is er zelfs een 100% nodige reserve.

In het secundair onderwijs is het wel belangrijk de vraag-aanbod-relatie per vak of specialiteit te benaderen.

Een vakgebonden benadering maakt duidelijk of bepaalde vakken zijn waarvoor het moeilijk is de nodige vervangers te vinden.

De vakken die vorig jaar als knelpuntvakken naar voren kwamen, vinden we nu niet meer allemaal terug in die hoedanigheid. Enkel katholieke godsdienst en Nederlands houden hardnekkig stand. Toch is de krapte voor beiden niet meer zo groot als voorheen.

Het totale tekort werd berekend op **162** bft's. Dit is een aanzienlijke daling ten opzichte van de 1.012 bft's van vorig jaar.

Om de samenstelling van het tekort zo duidelijk mogelijk in beeld te brengen, maken we een indeling in 1ste, 2de en 3de graad voor enerzijds de algemene vakken en anderzijds de technische en praktische vakken.

Volgens graad en vak

In onderstaande tabel wordt becijferd hoe dit aantal respectievelijk over de verschillende graden en de verschillende soorten vakken is verdeeld.

Tabel 91 - Verdeling van het lerarentekort over de verschillende soorten vakken in het gewoon SO enerzijds en in het BuSO anderzijds.

Lerarentekort SO 2003-2004	av	tv/pv	BuSo	Totaal
bft	140	16	6	162
%	87%	10%	4%	100%

Het zwaartepunt ligt duidelijk bij de algemene vakken.

Tabel 92 - Verdeling van het lerarentekort over de drie graden en het BuSO

Lerarentekort SO 2003-2004	1ste graad	2de graad	3de graad	BuSo
bft	92	34	30	6
%	57%	21%	19%	3%

Meer dan de helft van het totale tekort situeert zich onder de leraren van de 1ste graad. Het resterende deel is ongeveer gelijk verdeeld over de 2de en 3de graad.

Maken we een combinatie van de graad en de aard van de vakken dan krijgen we volgende resultaten:

Tabel 93 - Verdeling van het lerarentekort per graad en vakken

Lerarentekort	1ste graad		2de graad		3de graad		BuSO
SO 2003-2004	av	tv/pv	av	tv/pv	av	tv/pv	
bft	92	/	29	5	19	11	6
%	57%		18%	3%	12%	7%	3%

1ste graad secundair onderwijs

Het tekort doet enkel voor bij leraren algemene vakken in de 1ste graad. Geen verwonderlijk resultaat, gezien het overwicht van algemene vakken ten opzichte van de technische en praktische vakken in deze graad.

2de graad secundair onderwijs

In de 2de graad stelt zich het probleem al minder, maar voor de algemene vakken maakt het toch nog 18% uit van het totale tekort. Wat deze graad betreft, hebben we weinig zicht op de opleidingsgraad van de leraar. De wetgeving laat immers de keuze aan de scholen om voor deze 2 studiejaar leraren van groep 1 of groep 2 in te zetten. Hier kan dus iets flexibeler omgegaan worden met een eventuele krapte op de arbeidsmarkt van leraren.

3de graad secundair onderwijs

Wat het opleidingsniveau van de leraren in de 3de graad betreft, wordt hier een bekwaamheidsbewijs van een basisopleiding van 2 cycli verwacht. In vergelijking met de 1ste en 2de graad lijkt het voor de algemene vakken iets gemakkelijker om vervangers te vinden. Voor de technische vakken is het tekort vergelijkbaar met de 2de graad.

BuSO

In het buitengewoon secundair onderwijs komen uit de gegevens van de vervangingspool geen tekorten naar voren.

Omwille van het enorme belang van het differentiëren naar vakken wanneer in het secundair onderwijs over tekorten gesproken wordt, maken we ook een overzicht van de toestand van de knelpuntvakken en hun aandeel in het tekort.

Tabel 94 - Het aandeel van de knelpuntvakken av in het tekort in de vervangingspool

av	vraag (absoluut)	verhouding tot het totale tekort
katholieke godsdienst	73,85	45,50%
Nederlands	35,6	22%

Zowel absoluut gezien als in verhouding tot de vraag is katholieke godsdienst koploper van het tekort aan het aanbod van leraren om in vervangingen te voorzien.

Tabel 95 - Het aandeel van de knelpuntvak tv/pv in het tekort in de vervangingspool

tv/pv	absoluut	verhouding tot het totale tekort
ziekenhuisverpleegkunde	4,5	3%
hout	4,95	3%

Alhoewel ziekenhuisverpleegkunde en hout binnen de vergelijking vraag en aanbod voor het vak zelf het slechtst scoren, is het tekort in absolute aantallen uitgedrukt niet erg beduidend groot.

Volgens regio

Naast de differentiëring naar vakken, zijn er ook de regionale verschillen. Vooral grootstedelijke gebieden kampen met een uitgesproken problematiek in deze materie. Niet alleen blijft de pool daar erg leeg en is dus het vinden van leraren al een probleem, maar de scholen bevolkt houden lijkt op deze plaatsen veel moeilijker dan elders. Deze vaststellingen zijn voor Brussel geanalyseerd in het rapport, maar vermoedelijk geldt hetzelfde voor andere grootsteden en voor de Brusselse rand.

Dergelijke specifieke situatie noopt dan ook tot een lokale aanpak. Uiteraard spelen factoren buiten onderwijs mee als oorzaken en is een samenwerking met andere sectoren nodig om de stadsvlucht uit grootsteden als Brussel tegen te gaan.

De recente initiatieven van de Vlaamse Gemeenschapscommissie rond enerzijds lesgeven in Brussel en anderzijds wonen in Brussel hebben wellicht effect gehad gezien de verbetering van de situatie ten opzichte van vorig jaar.

Tijdelijke oplossingen

De scholen vangen het tekort op verschillende manieren op. In de mate van het mogelijke worden de zittende leerkrachten maximaal ingezet, bijvoorbeeld door het samen zetten van grotere groepen leerlingen; door de leerkrachten bezoldigd overwerk of in bijbetrekking te laten presteren. Eventueel worden zelfs leerkrachten die in een of ander verlofstelsel zitten tijdelijk terug in dienst genomen.

Bij aanwervingen zijn de scholen verplicht om een beroep te doen op (voorlopig) anders gekwalificeerde leerkrachten. Een tekort wordt dan ook weerspiegeld in het aantal wervingen van leerkrachten die slechts beschikken over een 'ander' bekwaamheidsbewijs. Zo blijkt dat scholen, als de nood aan vervangingen het hoogst is, genoodzaakt zijn om tot 18,4% van de vervangingen te laten invullen door leerkrachten die (nog) niet gekwalificeerd zijn. Voor de vervanging van leraars technische en praktische vakken, wordt zelfs in 35,5% van de gevallen een beroep gedaan op leerkrachten met een 'ander' bekwaamheidsbewijs.

Merk op dat er niet altijd een direct verband bestaat tussen de 'kwalificatie' en de 'kwaliteit' van de leerkracht. Personeelsleden die hun pedagogische opleiding nog niet voltooid hebben, bezitten een 'ander' bekwaamheidsbewijs. De aanstelling van deze personeelsleden wijst niet noodzakelijk op een 'tekort' aan leerkrachten maar kan een bewuste keuze zijn van de school. Het is daarentegen mogelijk dat de scholen bij een tekort vaker dan zij zouden willen een beroep doen op personeelsleden met een voldoende geacht bekwaamheidsbewijs (de leraar geeft les in een andere specialiteit dan zijn eigen vak). De personeelsleden bezitten theoretisch wel het nodige kwalificatieniveau, maar misschien niet de nodige vakinhoudelijke kennis om les te geven. Enkel een zeer grondige inhoudelijke studie van de aanstellingen met 'voldoende geachte' bekwaamheidsbewijzen zou hierover uitsluitsel kunnen geven.

Toekomstperspectieven

In het eerste deel van dit hoofdstuk werd de vraag naar leraren in het secundair onderwijs voor de volgende jaren (van 2004 tot en met 2007) in kaart gebracht. Door het stijgende leerlingenaantal en de uitstroom omwille van de vergrijzing zullen tijdens deze periode 11.921 vacante betrekkingen moeten worden ingevuld.

Het aanbod zal in de tijdsspanne 2004-2007 de arbeidsreserve doen groeien. Concreet zullen er 13.558 nieuwe leerkrachten mogelijk beschikbaar zijn voor het secundair onderwijs, terwijl er een vraag is van 12.083 (11.921 nieuwe betrekkingen + 162 tekort in de vervangingspool).

Bij deze prognose moeten de volgende kanttekeningen worden geplaatst:

- Er is rekening gehouden met de huidige doorstromingspercentages van de lerarenopleiding naar het onderwijs en met de uitstroom uit het onderwijs. De doorstroming én de uitstroom is wellicht zeer conjunctuurgevoelig en aan schommelingen onderhevig.
- Voor de lerarenopleiding GVSO groep 2 en de GPB-opleiding gaan wij uit van de hypothese dat de jaarlijkse instroom op de arbeidsmarkt gedurende bovengenoemde tijdsspanne constant blijft. Dit omwille van technische redenen : immers de inschrijvingscijfers laten ons voor deze groep maar toe 1 jaar verder te voorspellen. Een echte prognose is dus niet gemaakt: het aantal afgestudeerden van 2002 is als norm genomen. Niettemin blijft het aantal inschrijvingen in beide lerarenopleidingen in stijgende lijn verlopen, dus vermoedelijk zullen de werkelijke cijfers van gediplomeerden hoger liggen.
- Het aantal afgestudeerden van de GPB-opleiding moet gerelativeerd worden, in die zin dat heel wat van deze studenten al daadwerkelijk lesgeven en dus niet als nieuwe instroom mogen worden beschouwd. Niettemin biedt deze groep zich ieder jaar aan het onderwijs aan (als onmiddellijk lesgever zonder pedagogische opleiding), zodat ze als potentiële leerkrachten kunnen worden beschouwd.
- Over neveninstromers zijn geen cijfers beschikbaar.

We kunnen dus besluiten dat het huidige tekort in het secundair onderwijs op macrovlak de komende jaren kan omgebogen worden tot een **overschot** van **1.475 bft's**. Doordat we niet beschikken over cijfers die gedifferentieerd zijn naar vak en regio, willen we erop wijzen dat een globaal overschot niet noodzakelijk betekent dat een tekort voor elk vak en elke regio opgelost zal zijn.

Bijlage

Bijlage 1: raming van de uitstroom in het basis- en secundair onderwijs

Prognose van de uitstroom in het kleuteronderwijs (*)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
55 jaar	160	217	207	206	208	195
56 jaar	12	55	28	27	26	27
57 jaar	11	39	56	29	27	27
58 jaar	6	11	25	36	18	17
59 jaar	0	3	2	4	7	3
TOTAAL TBS 55+/TBS56+	189	325	318	302	286	269
TOTAAL PENSIOEN	73	84	46	33	76	109
TOTALE UITSTROOM	262	409	364	335	362	378

Prognose van de uitstroom in het lager onderwijs (*)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
55 jaar	151	36	432	396	375	365
56 jaar	52	194	103	94	89	85
57 jaar	53	99	157	83	77	73
58 jaar	32	38	50	81	43	40
59 jaar	2	22	21	28	44	24
TOTAAL TBS 55+/58+	290	389	763	682	628	587
TOTAAL PENSIOEN	244	322	228	218	293	466
TOTALE UITSTROOM	534	711	991	900	921	1.053

Prognose van de uitstroom in het secundair onderwijs (*)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
55 jaar	203	50	607	641	692	768
56 jaar	67	263	175	184	198	221
57 jaar	93	147	217	144	152	164
58 jaar	80	128	136	199	132	141
59 jaar	7	58	62	66	97	65
TOTAAL TBS 55+/58+	450	646	1.197	1.234	1.271	1.359
TOTAAL PENSIOEN	678	1.454	608	658	701	1.030
TOTALE UITSTROOM	1.128	2.100	1.805	1.892	1.972	2.389

(*) : Dit is een raming op basis van het personeelsbestand (onderwijzend en bestuurspersoneel) van december 2003 uitgedrukt in bft, gemaakt in april 2004 door de afdeling Begroting en Gegevensbeheer, Departement Onderwijs

(**) : In de prognose van de uitstroom wordt de hypothese aangenomen dat de personeelsleden die geen TBS nemen op de leeftijd van 60 met pensioen gaan. De personeelsleden die in 2004 ouder zijn dan 60 jaar stromen in de raming van 2004 uit.